

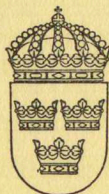
1866/67

Arkivexemplar

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1967:47

Ecklesiastikdepartementet

SOU
1967 47

LÄRARUTBILDNING FÖR FOLKHÖGSKOLAN

FOLKHÖGSKOLANS LÄRARUTREDNING

Ur KB:s samlingar

Digitaliserad år 2013

National Library
of Sweden

Stockholm 1967

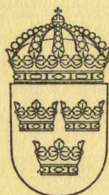
1866/67

Arkivexemplar

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1967:47

Ecklesiastikdepartementet

SOU
1967 7

LÄRARUTBILDNING FÖR FOLKHÖGSKOLAN

FOLKHÖGSKOLANS LÄRARUTREDNING

Stockholm 1967

STATENS

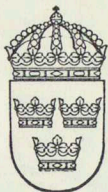
OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1967

Kronologisk förteckning

1. Kommunal bostadsförmedling. Hæggström, I.
2. Allmänna arvsfonden. Esselte. Ju.
3. Utsökringsrätt VI. Esselte. Ju.
4. Ny donkretsindelning för underrätterna. Esselte. Ju.
5. Statlig publicering. Norstedt & Söner. Fl.
6. Finansiella långtidsperspektiv. Esselte. Fl.
7. Den framtida jordbrukspolitiken. Svenska Reproduktions AB. Jo.
8. Barnstugor. Barnavårdsmannaskap. Barnolycksfall. Kihlström. S.
9. Rikskonserter. Esselte. E.
10. Linköpings högskola. Del I. Victor Pettersson. E.
11. Programbudgetering. Del I. Esselte. Fl.
12. Programbudgetering. Del II. — Studier och försök. Esselte. Fl.
13. Programbudgetering. Del III. — En sammanfattning. Esselte. Fl.
14. Skolans arbetstider. Esselte. E.
15. Tjänsteställning inom krigsmakten. Esselte. Fö.
16. 1958 års utredning kyrka—stat. VII. Folkbokföringen Beckman. E.
17. 1958 års utredning kyrka—stat. VIII. De teologiska fakulteterna. Almqvist & Wiksell, Uppsala. E.
18. Invandringen. Esselte. I.
19. Statens stöd till ungdomsverksamhet. Esselte. E.
20. Den statliga länsförvaltningen. I. Norstedt & Söner K.
21. Den statliga länsförvaltningen. II. Bilagor. Norstedt & Söner. K.
22. Skatteförvaltningen. Norstedt & Söner K.
23. Länsindelingsutredningen. Victor Pettersson. K.
24. Lag om skatterätt. Hæggström. Fl.
25. Narkotikaproblemet. Del I. Hæggström. S.
26. Partiel författningsreform. Esselte. Ju.
27. Förtidsröstning och gemensamma tvådagarsval. Esselte. Ju.
28. Tryckfrihet och upphovsrätt. Berlingska boktryckeriet, Lund. Ju.
29. Transportkostnaderna i Gotlandstrafiken. Esselte. K.
30. Höga eller låga hus? Esselte. I.
31. Filmens inflytande på sin publik. Hæggström. E.
32. Väternas och Vätterns förbindelse med västerhavet. Esselte. K.
33. Väternas och Vätterns förbindelse med västerhavet. Bilagor. Esselte. K.
34. Kompensation i vissa fall för bensinskatt som utgår vid användande av motorsåg och snöskoter. Berlingska boktryckeriet, Lund. Fl.
35. Firmaskydd. Esselte. Ju.
36. Nykterhetsvårdens läge. Del I. Esselte. S.
37. Nykterhetsvårdens läge. Del II. Bilagor. Esselte. S.
38. Skoglig yrkesutbildning. II. Esselte. Jo.
39. Samhällets barn tillsyn, barnstugor och familjedaghem. Esselte. S.
40. Företagareföreningarnas framtida organisation och verksamhet. Kihlström. I.
41. Narkotikaproblemet. Del II. Hæggström. S.
42. Utsädesbetningens effekter. Isaac Marcus. Jo.
43. Miljövårdsforskning. Del I. Forskningsområdet. Kihlström. Jo. Utkommer senare.
44. Miljövårdsforskning. Del II. Organisation och resurser. Kihlström. Utkommer senare.
45. 1958 års utredning kyrka—stat. IX. Kyrklig organisation och förvaltning. Beckman. E.
46. 1958 års utredning kyrka—stat. X. Kyrklig egendom. Skattefrågor. Prästerskapets privilegier. Esselte. E.
47. Lärarutbildning för folkhögskolan. Esselte. E.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1967:47

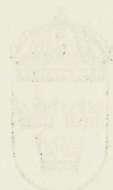
Ecklesiastikdepartementet

LÄRARUTBILDNING FÖR FOLKHÖGSKOLAN

FOLKHÖGSKOLANS LÄRARUTREDNING

ESSELTE AB, STOCKHOLM 1967

LÄRARUTBILDNING FÖR FOLKHÖSKOLAN

FOLKHÖSKOLANS LÄRARUTBILDNING

Innehållsförteckning

Skrivelse till Herr Statsrådet och Chefen för Ecklesiastikdepartementet . . .	7
Avdelning I. Folkhögskolan nu och i framtiden	9
Inledande synpunkter.	9
Kapitel 1. Begreppet folkhögskola	10
Kapitel 2. Folkhögskolans nuvarande organisations- och verksamhetsformer	13
2.1. Utbildningsmål	13
2.2. Organisation	15
2.3. Undervisning och övrig verksamhet	22
Kapitel 3. Elever och lärare	29
3.1. Elever.	29
3.1.1. Elevernas ålder	29
3.1.2. Inträdeskrav och elevbedömning	29
3.1.3. Elevernas yrkesplaner och verksamhet efter folkhögskole-	
vistelsen	31
3.2. Lärare.	32
3.2.1. Tjänster och behörighetsvillkor	32
3.2.2. Antal lärare och anställningsart	33
3.2.3. Lärarnas utbildning	34
3.2.4. Praktisk lärarutbildning och lärarfortbildning.	34
Kapitel 4. Folkhögskolans hittillsvarande roll — ett försök till precisering av	
skolformens betydelse.	37
Inledande synpunkter.	37
4.1. Folkhögskolans värde för den demokratiska utvecklingen . .	37
4.2. Folkhögskolan som en ny startmöjlighet för äldre ungdom .	38
4.3. Folkhögskolan som kulturell impulsgevare	38
4.4. Folkhögskolan — en skola för ungdom med problem eller	
handikapp	38
4.5. Folkhögskolan — en skola för olika samhällsgrupper. . . .	38
4.6. Folkhögskolan som kulturcentrum i sin bygd	39
Kapitel 5. Tidigare uttalanden om folkhögskolans ställning i ett reformerat	
skolsystem.	40
Inledande synpunkter.	40
5.1. Folkhögskolans ställning till andra skolformer	40
5.2. Folkhögskolans uppgifter i ett nytt skolsystem	41
5.3. Sammanfattning	43
Kapitel 6. Utredningens bedömning av folkhögskolans ställning och upp-	
gifter i framtiden	45

6.1. Nuläge	45
6.2. Föreläsningsplanerna ändras	45
6.3. Varför folkhögskolan behövs	46
6.4. Vuxenutbildning helt förlagd till folkhögskola	48
6.5. Folkhögskolan som komplement till annan vuxenutbildning	49
6.6. Folkhögskolan som centrum för vuxenutbildning av speciellt slag	50
6.7. Kortare kurser av orienteringskaraktär	51
6.8. Speciallinjer	52
6.9. Några problem i framtidens folkhögskola	53
6.9.1. Planering	54
6.9.2. Organisation	54
6.9.3. Information	54
6.10. Sammanfattning	55
Avdelning II Lärarutbildning och lärarfortbildning för folkhögskolan	57
Inledande synpunkter	57
Kapitel 7 Ämnesutbildning	58
7.1. Reguljära utbildningskrav	58
7.2. Lämpliga ämnen i lärarutbildningen	60
7.3. Undantag från de reguljära utbildningskraven	62
7.4. Lektorstjänster vid folkhögskolan	62
7.4.1. Behov	62
7.4.2. Arbetsuppgifter	64
7.4.3. Kompetenskrav	65
7.4.4. Tilldelning och tillsättning av lektorstjänster	65
7.5. Sammanfattning	65
Kapitel 8. Praktisk-pedagogisk utbildning	67
Inledande synpunkter	67
8.1. Undervisningssituationen i folkhögskola — kännetecken och utbildningskrav	67
8.2. Linje vid lärarhögskola	70
8.3. Innehåll i utbildningen	71
8.3.1. Kommentar till innehållsöversikten	71
8.4. Sammanfattning	95
Kapitel 9. Utbildningsorganisation	96
Inledande synpunkter	96
9.1. Studiegång, periodindelning etc.	96
9.2. Antal lärarkandidater vid folkhögskollärlinje	98
9.3. Urval bland sökande till folkhögskollärlinje	99
9.4. Allmänna anspråk på praktikskolor	99
9.5. Lärarutbildare vid folkhögskollärlinje	101
9.5.1. Behörighet, anställningsvillkor m. m. för metodiklektorer och utbildningsledare vid folkhögskollärlinje	104
9.6. Betygsättning och behörighet	105
9.7. Val av lärarhögskola	106
9.8. Förslagens genomförande	108
9.9. Övergångsbestämmelser	110
9.10. Sammanfattning	110

Kapitel 10. Lärarfortbildning för folkhögskolan	112
10.1. Fortbildningsmöjligheterna inom skolväsendet i stort	112
10.2. Behovet av fortbildningsmöjligheter för folkhögskolans lärare	114
10.3. Formerna för fortbildning av folkhögskolans lärare	116
10.3.1. Feriekurser	116
10.3.2. Studiedagar	118
10.4. Ledningen av fortbildningen för folkhögskolans lärare . . .	120
10.5. Sammanfattning	120
Kapitel 11. Kostnader	122
Kapitel 12. Sammanfattning	123
Bilaga 1. Folkhögskolorna i Sverige läsåret 1967/68	131
Bilaga 2. Förteckning över tabeller i betänkandet	135

Kapitel 10. Läsningsförmåga för folkhögskolan	112
10.1. Föreläsningssamlingarna i den skolskolan i stoff	112
10.2. Föreläsningssamlingarna för folkhögskolan i stoff	113
10.3. Föreläsningssamlingarna för folkhögskolan i stoff	114
10.4. Föreläsningssamlingarna för folkhögskolan i stoff	115
10.5. Föreläsningssamlingarna för folkhögskolan i stoff	116
10.6. Föreläsningssamlingarna för folkhögskolan i stoff	117
10.7. Föreläsningssamlingarna för folkhögskolan i stoff	118
10.8. Föreläsningssamlingarna för folkhögskolan i stoff	119
10.9. Föreläsningssamlingarna för folkhögskolan i stoff	120
10.10. Föreläsningssamlingarna för folkhögskolan i stoff	121
Kapitel 11. Kostnader	122
Kapitel 12. Sammanfattning	123
Bilaga 1. Folkhögskolorna i Sverige år 1987-88	131
Bilaga 2. Föreläsningssamlingarna i folkhögskolorna	132

Till

Herr Statsrådet och Chefen för Kungl Ecklesiastikdepartementet

Genom beslut den 29 oktober 1965 uppdrog Kungl Maj:t åt numera skolrådet Arne Sönerlind, tillika ordförande, undervisningsråden Sixten Marklund och Nils-Eric Svensson, numera undervisningsrådet Gösta Vestlund samt rektorn Hilding Friman att såsom sakkunniga utreda frågan om utbildning och fortbildning av folkhögskolans lärare.

Samma dag uppdrog chefen för ecklesiastikdepartementet åt läraren vid Landsorganisationens folkhögskola, Åkers-Runö, Sven-Olof Mattsson, att vara sekreterare åt de sakkunniga. Sedan Mattsson på egen begäran entledigats från sekreteraruppdraget tillkallades redaktören i skolöverstyrelsen Evert Sverkman genom beslut den 27 mars 1966 att räknat från den 10 maj 1966 tjänstgöra som sekreterare åt de sakkunniga. Den 16 januari 1967 tillkallades t f folkhögskolinspektören Bo Göthberg att som expert biträda de sakkunniga.

För de sakkunnigas arbete har inga särskilda direktiv utfärdats.

De sakkunniga har antagit benämningen Folkhögskolans lärarutredning.

De sakkunnigas arbete har enbart gällt frågan om utbildning av ämneslärare vid folkhögskolan.

Utöver viss sammanställning av nödvändigt statistiskt grundmaterial har utredningen genom en enkät till samtliga folkhögskolor inhämtat upplysningar och synpunkter av betydelse för sina ställningstaganden. Utredningen har också besökt ett antal folkhögskolor för att ta del av verksamheten och med rektorer och lärare diskutera lärarutbildningen. Överläggningar har också ägt rum med ett antal folkhögskolerektorer, samlade till rektorskonferens.

Utredningen har hållit 19 sammanträden.

För utredningen har följande tre uppgifter varit de väsentliga, nämligen

1) att försöka precisera innebörden av begreppet folkhögskola,

- 2) att försöka bedöma och ange efter vilka huvudlinjer folkhögskolan kommer att utvecklas och forma sin verksamhet
- 3) att från dessa båda utgångspunkter så noggrant som möjligt ange *innehållet* i en lärarutbildning och lärarfortbildning för folkhögskolan samt att utforma en härför avpassad utbildningsorganisation.

Sedan utredningen nu slutfört sitt uppdrag, får utredningen härmed överlämna sitt betänkande »Lärarutbildning för folkhögskolan».

Stockholm i september 1967

Arne Sönnnerlind

Hilding Friman

Nils-Eric Svensson

Sixten Marklund

Gösta Vestlund

/Evert Sverkman

Avdelning I. Folkhögskolan nu och i framtiden

Inledande synpunkter

Under senare år har åtskilliga uttalanden gjorts rörande folkhögskolan och dess framtid. Utredningen redovisar i kapitel 5 det väsentliga av dessa uttalanden. Utmärkande för dem är, att de är allmänt hållna och genomgående präglade av en betydande optimism.

Eftersom den skolform utredningens uppgift gäller dels är mycket oenhetlig, dels har en framtid präglad av ovisshet i en del avseenden, har utredningen fått inleda sitt arbete med att försöka bestämma vad folkhögskolan är för något och att med ledning därav försöka skapa sig en något så när klar bild av folkhögskolans framtida gestaltning. Det senare har varit oundgängligt, eftersom lärarutbildning ju alltid är en fråga på förhållandevis lång sikt.

De nyss nämnda uttalandena har utredningen funnit vara för allmänt hållna för att kunna tjäna som utgångspunkt för utredningens förslag, ehuru den under sitt arbete kommit att i allt väsentligt dela den optimism beträffande folkhögskolan som präglar dessa uttalanden. Innan utredningen nått fram till denna uppfattning om folkhögskolan har den alltså ägnat sig åt att analysera frågan om skolformens framtida ställning och åt försöket att något klarare än hittills ange hur denna kan tänkas komma att te sig *under vissa förutsättningar*. Självklart är nämligen, att den

ofta uttalade förhoppningen om folkhögskolans utveckling, trots allt, inte kan infrias utan att något görs också från samhällets sida för att få denna utveckling till stånd. En viktig förändring i detta syfte är den nyligen beslutade statsbidragsreformen. En annan är de nu stadseenligt ökade möjligheterna till anpassning efter uppkommande lägen på utbildningsområdet. Viktiga förutsättningar därutöver är en intensifierad lärarfortbildning och en för folkhögskolans uppgifter och syften anpassad lärarutbildning. Här inställer sig då den för utredningen och dess arbete avgörande frågan: vilket är folkhögskolans syfte? Frågan avser framtiden. Utredningen har, som nämnts, funnit att frågan inte är i tillräcklig grad klarlagd i de uttalanden som gjorts. Då svaret emellertid måste ges och finnas som utgångspunkt för utredningens arbete framlägger utredningen, så långt som möjligt i anslutning till gjorda uttalanden, i det följande sin uppfattning om folkhögskolans uppgifter på längre sikt och bygger sina förslag om lärarutbildningen på denna uppfattning. Det bör slutligen, med hänvisning till vad som ovan understrukits, göras klart att det råder ett starkt beroendeförhållande mellan folkhögskolans möjligheter att väl fylla en uppgift inom utbildningsväsendet och det slag av lärare den kommer att få.

KAPITEL 1

Begreppet folkhögskola

Folkhögskolan har i vårt land utvecklats som en fri skolform. För att kunna utföra uppdraget att föreslå former för utbildning och fortbildning av folkhögskolans lärare har utredningen funnit det nödvändigt att inleda sitt arbete med att närmare granska och bestämma begreppet folkhögskola.

Att precisera begreppet folkhögskola är enligt utredningens uppfattning av största betydelse, eftersom det är viktigt att skilja mellan å ena sidan vilken användning man vill ha av folkhögskolan som resurs i rent yttre mening — byggnader, personal osv. — och å andra sidan vilken användning samhället kan tänkas ha av folkhögskolan som *specifik skolform*. Det är naturligtvis den sistnämnda frågan som är av intresse i detta sammanhang, och det gäller därför att fixera och hålla fast vad det är som utmärker folkhögskolan och skiljer den från andra delar av utbildningsväsendet.

Enligt utredningens uppfattning kan man precisera begreppet folkhögskola genom att ange följande, i fortsättningen närmare beskrivna karakteristika för denna skolform:

a) friheten, b) internatformen, c) vuxeneleverna, d) folkrörelseanknytningen och/eller anknytningen till det frivilliga bildningsarbetet, e) den traditionella målsättningen — att ge allmän medborgerlig bildning. För att en folkhögskola skall vara förhanden får egentligen inte något av dessa kriterier sak-

nas. Punkterna a, b, c och e är grundvalarna för folkhögskolans pedagogik och punkt d bestämmande för den på olika sätt ideologiskt präglade miljö som i regel utmärker denna skolform.

Innebörden av dessa fem karakteristika, efter vilken skolformen bör värderas, skall närmare utvecklas i det följande.

a) *Friheten* att inom vida gränser utforma kursinnehåll med hänsyn till skolans och elevernas bakgrund och intressen har varit av stor pedagogisk betydelse. Även om friheten vid vissa skolor begränsats av krav bl. a. från mottagande skolor och av vissa skolors speciella inriktning, sådan den angivits av huvudmannen, har det varit möjligt att knyta an till elevernas olika förkunskaper i skilda ämnen och att ta betydande hänsyn till deras egna intressen för olika problem och ämnesavsnitt. På så sätt har man i stor utsträckning kunnat foga in elevernas erfarenhet i undervisningen. Detta har främst gällt ämnen som samhällskunskap, litteratur, psykologi och modern historia. Frihet vid kursplanering och genomförande har stimulerat både elever och lärare och ofta ökat elevernas engagemang i ämnen, som de tidigare känt sig likgiltiga inför. En sådan relativt fri pedagogisk situation är naturligtvis särskilt värdefull, när det gäller deltagare, som inte har studerat på många år eller som av olika skäl har avbrutit studierna i andra skolformer. Situationen un-

derlätta också elevernas aktivering och självständiga insatser och bidrar till att skapa en mellan lärare och elever inbördes avspänd och positiv atmosfär. Erfarenheterna har visat att friheten i regel inte medfört sådana nackdelar som kunde befaras, nämligen uteslutning av väsentliga ämnesavsnitt, irrelevanta utvecklingar eller särskilt långsam studietakt.

Enligt utredningens mening är det en utomordentlig tillgång för det svenska utbildningsväsendet att det finns en skolform med denna frihet. En sådan skolforms frihet att experimentera med nya pedagogiska metoder kan främja den pedagogiska utvecklingen också inom andra skolformer.

b) *Internatformen* är en annan speciell tillgång för folkhögskolans verksamhet. Folkhögskolans företrädare har tidigt insett värdet av att kombinera undervisning och internatliv. Därigenom underlättas kontakten mellan elever och lärare och hela skolmiljön kan utformas som ett stöd för elevernas studier och personliga utveckling. En omfattande och allsidig erfarenhet har — inom ramen för tillgängliga resurser — möjliggjort en utformning av elevrum, dagrum och fritidsutrymmen, som tillsammans med ett ofta rikt växlande fritidsliv har skapat ett för studier och personlig utveckling synnerligen gynnsamt klimat. Diskussioner på elevrummen, arbete i skilda grupper för förberedelse av lektioner, samkväm, studieresor, idrottstävlingar och skoltidningar där elever och lärare kommer i naturlig kontakt, samkvämsprogram med gästande föreläsare, musiker och skådespelare, egna teatergrupper och sångkörer — allt infogat i varje skolas egen årliga rytm, uppbyggd kring vissa helger och märkesdagar, skapar förutsättningen för detta klimat. Fritiden blir genom internatet integrerad

med undervisningstiden. Lektionsarbetet förbereds under fritiden och lektionerna ger underlag för nya aktiviteter under lektionsfri tid.

Folkhögskolan blir på så sätt en miljö som i högre grad än andra skolformer äger förutsättningar att närma sig det för all utbildning viktiga, nämligen att allsidigt och kontinuerligt inrikta eleverna på problem i samband med studierna, stimulera dem att söka lösningar i skolans bibliotek och att engagera dem i en rikt differentierad verksamhet i teatercirklar, programgrupper, redaktionskommittéer osv. Elever med svag motivation får på så sätt, genom hela miljöns inriktning, hjälp att ge sig i kast med problemen, och dessutom är förutsättningarna gynnsamma för en kontinuerlig och därmed effektiv studievägledning. Denna mångfasetterade verksamhet kompletteras nu och får allt mer sin prägel av att skolsamhällets olika funktioner och organ byggs upp efter demokratiska mönster med en fördelning av ansvaret mellan styrelse, rektor, lärarråd, elever och övrig personal.

c) *Vuxna elever*. Folkhögskolan är en skolform för något äldre elever. Ett stort antal av dessa elever har under längre eller kortare tid haft förvärvsarbete, deltagit i föreningsliv och i många fall provat självstudier av olika slag. Denna elevernas mångskiftande bakgrund ger ett särskilt underlag för undervisningen, främst i samhällskunskap, psykologi, litteratur och modern historia men också i viss utsträckning inom det naturvetenskapliga området. Problemen får nämligen en annan innebörd, om man själv mött dem på arbetsplatsen, i föreningen eller i samhället i övrigt. Det upplevda ger den teoretiska undervisningen en meningsfullare innebörd.

Elevernas relativa mognad ger givetvis också en särskild prägel åt skol-

samhället och dess klimat och underlättar en kamratlig kontakt mellan lärare och elever.

d) *Folkrörelse- och folkbildningsanknytningen* ger folkhögskolan en nära kontakt med organisationer, som aktivt tar del i och påverkar samhällsutvecklingen på olika områden. Såväl undervisning som internativ kommer därigenom att präglas av ett starkare och djupare engagemang. Risken för isolering av skolmiljön och benägenheten hos eleverna att uppleva problemen som artificiella och ovidkommande blir härigenom mindre och ensidigheten motverkas av att olika åsiktsriktningar och erfarenheter finns representerade hos lärare och elever.

e) Den traditionella — man frestas säga klassiska — *målsättningen för folkhögskolan*, att ge allmän medborgerlig bildning, har fått en allt starkare realitet efter hand som samhället förändrats. De fyra övriga av utredningen framhållna karakteristika har samverkat till att göra denna bildningsverksamhet

möjlig. Friheten från centralt fastställda kursplaner exempelvis har givit lärarna stora möjligheter att vid behov ändra sina kursplaner, stanna upp, göra utblickar, anknyta till aktualiteter och sammanfatta. Folkhögskolan har i den form den utvecklats kunnat ge sådan övergripande bildning också åt den stora grupp elever som kommit till skolan mera på grund av nödvändigheten att skaffa sig en — ibland kanske relativt begränsad — grund för fortsatt yrkesutbildning än av allmänt bildningsintresse. I ett samhälle som förändras och snabbt specialiseras är det enligt utredningens mening ovärderligt med en skolform, vilken har som en huvuduppgift att ge allmän bildning, översikt och engagemang.

Utredningen vill här uttala, att den är starkt övertygad om betydelsen av att vidmakthålla och stärka en skolform, som svarar mot de här angivna kriterierna. Av dessa vill utredningen särskilt betona vikten av frihetsmomentet.

KAPITEL 2

Folkhögskolans nuvarande organisations- och verksamhetsformer

2.1 Utbildningsmål

Folkhögskolan som skolform går i Sverige tillbaka till år 1868, då de tre första skolorna inrättades.

Som mål för folkhögskolans verksamhet angavs redan från början att den skulle ge vuxen ungdom allmän medborgerlig bildning. Denna huvuduppgift har sedan dess stått kvar, och den finns också fastslagen i folkhögskolestadgan (SFS 1958: 478), där första paragrafen lyder: »Folkhögskolan har till uppgift att meddela allmän medborgerlig bildning. Särskilt bör eleverna bibringas insikt om sitt ansvar som människor och samhällsmedlemmar. Skolan bör sträva efter att stärka elevernas samarbetsvilja, utveckla deras förmåga till självständigt tänkande och kritiskt omdöme samt främja deras mognad och studieintresse.»

Varje folkhögskola får med hänsynstagande till ovanstående målsättning utforma sitt arbetssätt. Centralt fastställda kursplaner förekommer inte.

Den frihet som folkhögskolestadgan ger folkhögskolan har skolformens företrädare — liksom också ansvariga myndigheter — hela tiden slagit vakt om. Att ett med tiden ökande bidrag utgått till folkhögskolan från det allmänna har inte medfört någon skärpning i bestämmelserna eller av kraven på utformningen av skolformens verksamhet. Ett visst statsbidrag började för övrigt utgå redan år 1882. År 1912 tillsatte

staten en inspektör för folkhögskolan.

Ett av de viktigaste skälen till att folkhögskolor inrättades i vårt land torde från början ha varit att man ville ge landsbygdens ungdomar — det var då främst fråga om lantbrukarbefolkningen — kunskaper som skulle göra dem skickade att delta i det offentliga livet. 1860-talets kommunal- och riksdagsreformer medförde nämligen ett ökat krav på sådana kunskaper hos de grupper som nu fick större möjlighet än tidigare att medverka i den kommunala verksamheten och i riksdagen. Vad som behövdes var främst allmän medborgerlig bildning. Dessa behov insågs tidigast av de s. k. folkhögskoleföreningar, som startade de första folkhögskolorna.

Även om målet för folkhögskolans verksamhet var det angivna hindrade det inte att yrkesbetonade ämnen på ett tidigt stadium togs upp i skolformens verksamhet. Främst var det då fråga om ämnen som hade anknytning till lantbruket, t. ex. fältmätning, avvägning och viss bokföring. Tidvis har ren yrkesutbildning bedrivits inom folkhögskolan, också då främst på jordbrukets område, utan att man för den skull ansett sig ha givit avkall på målsättningen. Denna verksamhet övertogs så småningom av lantmannaskolorna, som i början inte sällan förlades i anslutning till folkhögskolorna och som ibland delade vissa lärare med dessa.

Under senare år har en ökande an-

del av folkhögskolans elever sökt sig dit för att få vidareutbildning av allmänt slag som en grund för fortsatt utbildning. Inom folkhögskolan har samtidigt fortlöpande förts en debatt om de risker i form av bundna kurser och tentamensläsning som ett sådant förhållande kan medföra. Man har dock allmänt accepterat att folkhögskolan tagit på sig denna kompletteringsverksamhet i en situation då andra skolformer inte räckt till för att ge vidareutbildning åt alla vuxna ungdomar, som velat ha sådan. Det är naturligt att en del skolor i detta läge mer eller mindre kopierade andra skolformers läroplaner, t. ex. realskolans, och använde de läroböcker som var avsedda för realskolan. Somliga folkhögskolor gav också graderade kunskapsbetyg på samma sätt som ungdomsskolan. Detta förekom fram till år 1958, då genom den nya folkhögskolestadgan infördes ett annat system för bedömning av elevernas arbete, nämligen omdöme om elevernas förmåga att tillgodogöra sig undervisningen.

Eftersom verksamhetens utformning och innehåll varit av så växlande slag har också debatt förekommit om det kompetensvärde som folkhögskolekurserna kan ge. I vissa fall har folkhögskolan för att hjälpa sina elever gått med på att införa vissa bestämda kurser på sitt program, t. ex. så kallade normalkurser för blivande sjuksköterskeelever i ämnena svenska, matematik, fysik, kemi och biologi. Normalkurserna har dock sällan utgjort folkhögskolans hela kurs i nämnda ämnen utan varit en del av det som ingått i dem. Flera folkhögskolor har vidare givit sådan undervisning som direkt förbereder eleverna för inträde i socialhögskolor (socialinstitut). En viss lösning av frågan om folkhögskolans kompetensvärde har — i varje fall tills vi-

dare — nåtts genom kungörelsen om grundskolans kompetensvärde (SFS 1966:24) och genom kompetensutredningens förslag i dess betänkande Tillträde till postgymnasiala studier (Ecklesiastikdepartementet 1966:13). Kungörelsen om grundskolans kompetensvärde jämställer under vissa villkor genomgången utbildning vid folkhögskola med utbildning inom vissa andra skolformer. Det har skett utan att man krävt en för alla folkhögskolor gemensam kursplan.

Kompetensutredningen konstaterar att riksdagen har, efter förslag av fackskoleutredningen, understrukit det angelägna i att man regelmässigt anger folkhögskola som ett i kompetenshänseende med fackskola likvärdigt alternativ. Kompetensutredningen föreslår att dessa ställningstaganden rörande folkhögskolans kompetensvärde nu omsetts i praktisk tillämpning. Genomgången folkhögskola bör ge med fackskola jämställd behörighet till icke-akademisk postgymnasial utbildning. Detta villkor bör dock, anser kompetensutredningen, förenas med kravet att folkhögskoleutbildningen skall vara tvåårig och grundad på genomgången grundskola eller treårig och grundad på folkskola. Folkhögskolekurserna bör omfatta minst 60 veckor. I proposition nr 85 år 1967 angående vuxenutbildning frambåller departementschefen att ett förverkligande av kompetensutredningens förslag ytterligare bör vidga möjligheterna för dem som bedrivit folkhögskolestudier att vinna inträde i andra läroanstalter. Departementschefen erinrar också om att det av riksdagen antagna förslaget i proposition nr 4 år 1967 angående reformerad lärarutbildning innebär att som villkor för inträde till låg- och mellanstadie-lärarutbildning skall gälla genomgången fackskola, gymnasium eller motsvarande utbildning. Med sistnämnda utbild-

ningskategori avses bl. a. folkhögskoleutbildning av viss omfattning.

Folkhögskolor har med tiden upprättats också av olika folkrörelser. Dessa rörelseskolor har ofta en plats och en uppgift inom den organisation som är skolans huvudman. Detta kan märkas i uppsättningen av ämnen och i ämnesinnehållet. Inte sällan tyder detta på att man räknar med att eleverna i framtiden skall delta i den aktuella organisationens verksamhet som förtroendevalda eller som anställda instruktörer, fritidsledare och studieledare. Också denna utformning har kunnat genomföras inom ramen för folkhögskolans allmänna målsättning.

Utvecklingen inom folkhögskolans verksamhetsområde har lett till att man i den offentliga debatten om folkhögskolan — liksom också rörande den övriga folkbildningen — har kommit att alltmer ifrågasätta det möjliga och lämpliga i att dra skarpa gränser mellan å ena sidan bildning och allmän utbildning och å andra sidan yrkesutbildning eller kompetensinriktad utbildning. Ett exempel på att detta kan beröra också folkhögskolans verksamhet finns i det förslag till ny folkhögskolestadga som skolöverstyrelsen lade fram år 1965 (men som bara delvis antagits). Sö ville utvidga målsättningsparagrafen med tillägget att folkhögskolan kan »inom ramen för dessa syften jämväl ha till uppgift att bibringa eleverna kunskaper och färdigheter för deras vidareutbildning». Bakom detta förslag ligger bland annat just insikten om att det inte går att dra några skarpa gränser mellan yrkesutbildning och allmän medborgerlig bildning. Inom vissa folkhögskolekretsar fördes liknande tankar fram redan i slutet av 1800-talet. Idéerna är alltså inte nya, men de har fått ny aktualitet. Att ge allmän medborgerlig bildning anges dock fortfa-

rande vara folkhögskolans huvuduppgift. Att en synnerligen mångskiftande verksamhet — både ifråga om organisation och innehåll — kan upprätthållas inom ramen för denna målsättning är uppenbart.

2.2 Organisation

Huvudmannaskap

Folkhögskolorna i vårt land brukar med hänsyn till huvudmannaskapet indelas i tre grupper, landstingsskolor, stödföreningsskolor och rörelseskolor.

I början var i allmänhet stödföreningar huvudmän för folkhögskolorna. När intresse för att starta en folkhögskola uppstod i en bygd bildade man en stödförening som skulle ha ansvar för skolan och dess verksamhet. Så småningom började olika landsting inrätta folkhögskolor eller överta sådana från stödföreningar. Som tredje grupp tillkom så småningom folkhögskolor som startades av olika folkrörelser. Folkhögskolestadgans 5 § slår fast att ett reglemente skall finnas för varje folkhögskola. I detta skall bland annat anges förhållandet mellan skolan och dess huvudman. Reglementet fastställs av skolöverstyrelsen.

Stödföreningsskolorna får vanligen betydande landstingsbidrag, och landstingen är representerade i dessa skolors styrelser. I stort överensstämmer stödföreningsskolornas inriktning med landstingsskolornas. Utredningen har därför i sin skrivning i fortsättningen sammanfört landstings- och stödföreningsskolorna till en grupp, landstingsskolor.

Rörelseskolorna utgör i och för sig ingen homogen grupp. Att dessa under senare år bildat en samarbetsorganisation beror främst på att de har ungefär likartade ekonomiska problem att lösa.

Tabell 1. *Folkhögskolor efter huvudmannaskap*

Skolor	Antal	
Stödföreningsskolor.....	10	56
Landstingsskolor.....	46	
Skolor med anknytning till svenska kyrkan.....	13	49
fria samfund.....	15	
nykterhetsrörelsen.....	4	
arbetarrörelsen.....	9	
andra organisationer....	8	
Summa	105	

Samtliga dessa 105 skolor har statsbidrag.

Den folkrörelse som är huvudman för en folkhögskola är starkt representerad i denna skolas styrelse. Det är emellertid också vanligt att plats i styrelsen givits åt representant för landstinget och för den kommun inom vilken folkhögskolan är belägen. I den mån en rörelsefolkhögskola har en målsättning utöver den i folkhögskolestadgan angivna framgår detta som nämnts av ämnesinriktning och ämnesinnehåll men också av övrig verksamhet utöver den direkta undervisningen. Detta gäller också de folkhögskolor som ägs av Pappersbruksförbundet (Markaryd) och Hantverksförbundet (Leksand), varför dessa i det följande har hänförs till rörelseskolorna.

Hur folkhögskolorna fördelar sig efter huvudmannaskap framgår av tabell 1, som gäller år 1967/68.

En förteckning över samtliga skolor med huvudmannen angiven finns i bil. 1.

Det statistiska material som utredningen i fortsättningen redovisar har i en del fall inte kunnat föras längre fram än till läsåret 1965/66. Blott de folkhögskolor som hade statsbidrag under de i sammanställningen aktuella åren har medtagits.

Av de 105 folkhögskolorna har 29 fått

statsbidrag år 1951 eller senare. 26 av dessa skolor är rörelseskolor. Den ökning av antalet folkhögskolor som kan noteras under senare år beror alltså främst på att folkrörelserna sett det som en angelägenhet att starta egna skolor. Man kan vidare notera att samtliga landsting utom två driver egna folkhögskolor, en eller flera. Undantagen är Malmöhus och Norrbottens läns landsting, vilka har valt att i stället för att upprätta egna folkhögskolor ge bidrag åt stödförenings- och rörelseskolor i en omfattning som om dessa vore landstingsskolor. I de fall då ett landsting under t. ex. den senaste tioårsperioden har startat en ny folkhögskola, har detta inneburit en utvidgning av detta landstings tidigare verksamhet på området, inte starten av dess första folkhögskola. Landstingen har funnit att behovet av den utbildning som folkhögskolan ger inte har täckts av existerande skolor och har därför startat nya.

Ökningen av antalet folkhögskolor har noterats i flera propositioner under de senaste åren, och departementschefen har angivit det som angeläget att stor försiktighet iaktas när det gäller att ge statsbidrag åt fler skolor. Som skäl för denna mening har angetts att det är oklart hur stort behovet av folkhögskolor blir i framtiden, när ungdomsskolan expanderar kraftigt. Några fler folkhögskolor än de nämnda 105 är inte heller i verksamhet.

En viss utökning av folkhögskoleverksamheten har skett sedan 1958 genom att man startat s. k. filialfolkhögskolor, anknutna till permanenta folkhögskolor. Som skäl för att starta filialfolkhögskolor angavs från början det stora behovet av utbildning för de stora ungdomskullarna. Eftersom behovet av utbildningsplatser också i fortsättningen har varit stort, har de flesta

filialfolkhögskolorna fortsatt sin verksamhet år efter år.

I regel har filialskola upprättats inom samma län eller region som moderskolan. Medgivande av Kungl. Maj:t krävs för att starta filialfolkhögskola.

Arbetsåret 1966/67 fanns 12 filialfolkhögskolor med sammanlagt 577 elever. Sju av filialfolkhögskolorna var anknutna till landstingsskolor och fem till rörelseskolor.

Utbildningsorganisation

Tre olika slags kurser kan enligt folkhögskolestadgan ordnas vid folkhögskolor: vinterkurs, sommarkurs och ämneskurs. Ämneskurs kan vara antingen fristående eller ansluten till vinter- eller sommarkurs.

Vinterkurs

Folkhögskolorna hade från början en enda kurs per år, i tiden förlagd så att den passade väl med tanke på lantbrukets villkor. Kursen började då relativt sent på hösten och kom så småningom att benämnas vinterkurs.

Vinterkursen kan nu enligt folkhögskolestadgan omfatta 22—30 veckor. Skolöverstyrelsen har dock rätt att medge avvikelser från denna bestämmelse.

Ännu mot slutet av 1950-talet var det vanligt att folkhögskolorna hade vinterkurs på högst 25 veckor, men med tiden blev tendensen att utöka kurstiden allt tydligare. Arbetsåret 1966/67 hade 97 skolor en vinterkurs på 30 veckor eller däröver. Fördelningen framgår av tabell 2.

Flera skäl har i debatten angivits för den förlängning av vinterkursen som ägt rum. Ett är behovet av en längre samlad kurstid för att därigenom kunna öka kursinnehållet och/eller fördjupa undervisningen. Vid många skolor var det tidigare vanligt att ett stort antal elever fortsatte i ämneskurs — då kal-

Tabell 2. Kurslängd vinterkursen 1966/67

Antal veckor	Antal skolor
35.....	1
34.....	82
31.....	1
30.....	13
27.....	1
26.....	2
23.....	2
22.....	2
Summa	104

lad fortsättningskurs — omedelbart efter vinterkursens slut. Administrationen förenklas också om dessa kurser slås samman till en. Med tanke på det stora antal elever som går vidare till fortsatt utbildning och behovet av att kunna väga folkhögskoleutbildningen mot annan utbildning har ibland ett närmande av folkhögskolans kurstid till övriga skolors framhållits som önskvärt. Att lärarnas anställningsförhållanden förbättras vid anställning för längre kurs kan även ha medverkat. Det minskade intresset från elevhåll för sommarkurser har också påverkat utvecklingen mot längre vinterkurser.

Sommarkurs

Sommarkursen var från början avsedd för kvinnliga elever och infördes som ett komplement till vinterkursen, vilken i början tog emot enbart manliga elever. Också sedan vinterkurserna öppnats för kvinnliga elever fortsatte man med sommarkurser för enbart kvinnor. Sommarkurserna var i allmänhet inriktade på s. k. praktiska ämnen. Så småningom införde en del skolor såväl praktiska som teoretiska sommarkurser, men det var relativt sent som man började ta emot manliga elever till sommarkurserna. Ett alltmer vikande elevintresse för sommarkurser har noterats, vilket framgår av tabell 9. Det har lett till att antalet sådana kurser blivit allt

färre. År 1964 ordnades sålunda sommarkurser vid 15 skolor medan antalet 1965, 1966 och 1967 var blott 4.

I debatten om folkhögskolornas verksamhet har framförts önskemål om att beteckningarna sommarkurs och vinterkurs skulle tas bort ur folkhögskolestadgan. Med en större frihet skulle folkhögskolorna ha ökade möjligheter att anpassa sin verksamhet till behov som uppstår och till utvecklingen på utbildningsområdet. I det förslag till ny stadga som skolöverstyrelsen lade fram år 1965 hade de nämnda kursbeteckningarna också tagits bort. Det föreslogs i stället att en eller fler kurser, omfattande totalt minst 30 veckor, skulle ordnas vid varje folkhögskola. En av kurserna skulle enligt detta förslag dock omfatta minst 21 veckor.

Årskursindelning

Folkhögskolorna ordnade i början bara en enda kurs per år, en vinterkurs. När eleverna hade gått igenom denna var deras folkhögskoleutbildning avslutad. Så småningom uppstod behov av en mer omfattande utbildning. Det ledde till att skolorna införde en andra årskurs, som då i regel var av samma längd som första årskursen. Den vanliga organisationen var länge att folkhögskolorna hade två årskurser. På 1930-talet inrättades en tredje årskurs vid ett litet antal folkhögskolor. En ökning av antalet skolor med tredje årskurs noteras under 1950-talet och därefter. Nu har mer än hälften av folkhögskolorna tre årskurser. Tredje årskurs har fått inrättas först efter medgivande från skolöverstyrelsen. Sedan de nya statsbidragsbestämmelserna trätt i kraft behöver skolöverstyrelsen inte längre överväga de ekonomiska konsekvenserna av att skolor önskar starta tredje årskurs. Lärartätheten är inte längre beroende av antalet undervis-

ningsavdelningar utan av en skolas totala elevantal.

Blott en folkhögskola har endast en årskurs. Det är Stockholms stadsmissions folkhögskola i Vårdinge, som är avsedd för yngre elever, 15—17 år. Denna skola har infört andra årskurs från och med läsåret 1967/68.

Enbart årskurs 1 hade 1966/67 1 skola.

Årskurserna 1 och 2 hade 1966/67 46 skolor.

Årskurserna 1, 2 och 3 hade 1966/67 57 skolor.

Några folkhögskolor har på försök slopat indelningen av elever i årskurser. Orsaken är att man velat ge eleverna möjlighet att få en efter deras förkunskaper och studiemål mer avpassad undervisning. I stället för att placera eleverna i viss årskurs och bestämda undervisningsgrupper för hela läsåret har dessa skolor i varje ämne eller i en del av ämnena ordnat undervisning på olika nivåer och/eller i olika stoffgrupper. Kurserna har ofta varit uppdelade i perioder med möjlighet till nytt val för varje period.

Så har föreslagits att begreppet årskurs helt skall slopas, eftersom erfarenheterna av nivå- och stoffgruppering är positiva.

Ämneskurser

Som tidigare nämnts är ämneskurs den tredje kurstyp som kan förekomma vid folkhögskola. Ursprunget till ämneskurserna var de fortsättningskurser som allt flera folkhögskolor kom att ordna som en direkt påbyggnad på vinterkurserna — och i vissa fall också på sommarkurserna. Beteckningen ämneskurs infördes i 1958 års folkhögskolestadga.

Som namnet anger var fortsättningskurserna en direkt påbyggnad på en annan kurs, i regel då vinterkursen.

Tabell 3. Anslutna ämneskurser

Anslutna	1964/65	1965/66	1966/67
till årskurs 1	35 skolor	16 skolor	14 skolor
» » 2	44 »	10 »	11 »
» » 3	9 »	2 »	5 »

Det innebar att eleverna om de så ville kunde fortsätta ytterligare ett antal veckor vid sin skola. Ofta innehöll fortsättningskursen samma ämnen och veckotimalt som vinterkursen medan man i andra fall koncentrerade antalet ämnen. De ämneskurser som ersatt fortsättningskurserna benämns numera *anslutna ämneskurser*. Med denna beteckning anges anknytningen till annan kurs.

Antalet anslutna ämneskurser har minskat under senare år, vilket framgår av tabell 3.

Elevantalet vid de anslutna ämneskurserna har under perioden 1960/61—1966/67 minskat från c 1 200 till c 550.

Den främsta förklaringen till det minskade antalet anslutna ämneskurser är den tidigare nämnda förlängningen av vinterkurserna. När en vinterkurs är så lång som 34 veckor anses inte längre samma behov som tidigare av påbyggnad i form av ämneskurs föreligga.

Man fann emellertid att behov förelåg också av en annan typ av kurser.

Vid sidan av sin ordinarie kursverksamhet i form av vinter- och sommarkurser samt fortsättningskurser började många folkhögskolor därför att ordna också helt fristående kortare kurser. Ibland räcker kurser på en eller ett par veckor för att ge tillräcklig information inom begränsade ämnesområden. Sedan 1958 kan sålunda kurser — som kallas *fristående ämneskurser* — på vissa villkor räknas in i folkhögskolans statsbidragsberättigade verksamhet. Fristående ämneskurs skall för att vara statsbidragsberättigad omfatta minst en

Tabell 4. Fristående ämneskurser 1965/66

Kursernas längd	Antal kurser
— 14 dagar	80
15—28 »	30
29—56 »	23
57—112 »	6
113— »	2

vecka. Den kan ordnas av folkhögskola själv eller av folkhögskola i samverkan med bildningsorganisation. I senare fall skall minst 25 % av undervisningen under ämneskursen bestridas av folkhögskolans lärare. Genom att öppna denna möjlighet ville man göra det möjligt för folkhögskolorna att biträda folkrörelserna med kvalificerade lärare för deras kursverksamhet.

Antalet fristående ämneskurser har ökat år från år. 1960/61 ordnades 41 sådana kurser. Under läsåret 1965/66 ordnades 141, varav 73 vid landstingskolor och 68 vid rörelseskolor. Sammanlagt var det 50 skolor som svarade för dessa 141 kurser. Elevantalet var totalt 4 274.

Kursernas längd varierade avsevärt, vilket framgår av tabell 4.

Som synes dominerar de kortare kurserna. I många fall är kurslängden en vecka. Mer än tre fjärdedelar av antalet kurser är på högst en månad. Kursdeltagarnas antal växlar också, vilket framgår av tabell 5.

Enligt folkhögskolestadgan krävs också av deltagarna i ämneskurser att de

Tabell 5. Kursstorlek vid fristående ämneskurser 1965/66

Antal deltagare	Antal kurser
—15.....	24
16—30.....	70
31—40.....	20
41—50.....	13
51—.....	14
Summa	141

skall vara 18 år eller däröver. Ämneskurs skall vara koncentrerad kring visst ämne eller viss grupp av ämnen. Någon säker statistik över innehållet i de fristående ämneskurserna finns inte, men av de sammanställningar som görs inom skolöverstyrelsen kan man läsa ut, att kurser med samhällsinriktning, estetiska ämnen och kurser för studie- och ungdomsledarutbildning utgör närmare hälften av sammanlagda antalet kurser. Exempel på ämnen som förekom vid fristående ämneskurser sommaren 1966 är vuxenpedagogik, u-landsproblem, England, idépolitik och statskunskap, Indien och Pakistan i världspolitiken, våra dagars samhälle, föreningsekonomi, språk, rytmik och improvisation, färg och form, musik samt sång- och körledarkurser och kurser för kommunala förtroendemän. Under senare år har folkhögskolorna i stor utsträckning börjat ordna kurser för äldre, i första hand pensionärer. Det sker då i form av ämneskurser. 28 av de 141 ämneskurserna år 1965/66 var avsedda för pensionärer. Dessa kurser har i regel samlats kring ämnen som är av speciellt intresse för den grupp, till vilken de vänder sig.

Folkhögskolornas storlek

När det gäller att redovisa folkhögskolornas storlek finner utredningen det vara lämpligast att utgå från elevantalet under vinterkurs. Detta redovisas i tabell 6.

Som framgår av tabell 6 varierar skolornas storlek avsevärt. Den minsta sko-

lan hade läsåret 1966/67 16 elever, den största 218. Det bör dock noteras, att den minsta folkhögskolan är en skola med speciell rekrytering, samernas i Jokkmokk. Den näst minsta skolan hade 31 elever. Under sistnämnda arbetsår hade 60 av de 104 skolorna mellan 81 och 140 elever, och medeltalet elever var 106. Det är inte möjligt att dra några slutsatser av de förändringar som har ägt rum i fråga om skolornas storlek under den angivna perioden. En viss variation från år till år kan bero på i vilken omfattning skolorna jämsides med vinterkursen bereder plats för vissa egna kortare kurser eller för uthyrning av visst utrymme till organisationer för deras kurser.

Landstingsskolorna är oftast större än rörelseskolorna. Inte heller i detta fall har utredningen närmare undersökt bakgrunden, men det är dock inte otänkbart att ekonomiska skäl kan ligga bakom. Som tidigare nämnts är de under senare år nystartade folkhögskolorna i flertalet fall rörelseskolor. I de flesta fall har det inneburit avsevärda ekonomiska problem för en folkrörelse att starta en folkhögskola. Utöver att byggnadskostnaderna stigit har också kraven på standard blivit högre. I många fall har man därför måst nöja sig med att starta en mindre skola, som i en del fall så småningom har byggts ut något. Landstingsskolorna, som i regel startat tidigare, har varit ganska stora, och när det blivit fråga om nybyggnad av skollokaler och elevhem, har man i varje fall inte byggt mindre än tidigare — detta

Tabell 6. Antal folkhögskolor fördelade efter elevantal vid vinterkurser

År	—40	41—60	61—80	81—100	101—120	121—140	141—160	161—	Summa
1960/61	4	10	14	23	18	15	5	6	95
1964/65	4	7	16	23	22	11	8	11	102
1965/66	3	9	15	25	22	11	4	14	103
1966/67	3	10	13	24	23	13	6	12	104

Tabell 7. Elever vid folkhögskolornas vinter- och sommarkurser

Kurs som startade år	Årskurs 1		Årskurs 2		Årskurs 3		Samtliga	Därav kvinnor
	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor		
1955.....	1 891	4 239	1 286	2 863	85	117	10 481	4 129
1956.....	2 061	4 403	1 433	2 897	101	182	11 077	7 827
1957.....	2 219	4 410	1 698	3 126	132	213	11 698	7 749
1958.....	2 272	4 142	1 774	3 083	225	391	11 887	7 616
1959.....	2 380	4 307	1 750	2 975	275	401	12 088	7 683
1960.....	2 254	4 072	1 767	2 883	356	515	11 847	7 470
1961.....	2 432	3 977	1 773	2 841	389	623	12 035	7 441
1962.....	2 499	3 774	1 873	2 757	429	561	11 893	7 092
1963.....	2 613	3 102	1 957	2 591	512	517	11 292	6 210
1964.....	2 651	3 231	2 168	2 357	526	504	11 470	6 109
1965.....	2 543	3 080	2 163	2 455	518	485	11 445	6 139
1966.....	2 708	2 805	2 196	2 432	635	529	11 575	5 922

¹ Tre folkhögskolor hade ingen årskursindelning åren 1964—66, varför deras elever redovisas endast under rubriken samtliga.

särskilt som efterfrågan på elevplatser varit stor. När landstingsskolor nystartats har man också haft detta sistnämnda faktum att utgå från. Det faktum att driftkostnaderna blir lägre vid större skolor kan också ha inverkat för landstingens del så att de hellre satsat på färre men större skolor än på att bygga flera mindre. I somliga fall torde man — inte minst från folkrörelsers sida — ha ansett det som önskvärt med inte alltför stora skolor, detta bl. a. för att man därigenom lättare skulle kunna arbeta i linje med målsättningen för skolans verksamhet och lättare skapa samhörighet inom skolan.

Man torde inte heller kunna bortse från det faktum att de bestämmelser som tidigare gällt (fram till 1.7.1967, då nya trädde i kraft) rörande uppdelning av eleverna i undervisningsgrupper haft en viss inverkan när det gällt att dimensionera en folkhögskola. Utöver att eleverna hittills i allmänhet hållits uppdelade i årskurser har stadgan medgivit delning i grupper vid visst minimiantal elever. I de fall då det ansetts som pedagogiskt motiverat har skolorna fått dela en årskurs i två grup-

per, när den omfattat 26 elever och i tre grupper, när den haft 41 elever. Detta har fått ske under högst 15 veckotimmar. Skolorna har utnyttjat dessa möjligheter främst i svenska och matematik. Delning i två grupper har fått ske i samtliga ämnen vid minimum 41 elever. Med ledning av dessa tal har det varit lätt att beräkna det från olika synpunkter lämpligaste antalet elever. I och med att nya statsbidragsbestämmelser har trätt i kraft 1 juli 1967 är detta inte längre aktuellt. Skolorna tilldelas statsbidrag för lärare i förhållande till det totala antalet elever och har frihet att dela in eleverna i undervisningsgrupper på det sätt som de finner pedagogiskt motiverat.

Utvecklingen av elevantalet

Utvecklingen av elevantalet inom folkhögskolan under perioden 1955/56—1966/67 framgår av tabell 7.

Bakom den starka ökningen av antalet elever under redovisningsperiodens första del ligger dels en ökning av antalet folkhögskolor, dels en utbyggnad av skolornas storlek.

Som en komplettering till tabell 7 re-

Tabell 8. Elever vid folkhögskolornas vinterkurser

År	Män	Kvinnor	Totalt
1956/57...	3 330	4 984	8 314
1957/58...	3 583	5 269	8 852
1958/59...	3 777	5 286	9 063
1959/60...	3 843	5 551	9 394
1960/61...	3 894	5 771	9 665
1961/62...	3 996	5 867	9 863
1962/63...	4 326	5 879	10 205
1963/64...	4 813	5 665	10 478
1964/65...	5 077	5 697	10 774
1965/66...	5 060	5 837	10 897
1966/67...	5 377	5 649	11 026

Tabell 9. Elever vid folkhögskolornas sommarkurser

År	Män	Kvinnor	Totalt
1957.....	265	2 498	2 763
1958.....	366	2 480	2 846
1959.....	494	2 330	2 824
1960.....	562	2 132	2 964
1961.....	483	1 699	2 182
1962.....	598	1 574	2 172
1963.....	475	1 213	1 688
1964.....	269	545	814
1965.....	284	412	696
1966.....	246	302	548
1967.....	276	273	549

dovisas också elevantalet under vinterkurser respektive sommarkurser var för sig (tabellerna 8 och 9).

Tabellerna 8 och 9 belyser klart den förändring i folkhögskolans verksamhet som har ägt rum under senare år. Ännu 1957 utgjorde eleverna under sommarkursen ungefär 25 % av skolornas totala elevantal under verksamhetsåret. År 1966 var motsvarande andel knappt

5 %. Antalet skolor med sommarkurser har som tidigare nämnts minskat kraftigt och var år 1967 bara fyra. Vinterkursernas elevantal har ökat varje år under redovisningsperioden.

Andelen kvinnliga elever har under redovisningsperioden minskat från 70 % till ca 51 %. Huvudorsaken till denna jämnare fördelning mellan män och kvinnor i elevkåren är indragningen av sommarkurserna. Dessa har som synes till övervägande delen haft kvinnliga elever.

Redogörelsen för elevantalet vid vinter- och sommarkurserna kompletteras i tabell 10 med en redovisning av elevantalet vid ämneskurserna.

Att antalet elever vid anslutna ämneskurser minskat starkt under de senaste åren beror som tidigare nämnts på att skolorna i så stor utsträckning har ökat vinterkurserna, ofta till 34 veckor, varvid elevernas behov av att komplettera vinterkursen med en ämneskurs minskat.

De fristående ämneskurserna har under samma period svarat för en ökande andel av ämneskurseleverna, givetvis beroende på att antalet fristående ämneskurser ökat avsevärt.

2.3 Undervisning och övrig verksamhet

Undervisningens omfattning och utformning

Enligt folkhögskolestadgan skall antalet undervisningstimmar per vecka för

Tabell 10. Elever vid folkhögskolornas ämneskurser 1960—1965

Anslutna till årskurs	1960	1961	1962	1963	1964	1965
1.....	853	1 144	1 130	685	327	369
2.....	1 169	1 197	1 141	787	237	222
3.....	76	73	166	107	83	23
Summa	2 098	2 414	2 437	1 579	647	614
Fristående ämneskurser.....	950	1 185	1 348	1 823	3 218	4 376
Totalt vid ämneskurser.....	3 048	3 599	3 785	3 402	3 865	4 990

elevernas del vara minst 30 i första årskursen och minst 24 i högre årskurser. För ämneskurser tillämpas principen om minst 24 timmar per vecka.

Vid många skolor har antalet undervisningstimmar per vecka för eleverna legat avsevärt högre än minimitalen. Detta har speciellt gällt första årskursen och särskilt de fall då denna kurs haft en praktisk-teoretisk variant. Timtalet har då för eleverna ibland kunnat uppgå till mellan 40 och 50. Genom ändrade bestämmelser i folkhögskolestadgan (SFS 1966:761) är detta inte längre möjligt. I 12 § sägs att det sammanlagda antalet undervisningstimmar för elev inte får överstiga 35 timmar i veckan. Om synnerliga skäl föreligger får SÖ för kurs med övervägande praktisk inriktning medge att antalet ökas till 38 timmar per vecka.

Undervisningen skall enligt folkhögskolestadgan syfta till att ge eleverna kunskaper och orientering i ämnen som är väsentliga för folkhögskolans syften. Samhörigheten mellan olika ämnen och de större sammanhangen inom varje ämne skall uppmärksammas. Arbetsformerna skall syfta till aktivitet, samarbete och självständighet.

Med utgångspunkt från dessa bestämmelser har folkhögskolorna utformat sitt arbete. Vid många skolor har under senare år förekommit en livlig pedagogisk försöksverksamhet, inte minst med olika former av aktivitetspedagogik och med individualiserad undervisning. Bibliotekets plats i undervisningen och användningen av moderna hjälpmedel har understrukits alltmer. Studiebesök och studieresor förekommer regelbundet som inslag i undervisningen i anslutning till det aktuella stoffet i olika ämnen. Gästföreläsare utnyttjas ofta. Flera folkhögskolor har utnyttjat möjligheten att förelägga en viss tids undervisning utomlands. Det har skett

inte minst när det gäller ämneskurser. Folkhögskolan torde i högre grad än flertalet andra skolformer — och det redan på ett tidigt stadium — ha lagt stor vikt vid undervisning i internationella frågor, såväl de frågor som har utrikespolitisk anknytning som sådana moment som medverkar till en vidare kunskap om u-ländernas problem.

Ämnen

Enligt gällande stadga är musik obligatoriskt ämne i samtliga årskurser. I övrigt föreskriver stadgan obligatoriska ämnen blott i *första årskursen*. De obligatoriska ämnena i denna årskurs är svenska, litteratur, historia, samhällslära, psykologi och matematik samt minst ett av ämnena geografi, fysik, kemi och biologi med hälsolära. Dessutom bör eleverna enligt stadgan ges tillfälle till regelbundna gymnastik- och idrottsövningar.

Andra årskursen skall innehålla ett urval av dessa ämnen.

Stadgan föreskriver inte hur många veckotimmar som skall ges åt varje ämne, och det finns ingen centralt fastställd kursplan som fastställer vad som skall ingå i de olika ämnena.

Stadgans utformning ger skolformen förutsättningar för stor flexibilitet. Även om bestämmelserna om vissa obligatoriska ämnen i första årskursen påverkar utformningen av också andra årskursen, har skolorna ändå stora möjligheter att variera ämnesuppsättning och framför allt ämnesinnehåll. Det sammanlagda antalet undervisningsämnen inom folkhögskolan i dess helhet är stort, eftersom det är vanligt att skolorna tar upp andra ämnen än här nämnda — ofta med beteckningar som inte finns i någon annan skolform.

Som exempel på hur ämnesuppsättningen kan variera i olika typer av skolor ges här en sammanställning rö-

rande fyra skolor. Sammanställningen gäller första årskursen.

Forsa folkhögskola (landstingsskola):

A) Teoretisk avdelning. Ämnen: svenska, litteratur, historia, samhällslära, psykologi, matematik, geografi, fysik, kemi, hälsolära, konst, filosofi, engelska, tyska, studieteknik, teater, keramik, maskinskrivning, musik, teckning.

B) Praktisk-teoretisk avdelning: hushåll, vävnad, hemkunskap, barnavård samt vissa teoretiska ämnen enligt ovan.

Sigtuna folkhögskola (anknytning till svenska kyrkan):

svenska, litteratur, historia, samhällslära, psykologi, matematik, geografi, fysik, kemi, biologi med hälsolära, religionskunskap, engelska, tyska, musik, gymnastik, teckning. För kvinnliga elever tillkommer vävning och sömnad.

Hagabergs folkhögskola (Evangeliska Fosterlandsstiftelsen):

svenska, litteratur, historia, samhällslära, psykologi, matematik, geografi, fysik, kemi, biologi med hälsolära, engelska, tyska, bokkunskap, kristendoms-kunskap, bibel- och missionskunskap, religionshistoria, karaktärsfostran, ungdomsledarfrågor, sång, gymnastik.

Brunnsviks folkhögskola (anknytning till arbetarrörelsen):

svenska, litteratur, historia, samhällslära (inkl. stats- och kommunalkunskap), psykologi, matematik, geografi, fysik, kemi, biologi, engelska, tyska, samhällsekonomi, musik, gymnastik.

Det nämnda utgör alltså exempel på ämnesuppsättningen vid första årskursen vid ett antal folkhögskolor. Som synes förekommer vid samtliga dessa skolor undervisning i — utöver de i stadgan som obligatoriska angivna äm-

nena — också samtliga de naturvetenskapliga ämnen av vilka enligt stadgan minst ett skall förekomma. Engelska och tyska förekommer också vid alla fyra skolorna. I övrigt speglar ämnesuppsättningen ganska tydligt skolornas inriktning — det gäller givetvis då i främsta hand rörelseskolorna.

Utan att statistiskt belägga detta vågar utredningen påstå att de exempel på ämnesuppsättning som givits ovan är representativa för den svenska folkhögskolan vad det gäller dess första årskurs. Utöver de obligatoriska ämnena förekommer moderna språk som engelska och tyska vid de flesta skolorna, likaså någon form av religionskunskap. Flertalet skolor ger undervisning i ett eller ofta flera naturvetenskapliga ämnen och geografi. Estetiska ämnen har ett avsevärt utrymme. Alla ämnen på kursprogrammet är inte alltid obligatoriska för eleverna. I somliga fall är några av de ämnen, som inte enligt stadgan är obligatoriska på skolans kursprogram, frivilliga för eleverna.

För *andra årskursen* anger folkhögskolestadgan som nämnts inga obligatoriska ämnen utan säger att denna årskurs skall uppta ett urval av de ämnen som förekommer i första årskursen. Trots detta erbjuder många skolor eleverna samma ämnen i andra årskursen som i första. Antalet obligatoriska ämnen varierar från skola till skola. Somliga skolor ger eleverna vissa möjligheter att välja ämnen så att de i någon mån kan specialisera sig. Vid en del skolor fördjupar man undervisningen genom att t. ex. i andra årskursen dela upp ett ämne från årskurs 1 i flera delämnen. Ur samhällsläran kan man bryta ut exempelvis nationalekonomi, socialpolitik, idéhistoria och sociologi.

I en del fall lägger skolorna tyngdpunkten vid viss grupp av ämnen, t. ex.

estetiska, samhällsbetonade, naturvetenskapliga ämnen eller ämnen som har anknytning till ungdomsledarutbildning.

I andra årskursen ställs i allmänhet större krav på elevernas förmåga att klara självständiga arbetsuppgifter.

Tredje årskurs finns numera som nämnts vid ett stort antal folkhögskolor. Denna årskurs kan vara upplagd på högst skilda sätt. Vid en del skolor är också denna årskurs allmänt hållen, även om antalet undervisningsämnen och undervisningstimmar i regel är lägre än i de båda tidigare årskurserna. I andra skolor är tredje årskursen specialinriktad, t. ex. på estetiska eller samhällsbetonade ämnen. Den kan vara inriktad så att den mer direkt förbereder för vidareutbildning vid andra skolor, t. ex. vid socialhögskolor, och den kan vara av direkt utbildande karaktär — t. ex. för blivande ungdoms- och studieledare.

I tredje årskursen ställs i regel stora krav på självständiga insatser från elevernas sida.

Specialinriktning i skolornas program

I avsnittet om folkhögskolans utbildningsmål har utredningen noterat att folkhögskolan inom ramen för sin allmänna målsättning har kunnat och kan ge en ibland tämligen specialiserad utbildning. I åtskilliga fall är det huvudmannens intresse som slår igenom. Detta gäller i första hand rörelseskolorna, men också många landstingsskolor har inriktat sig på speciella uppgifter. Ibland ges denna specialinriktade undervisning vid skolan jämsides med mera allmänt hållen undervisning, t. ex. på en särskild linje. I andra fall är exempelvis andra eller tredje årskursen specialinriktad. Den enkät som utredningen har gjort gav exempel på specialisering vid olika skolor. Arbets-

marknadsstyrelsens broschyr om folkhögskolan upplyser också om olika grad av specialisering vid skolorna. Det är dock angeläget att notera, att det stundom är oklart vad som ligger bakom begreppet specialisering i skolornas program. Det kan ibland betyda bara att skolan ordnar en studiecirkel i ett ämne ett par timmar i veckan, i andra fall att en skolas hela verksamhet är inriktad på specialområdet. En viss skärpning av begreppet har gjorts i AMS-broschyren 1967.

Den specialisering som förekommer kan i stort sett vara av tre slag: samhällelig, estetisk eller inriktad på ledarutbildning.

39 folkhögskolor redovisade år 1967 samhällsvetenskapligt inriktade kurser, lämpliga bl. a. som förberedelse för socialhögskola. I några fall har dessa skolor redan från första årskursen lagt en speciell huvudvikt vid den samhällsbetonade undervisningen, i andra fall kommer specialinriktningen senare och främst då i tredje årskursen. Intresset för denna typ av specialisering är inte nytt. Under en tidigare period hade tre skolor speciellt statligt stöd för kurser av denna typ.

Samhällsbetonad specialisering av annat slag förekommer vid vissa skolor. Det kan t. ex. gälla inriktning mot massmedia. Nordiska folkhögskolan i Kungälv har länge genom samarbete med Göteborgs universitet givit möjlighet för eleverna att få viss journalistutbildning. Planer på mot massmedia inriktade linjer föreligger vid folkhögskolorna i Biskops-Arnö, Kalix, Karlskoga och Skurup.

Några skolor ägnar särskilt stor uppmärksamhet åt internationella frågor. Det kan ta sig uttryck i att man lägger tyngdpunkten vid de internationella delarna av historia, samhällslära och geografi, att man ägnar perioder av

koncentrerad undervisning åt ett visst land eller en viss världsdel eller att man fortlöpande ägnar avsevärd tid åt aktuell orientering, främst rörande den utrikespolitiska och kulturella utvecklingen runt om i världen. Vissa skolor har genomfört relativt omfattande studier av u-landsproblem. I några fall har folkhögskolor givit direkt utbildning för tjänst i u-länder. SIDA har förlagt utbildning för fredskårsarbete till folkhögskolor. Några skolor kommer under vintern 1967 att införa en särskild linje för u-landsfrågor, avsedd för elever som vill meritera sig för u-landsarbete eller som vill öka sin orientering för att kunna stå till förfogande som sakkunnig inom sin organisation. Dessa kurser läggs upp i samråd med SIDA.

Som samhällsinriktad kan givetvis också den ledarutbildning betraktas som många folkhögskolor ger. Det gäller ledarutbildning för folkrörelserna, och främst är det fråga om utbildning av ungdomsledare, studieledare och föreningsledare. En filialfolkhögskola har helt riktat in sin verksamhet mot utbildning av ungdomsledare. Vid vissa skolor har man byggt upp en särskild linje för ledarutbildning, i andra är t. ex. andra eller tredje årskursen inriktad på sådan utbildning.

Folkhögskolan har av hävd ägnat stor uppmärksamhet åt de estetiska ämnena och främst då musik. Med tiden har en del skolor specialiserat sig särskilt på detta område.

Helt inriktad på musikutbildning är Folkliga musikskolan i Ingesund och musiklinjen vid Framnäs folkhögskola samt den sistnämndas filialskola Kapellsberg. Vid dessa skolor förekommer också musikpedagogisk utbildning. Bl. a. förbereds här blivande kommunala musikledare för sin uppgift. Speciella musiklinjer finns vid tre andra folkhögskolor och en filialfolkhögskola.

Några folkhögskolor har inriktat sig speciellt på konst och konsthantverk. En särskild konstlinje finns vid exempelvis Sunderby folkhögskola. Västerbergs folkhögskolas filialfolkhögskola i Gävle är inriktad på konst. Många av de elever som gått sådan linje söker sig vidare till utbildning på det konstnärliga området, i första hand då till konstfackskolan. Stor aktivitet inom konsthantverksområdet förekommer vid bl. a. Hellidens och Leksands folkhögskolor.

Teatern uppmärksammas också av folkhögskolan. En särskild teaterlinje finns vid Marieborgs folkhögskola, som har ett intimt samarbete med Norrköpings—Linköpings stadsteater. Skolan vill särskilt utbilda personer som tänker ägna sig åt teaterverksamhet inom folkrörelserna.

Som ytterligare en typ av specialisering kan ses den praktisk-teoretiska utbildning som ett antal folkhögskolor ger på särskilda linjer. Sådana linjer finns främst inom första årskursen men i några fall också inom andra årskursen. De praktiska ämnen som vanligen förekommer är hemkunskap, vävning och slöjd.

Folkbildningsuppgifter och konferensverksamhet

Folkhögskolan har av hävd haft ett nära samarbete med övrig folkbildningsverksamhet, och lärarna har varit och är engagerade i denna på olika sätt. Detta framgår bl. a. av den enkät som utredningen har gjort. Enkäten besvarades av 85 skolor. I 83 av dessa skolor var lärarna engagerade i frivilligt folkbildningsarbete utanför skolan. De erfarenheter som lärarna därigenom gör, kan de ofta dra nytta av i sin undervisning.

Lärarnas medverkan i folkbildningsverksamheten kan ta sig i olika uttryck. Många är engagerade i ledningen för

folkbildningsverksamhet av olika slag. Enligt enkäten hade 175 folkhögskollärare uppdrag som ordförande eller styrelseledamot i riksorganisation, länsorganisation eller lokalorganisation för folkbildningsverksamhet.

Många folkhögskollärare medverkar som föreläsare inom folkbildningsverksamheten. 65 skolor rapporterade att en eller flera av deras lärare brukar föreläsa inom folkbildningsverksamhet och folkrörelser.

Studiecirkelverksamheten är ett annat folkbildningsområde, inom vilket folkhögskollärare länge varit direkt engagerade. 71 av de 85 skolor som svarade på utredningens enkät hade lärare som var anlitade som handledare i cirklar utanför skolan. Sammanlagt ledde dessa lärare 290 cirklar. Sedan 1958 kan folkhögskollärare få fullgöra en del av sin undervisningsskyldighet som handledare i studiecirklar, ordnade av erkända studieförbund. I åtskilliga av de ovan nämnda fall då folkhögskollärare ledde cirklar utanför skolan, gjorde de det inom ramen för sin undervisningsskyldighet. Antalet lärare, som inom ramen för sin undervisningsskyldighet har handledarskap i studiecirklar utanför skolan, torde variera avsevärt från år till år och beror såväl på den aktivitet skolorna själva visar när det gäller kontakter med studieförbunden som på folkbildningsorganisationernas aktiva arbete för att få medverkan från folkhögskollärarna. Enligt uppgifter från skolöverstyrelsen ingick tjänst som handledare i cirklar utanför skolan läsåret 1966/67 för lärare vid 57 folkhögskolor och fem filialsckolor. Sammanlagda antalet cirklar var 186. Av de 57 skolorna var 26 landstingssckolor och 31 rörelsesckolor. Vid fem av dessa skolor svarade lärarna för 10 cirklar eller fler, vid fem för 5—9 studiecirklar och vid övriga skolor för 1—4. De fem sko-

lor vid vilka lärarna svarade för mer än tio studiecirklar var alla rörelsesckolor.

Folkhögskolor som har studieledarutbildning på sitt program har ibland låtit praktik som studiecirkelledare ingå i utbildningen för elevernas del. De har då lett studiecirklar ute i bygden för något studieförbund.

Som framgår av redogörelse på sid. 32 har vissa folkhögskollärare s. k. kombinerade tjänster, vilket innebär att de fullgör ungefär halva sin tjänst som folkhögskollärare och återstoden som bildningskonsulent i länsbildningsförbund eller som ämneskonsulent i länsbildningsförbund eller studieförbund. Dessa lärares arbete utgör ett väsentligt inslag i folkhögskolans insatser i det allmänna folkbildningsarbetet.

Flertalet folkhögskolor hyr i mån av möjlighet ut sina lokaler för konferenser, oftast ordnade av olika folkrörelser men ibland också av kommunala och regionala myndigheter. En del skolor har byggt särskilda kursgårdar, i vilka de kan ställa lokaler till förfogande för sådan kursverksamhet men också själva ordna ämneskurser. I många fall medverkar skolans rektor och lärare vid konferenserna.

Ett exempel på hur omfattande en skolas konferensverksamhet kan vara framgår av en skrivelse från Medlefors folkhögskola till skolöverstyrelsen. Vid nämnda skola ordnades under åren 1961—1965 årligen 11—21 endagarskonferenser med sammanlagt 600—1 200 deltagare per år, 11—22 konferenser på 2—5 dagar med sammanlagt 500—750 deltagare per år och 6—10 konferenser på 6 dagar eller mer med sammanlagt 1 500—2 100 deltagare per år. Sammanlagt motsvarar detta en fyra månaders kurs med 40 deltagare per år. Trots den omfattande verksamheten kunde skolan inte ta emot alla som ville komma dit med en konferens. Behovet av lokaler

för konferenser är stort, och folkhögskolorna bedöms ofta som lämplig förläggning för sådana.

Internatet

När en kartläggning görs av folkhögskolans utveckling och nuläge finns det också anledning att något uppehålla sig vid skolans internatform. Samtliga folkhögskolor utom två är internatskolor, och detta präglar i hög grad deras verksamhet. Att en folkhögskola betecknas som internatskola innebär inte alltid att samtliga elever bor i skolans elevhem. Viss inackordering i närliggande samhälle kan förekomma.

Det är inte bara eleverna som bor på folkhögskolan. I regel bor också rektor och flertalet lärare där. Numera har man dock i stor utsträckning gått ifrån den tidigare mycket använda metoden att lägga lärarbostäder i elevhem och därmed låta lärarna tjänstgöra också som husfäder. Att lärarna bor på skolans område innebär bl. a. möjlighet till kontakt mellan lärare och elever även utanför lektionstid både för personlig samvaro och för studiehandledning.

Livet i elevinternaten regleras i viss utsträckning av strikta ordningsregler. Under det senaste decenniet har tendensen till ökad frihet och ökat elev-

ansvar varit stark. Elevråd har funnits länge, men deras uppgifter och medinflytande har varierat avsevärt. Några folkhögskolor har gått i spetsen för att genomföra en utpräglad skoldemokrati, som innebär att alla på skolan verkssamma — rektor, lärare, övrig personal och elever — gemensamt utformar skolans liv. I den nya folkhögskolestadgan har införts bestämmelser om samarbetsnämnder vid folkhögskolorna.

Internatformen ger folkhögskolorna tillfälle att erbjuda sina elever ett rikt varierande fritidsliv. I detta kan ingå mer eller mindre fast organiserad verksamhet av olika slag, t. ex. musik, konsthantverk, idrott och friluftsliv. Att bibliotek och studielokaler står tillgängliga hela dagarna hör också dit. En viss roll i skolans liv spelar samkvämen. Dessa kan ha många funktioner. De avser att ge avkoppling och trivsel och att bereda eleverna tillfälle att samarbeta om program från idé till framförande och därmed även övning i att framträda inför publik. Samkvämen är också ett led i elevernas estetiska fostran. Att arbeta med samkväm kan ingå som en del av lärarnas tjänstgöringsskyldighet. Under senare år har dock samkvämsverksamheten minskat avsevärt i omfattning.

KAPITEL 3

Elever och lärare

3.1 Elever

3.1.1. Elevernas ålder

Folkhögskolan är en skola för vuxna. Elevgruppen domineras dock av vad som skulle kunna kallas vuxen ungdom. I tabell 11 redovisas vilka åldersgrupper som var representerade i folkhögskolorna hösten 1963 och hur många som fanns i varje grupp. Uppgifterna är hämtade ur Statistisk årsbok 1965 och är de senaste tillgängliga.

Den största gruppen elever är mellan 18 och 24 år. De kvinnliga eleverna är avsevärt fler i de lägre åldersgrupperna och de manliga fler i de högre åldersgrupperna. Det bör tilläggas att uppgifterna gäller eleverna vid vinter- och sommarkurserna, inte ämneskurserna. Under ämneskurserna är elevernas genomsnittsålder betydligt högre.

Mellan åren 1960 och 1963 har andelen elever över 21 år ökat från 22,8 till 24,4 %. Det är dock inte möjligt att av detta dra några mera bestämda slutsatser rörande rekryteringsåldern till folkhögskolorna. En undersökning, som skolöverstyrelsen gjorde hösten 1966, visade dock att elevåldern under vinter-

kurserna fortfarande var stigande. Ökningen kan möjligen bero på det ökade antalet skolor med tredje årskurs, i vilken eleverna oftast är äldre. Somliga skolor har under senare år fått elever av en ny kategori. Det gäller personer som skall omskolas och behöver förbättra sin allmänna utbildningsgrund. Dessa elever är oftast äldre, i regel över 30—40 år, och de flesta går i norrländska folkhögskolor.

3.1.2. Inträdeskrav och elevbedömning

För inträde i folkhögskolans *första årskurs* fordras inga andra förkunskaper än genomgången obligatorisk skola. Sökande skall uppnå minst 18 års ålder under det kalenderår då kursen börjar. Viss möjlighet till dispens för yngre föreligger.

Ungdomar mellan 15 och 18 år tas dock emot vid en permanent folkhögskola (Vårdingeskolan) och fyra filial-folkhögskolor.

Metoderna för antagning av elever växlar från skola till skola. Enligt folkhögskolestadgan är det rektor som antar elever, där så ske kan i samråd med lärarrådet. En del skolor sätter ut

Tabell 11. Antal elever efter ålder vid folkhögskolorna hösten 1963

Ålder	15	16	17	18	19	20	21	22—24	25—29	över 29	Summa
Män	2	35	83	831	867	626	827	1 234	489	184	5 181
Kvinnor	2	45	392	1 862	1 802	1 085	580	635	243	130	6 776
Samtl.	4	80	475	2 693	2 669	1 711	1 407	1 869	732	314	11 957

ett visst datum som det sista för ansökan och tar först därefter ut elever. Andra skolor antar elever efterhand som de anmäler sig under förutsättning att de fyller kraven.

När skolorna har fler sökande än antalet elevplatser — vilket nästan undantagslöst har varit fallet under senare år — tillämpar de olika metoder för urval. Det förefaller vara ganska vanligt att äldre sökande får företräde framför yngre. I somliga fall tar man hänsyn till betyg från tidigare skolgång och/eller till yrkeserfarenhet och erfarenhet av förenings- och folkbildningsarbete. Personliga intyg om lämplighet för folkhögskolestudier kan spela en roll.

En av skolöverstyrelsen gjord undersökning rörande elevernas skolgång och utbildning före deras inträde i folkhögskolans *första årskurs* läsåret 1964/65 redovisas i tabell 12.

Av undersökningen framgår vidare, att av de 2 702, som hade enbart obligatorisk grundskola, hade 53 6-årig folkskola, 1 388 7-årig folkskola, 716 8-årig folkskola och 130 9-årig folkskola. 262 hade 9-årig grundskola, teoretisk linje, och 153 9-årig grundskola, praktisk linje. Spännvidden inom en årskull elever i folkhögskolans första årskurs är alltså stor i fråga om tidigare utbildning. Av en mindre undersökning, genomförd av

skolöverstyrelsen 1966, framgår att folkhögskoleelevernas studiebakgrund numera är mer omfattande. Allt fler elever har gått i nioårig grundskola. Enstaka studenter söker sig också till folkhögskola.

För inträde i *andra årskursen* fordras genomgången första årskurs eller motsvarande skolunderbyggnad. Det förekommer att sökande med annan teoretisk bakgrund, t. ex. genomgången 9-årig grundskola, studier i realskola, flickskola eller gymnasium, realexamen eller studentexamen placeras direkt i andra årskursen. Många skolor anser det emellertid vara lämpligare att placera sådana elever i första årskursen, eftersom folkhögskolan såväl i fråga om ämnesinnehåll som arbetssätt skiljer sig från vad eleverna mött i andra skolformer.

En del skolor kan ge plats i andra årskursen åt samtliga sökande från egen första årskurs, medan andra har en i förhållande till första årskursen så liten andra årskurs att de måste gallra avsevärt. Principerna för gallring bland de sökande växlar. Somliga skolor ger företräde åt egna elever medan andra på ett eller annat sätt väger dem mot andra sökande. År 1965/66 omfattade första årskursen 5 497 elever. År 1966/67 intogs i andra årskursen 4 466 elever. Flertalet av de senare hade tidigare gått i första årskursen i samma eller annan folkhögskola. Siffran för den grupp folkhögskoleelever som fortsatte i andra årskurs detta år var ungefär 80 %.

För inträde i *tredje årskursen* fordras i regel genomgången andra årskurs, men det händer dock att sökande med annan teoretisk bakgrund, som bedöms som tillräcklig, tas in direkt i denna årskurs. Vissa skolor med specialinriktad tredje årskurs fäster inte avseende vid tidigare folkhögskolestudier och

Tabell 12. Skolgång före inträde i folkhögskolornas första årskurs 1964/65.

	Antal
Enbart obligatorisk skola (6, 7, 8 eller 9 år).....	2 702
Obligatorisk skola plus ett års vidareutbildning (i yrkesskola eller realskola etc.).....	1 196
Obligatorisk skola plus två års vidareutbildning.....	604
Annan utbildning	346
Summa	4 848

ställer ibland inte exakta krav på föregående teoretisk utbildning. Enligt en tidigare SÖ-undersökning kom 78 % av tredje årskursens elever år 1964 från tidigare utbildning inom folkhögskolan. Folkhögskolan är alltså inte självrekryterande när det gäller tredje årskursen men skolformens egna tidigare elever utgör dock den dominerande delen. Samtidigt kan man konstatera att blott en mindre del av andra årskursens elever fortsätter i tredje årskursen. Den främsta orsaken torde vara att antalet elevplatser i tredje årskurs är ganska litet: skolorna har inte velat binda så stor del av sina elevplatser åt en tredje årskurs.

Enligt folkhögskolestadgan kan elev få omdöme om sin förmåga att tillgodogöra sig undervisningen, detta dock under förutsättning att skolans styrelse har beslutat att skolan skall ge sådana omdömen.

Omdömet skall enligt stadgan avse antingen undervisningen i dess helhet eller vara uppdelat på ett omdöme gällande den humanistisk-samhällsvetenskapliga ämnesgruppen, ett rörande den matematisk-naturvetenskapliga ämnesgruppen och ett rörande ytterligare ämnesgrupp som förekommer vid skolan.

De enda omdömen som får förekomma är Mindre god, God, Mycket god, och Utmärkt. I vidare mån får vitsord inte ges. Omdömet skall avges av lärarrådet. Skolöverstyrelsen har utarbetat anvisningar för hur omdöme bör sättas.

Om inte omdöme av nämnt slag ges vid skolan kan elev av skolans rektor få intyg med uppgift om den tid och de ämnen kursen omfattat.

Innan den nya stadgan trädde i kraft förekom, som tidigare nämnts, betygsgivning i en del folkhögskolor. Betygsfrågan har under årens lopp varit liv-

ligt debatterad i folkhögskolekretsar, och argument har förts fram både för och mot graderade kunskapsbetyg. Frågan har ansetts som viktig bl. a. med tanke på elevernas möjligheter att vinna inträde i andra skolor för fortsatt utbildning. Detta problem är dock i stor utsträckning löst i och med de nya kompetensreglerna.

3.1.3. Elevernas yrkesplaner och verksamhet efter folkhögskolevistelsen

Fackskoleutredningen vände sig till eleverna i folkhögskolans andra årskurs vinterkursen 1962/63 för att bl. a. få klarlagt deras skolunderbyggnad och yrkesplaner. Av 3 896 elever besvarade 3 496 enkäten. Ur fackskoleutredningens betänkande (SOU 1963: 50, sid. 183 ff.) citeras följande:

»Av de svarande hade 196 (6 %) avlagt realexamen eller genomgått flickskola, 398 (11 %) gått i realskola eller flickskola men avbrutit skolgången, 664 elever (19 %) sade sig ha önskat gå i realskola eller flickskola men icke kunnat göra detta bl. a. på grund av familjens ekonomi, avståndet till skolorn eller brist på elevplatser i skolan. Flertalet elever hade icke önskat gå i realskola eller flickskola. Skälet till detta angavs av 1 007 elever (29 %) vara att de varit trötta på skolarbete, av 919 (26 %) att de inte insett betydelsen av vidare skolgång samt av 470 (13 %) att de icke ansåg sig ha förutsättningar att klara studierna i realskolan eller flickskolan.

Beträffande sina yrkesplaner efter avslutade studier vid folkhögskolan avsåg 1 458 (42 %) att byta yrke, 1 099 (31 %) att söka mer kvalificerade uppgifter inom samma yrke eller yrkesgrupp, 143 (4 %) att återvända till sitt tidigare yrke, och 528 (15 %) saknade för närvarande planer beträffande det framtida yrket.

På frågan om inom vilket yrkesområde eleverna skulle vilja utbilda sig efter avslutade folkhögskolestudier fördelade sig svaren på vårdyrke (ex. sjuksköterska, arbetsterapeut) 1 087 (31 %), tekniskt yrke 412 (12 %), merkantilt yrke (handels- och kontarsarbete) 216 (6 %), socialt yrke (ex. socialkurator, arbetsförmedlare) 437 (14 %), läraryrke 464 (14 %) och annat yrkesområde 579 (17 %). Ovisshet om fortsatt utbildning angavs av 288 (8 %).»

73 % av folkhögskolans elever i andra årskursen 1962/63 befann sig alltså i en omskolnings- eller uppskolningssituation. Endast 4 % visste med bestämdhet att de skulle gå tillbaka till sitt gamla yrke. Den senare procent-siffran skulle möjligen blivit högre om motsvarande undersökning gjordes i första årskursen. De folkhögskoleelever som tänker gå tillbaka till sitt gamla yrke nöjer sig oftast med en årskurs i folkhögskolan.

Någon mera omfattande undersökning av elevernas yrkesplaner har inte gjorts efter fackskoleutredningens, men skolöverstyrelsen har dock inhämtat vissa uppgifter. Dessa visar samma tendens: eleverna söker sig till folkhögskolan främst för att få en grund för vidare utbildning inom samma eller för annat yrke.

3.2 Lärare

3.2.1. Tjänster och behörighetsvillkor

Vid varje folkhögskola skall finnas en ordinarie rektorstjänst och minst en ordinarie ämneslärtjänst. Antalet ordinarie ämneslärtjänster vid skolan beslutas av skolöverstyrelsen. Utöver ordinarie ämneslärare skall finnas extra ordinarie och extra ämneslärare samt timlärare i läroämnena till det an-

tal som erfordras för undervisningen vid skolan. Övningslärtjänster kan också finnas, såväl ordinarie som icke ordinarie.

En särskild form för lärtjänster vid folkhögskola är s.k. kombinerade tjänster. Det finns två slag av sådana tjänster.

År 1958 inrättades inom folkhögskolan tre kombinerade tjänster som lärare vid folkhögskola/bildningskonsulent i länsbildningsförbund. År 1963 inrättades ytterligare fyra sådana tjänster. Innehavare av sådan tjänst fullgör ungefär halva sin tjänstgöringsskyldighet som lärare i folkhögskola och återstoden som bildningskonsulent.

År 1963 inrättades tio kombinerade tjänster som lärare vid folkhögskola/ämneskonsulent. Senare har ytterligare fem sådana tjänster inrättats. Innehavare av sådan tjänst fullgör ungefär halva sin undervisningsskyldighet som lärare i folkhögskola och återstoden som ämneskonsulent i länsbildningsförbund eller erkänt studieförbund. De flesta ämneskonsulenter arbetar inom ämnet musik, men tjänster finns också i bl. a. teater, konst, ungdomsarbete och alkoholfrågan. Skolöverstyrelsen bestämmer vilka skolor som skall få kombinerade tjänster.

För att kunna antas till rektor eller ordinarie ämneslärare fordras att

a) vara fri från sjukdom eller lyte, som medför olämplighet för tjänsten,

b) äga god förmåga att undervisa och gott sätt att behandla eleverna.

c) genom studier vid universitet eller högskola eller på annat sätt ha förvärvat erforderliga insikter för tjänstens fullgörande samt

d) ha under minst fyra år med goda vitsord tjänstgjort som lärare med full tjänstgöring vid läroanstalt under offentlig kontroll, därav vid statsunderstödd folkhögskola under minst tre år,

då fråga är om rektorstjänst, samt minst 20 veckor, då fråga är om ordinarie ämneslärartjänst. (SFS 1958: 478, 24 §).

För att kunna antas till extra ordinarie ämneslärare fordras att

a) uppfylla de i 24 § a)—c) angivna villkoren,

b) minst två år med goda vitsord ha tjänstgjort som lärare i läroämne vid läroanstalt under offentlig kontroll, därav vid statsunderstödd folkhögskola minst 20 veckor, samt

c) av skolöverstyrelsen förklarats behörig till extra ordinarie anställning.

För att kunna antas till extra ämneslärare fordras att uppfylla de i 24 § a) och b) angivna villkoren samt av skolöverstyrelsen ha förklarats behörig till dylik anställning.

Dylik behörighetsförklaring fordras dock icke — när det gäller tjänst som extra ämneslärare — för lärare som är behörig till anställning som extra ordinarie folkskollärare eller, med avseende på teoretisk utbildning, till ordinarie lärartjänst i läroämnen vid allmänt läroverk eller avlagt statsvetenskaplig eller samhällsvetenskaplig examen eller teologie eller filosofie kandidatexamen eller undergått tentamina för filosofisk ämbetsexamen med sammanlagt lägst fyra betygsenheter.

3.2.2. Antal lärare och anställningsart

Antalet lärare vid folkhögskolorna har

ökat under senare år, vilket framgår av tabell 13.

Som framgår av tabell 13 har antalet lärare av samtliga kategorier ökat. Totalt sett beror det främst på att antalet statsunderstödda folkhögskolor under perioden har ökat och att antalet elever vid vinterkurserna blivit allt större. Dessutom har skolorna i allt högre grad använt de möjligheter till uppdelning i mindre undervisningsgrupper som kunnat ske inom stadgans och anvisningarnas ram. När det gäller lärare i läroämnen har antalet ämneslärare (= i regel heltidsanställda) och antalet timlärare ökat i ungefär samma takt. Skolornas behov av lärare i övningsämnen har däremot i ökad grad täckts genom anställning av timlärare. Detta beror huvudsakligen på att underlag för hela tjänster ofta saknas i dessa ämnen.

Den statsbidragskungörelse som trädde i kraft den 1 juli 1967 föreskriver att skolorna tilldelas ett antal lärartimmar per vecka, som beräknas på så sätt, att man multiplicerar antalet elever med 2,2. Detta har till syfte bl. a. att hejda ökningen av lärartätheten i folkhögskolan och kommer att få som konsekvens en minskning av antalet folkhögskollärare, om inte verksamheten mätt i elevveckor ökar.

De ordinarie lärarna utgör cirka 53 % av samtliga heltidsanställda lärare inom folkhögskolan. Andelen har sjunkit något under redovisningsperioden. Andelen ordinarie lärare är lägre

Tabell 13. Antal lärare vid folkhögskolorna och anställningens art

	Rektor	Ämneslärare				Övningslärare		
		ord	eo	extra	timlär.	ord	eo	timlär.
1955/56	87	202	87	93	258	53	20	244
1960/61	95	269	125	129	313	58	29	305
1964/65	102	356	156	152	457	59	34	402
1965/66	103	367	160	159	495	55	41	425
1966/67	104	376	170	166	480	51	39	410

inom folkhögskolan än inom andra skolformer. Cirka 45 % av den lärarledda undervisningen bestrids av ordinarie lärare. Möjligheten att tillsätta fler ordinarie tjänster har för arbetsåret 1967/68 beskurits, eftersom någon ökning av antalet sådana tjänster inte beräknats i 1967 års statsverksproposition.

De ordinarie tjänsterna har under senare tid så gott som undantagslöst kunnat besättas med behöriga innehavare. Också när det gäller icke ordinarie tjänster har folkhögskolan kunnat hålla en hög standard.

3.2.3. Lärarnas utbildning

I tabell 14 redovisas vilken utbildning de lärare hade, som tjänstgjorde i folkhögskolorna läsåret 1966/67.

Vanligaste utbildning är fil. mag. och fil. kand. Antalet lärare med högre akademisk utbildning är som synes litet. Till en del kan detta bero på att inga särskilda tjänster av typ gymnasiernas lektorstjänster finns inom folkhögskolan. Den som har högre akademisk examen och söker lärartjänst vid folkhögskola kan inte på grundval av sin utbildning få högre lön och högre tjänst. I gruppen annan akademisk examen

finns flera olika utbildningar representerade, bl. a. jur.kand. och med.kand-examen. Antalet lärare med agonomutbildning har tidigare varit högre. Detta beror på att lantmannautbildningen då ibland skedde på eller i nära kontakt med folkhögskolorna. Av folkskollärarna har åtskilliga något eller några akademiska betyg medan andra bedriver akademiska studier. Av studenterna är de flesta universitetsstuderande med flera akademiska betyg, och flertalet räknar med att fortsätta studierna. Gruppen övriga består huvudsakligen av musiklärare vid Folkliga musikskolan och skolor med musikinlinjer.

3.2.4. Praktisk lärarutbildning och lärarfortbildning

Före år 1958 förekom ingen praktisk-pedagogisk utbildning, utformad speciellt för folkhögskolan och dess särskilda inriktning. Ett mindre antal av folkskollärarna hade dock skaffat sig praktisk-pedagogisk utbildning för ungdomsskolan genom s. k. provår. Senare har några genomgått lärarhögskola. Antalet var år 1963 ungefär 4 % av den grupp som hade fil.mag-examen men har stigit avsevärt senare.

Tabell 14. Rektors och ämneslärares utbildning 1966/67

Utbildning	Rektor	Ordinarie ämneslär.	Extra ord. och extra ämneslär
Fil. dr.....	—	4	—
Fil. lic.....	6	11	8
Fil. mag.....	33	157	94
Fil. kand o. pol. mag.....	46	124	109
Teol. kand o. högre teol. ex.....	12	2	2
Agronomexamen.....	1	29	6
Annan akademisk ex.....	3	8	16
Utländsk examen.....	—	5	5
Högre lärarinnesem.....	—	3	—
Läroverksingenjör.....	—	—	15
Folkskollärare.....	1	6	27
Studentexamen.....	—	5	28
Övriga.....	2	22	26
Summa	104	376	336

Efter förslag av skolöverstyrelsen beviljade 1957 års riksdag anslag till en femveckorskurs, företrädesvis för yngre folkhögskollärare. Sedan budgetåret 1958/59 har SÖ disponerat medel för en sådan kurs per år.

Femveckorskursen har hela tiden varit förlagd till Åsa folkhögskola, Sköldinge, och brukar benämnas Åsakursen. Huvudpunkter på kursprogrammet har varit orientering om folkhögskolans utveckling, nuläge och framtidsuppgifter samt vuxenundervisningens metodik. Tid har anslagits till utarbetande av studieplaner för olika ämnen. Deltagarna har vidare auskulerat vid skolan och hållit ett mindre antal övningslektioner vardera. Kursen har ägt rum sommartid. Under senare år har auskultationer och övningslektioner varit förlagda till andra skolor, där sommarkurselever funnits; Åsa har då inte haft någon egen kurs.

Antalet deltagare per år har i allmänhet varierat mellan 20 och 25. De första åren förekom vissa rekryteringsvärigheter, men efter 1963 har varje år ett antal väl kvalificerade sökande måst avvisas. Deltagarna har till största delen utgjorts av yngre ämneslärare inom folkhögskolan. Övriga har varit läraraspiranter utan pedagogisk erfarenhet. Ett fåtal övningslärare har också deltagit. Av de 85 skolor som besvarade utredningens enkät hade 59 haft lärare som deltagit i Åsakursen.

Undervisning och inackordering har hela tiden varit kostnadsfria för deltagare i Åsakursen. Sedan 1962/63 har de dessutom fått viss ersättning, i stort sett motsvarande läsårsdaglön med B-avdrag.

Erfarenheterna från Åsakursen är synnerligen goda, även om såväl kursledning som deltagare i allmänhet funnit kurstiden vara för kort. Önskemål om någon form av repetitionskurs eller

fortsättningskurs har också förekommit. Deltagarna har särskilt betonat värdet av auskultering, övningslektioner och arbete med studieplaner. Genom att kursen varit en internatkurs har också fritiden utnyttjats intensivt för diskussion och förkovran, och detta har deltagarna enligt gjorda enkäter upplevt som något synnerligen värdefullt.

Sedan 1950 har skolöverstyrelsen årligen ordnat tiodagars fortbildningskurser för folkhögskollärare.

Följande ämnen har förekommit:

År	Ämne
1950	Modersmålet m. m.
1951	Samhällslära och sociologi
1952	Litteratur och konst
1953	Historia
1954	Psykologi
	Fysik och kemi
	Ekonomi
1955	Pedagogik
	Geografi
	Allmänna utvecklingsfrågor
1956	Svenska språket
1957	Biologi
	Biblioteket i undervisningen
1958	Samhällslära och sociologi
1959	Musik
1960	Matematik
1961	Internationella frågor
1962	Livsåskådningsfrågor
1963	Industrimiljöns problem
	Grupparbetets problem
1964	Idéhistoria
	Språkmetodik
1965	Psykologi med särskild hänsyn till ungdomsproblemen och ungdomsledarfrågor
1966	Folkhögskolan och u-länderna
	Undervisning inom det estetiska ämnesområdet
1967	Fysik
	De hemtekniska ämnena i folkhögskolans undervisning.
	En kortare kurs kring radions och

TV:s användning i vuxenundervisningen.

Kurserna har innehållit ämnesinformation, information och samtal om metodik i ämnet samt demonstration av undervisningsmateriel och hjälpmedel. Ämnesinformationen har i regel övervägt.

Folkhögskollärarna har dessutom möjlighet att delta i de allmänna fortbildningskurser som skolöverstyrelsen genom fortbildningsinstituten ordnar sommartid. År 1965 sökte 19 folkhögskollärare till 24 kurser och 16 av de sökande antogs.

Från och med budgetåret 1965/66 disponerar skolöverstyrelsen ett anslag på ca 22 000 kronor för att ordna fyra re-

gionala-rektorskonferenser per år. Vid dessa konferenser har såväl administrativa som pedagogiska frågor behandlats. Skolöverstyrelsen disponerar vidare ca 30 000 kronor per år till studiedagar för folkhögskolans lärare. Dessa medel har ställts till förfogande för distrikten av Svenska folkhögskolans lärarförening, vilka regionvis samlat medlemmar till informationsdagar. Utöver detta har folkhögskolans lärare i många län fått tillfälle att delta i de länsstudiedagar som läns skolnämnden ordnar för lärare inom andra skolformer. Totalt sett är emellertid möjligheterna till fortbildning mycket mindre för folkhögskolans lärare än för lärare inom grundskola och gymnasiella skolformer.

KAPITEL 4

Folkhögskolans hittillsvarande roll — ett försök till precisering av skolformens betydelse

Inledande synpunkter

Utredningen har inte sett som sin uppgift att göra en mera grundlig analys av folkhögskolans roll i svenskt samhällsliv som en del av utbildningsväsendet. En kortare beskrivning av dess hittillsvarande roll skall emellertid göras. Folkhögskolan har berörts i åtskilliga utredningar under årens lopp liksom också i propositioner och debattinlägg i riksdagen. Uppskattningen av folkhögskolans arbete har i dessa fall i regel varit stor. Den offentliga debatten om folkhögskolan synes i allmänhet också präglas av stor uppskattning av skolformen. Utredningen anser sig på grundval av källmaterial av nämnt slag samt egna studier och iakttagelser kunna sammanfatta folkhögskolans hittillsvarande roll på följande sätt.

4.1 Folkhögskolans värde för den demokratiska utvecklingen

a) En motivering för att inrätta folkhögskolor var — särskilt under skolformens första årtionden — att landsbygdens vuxna ungdom därigenom skulle kunna få en vidgad bildning, som gjorde det möjligt för den att medverka i det politiska livet såväl lokalt och regionalt som i rikssammanhang. Kommunalreformen 1862 jämte samma års beslut om inrättande av landstingen samt riksdagsreformen 1866 hade skapat be-

hov av sådan bildning. Även om inte någon fullständig utredning finns, visar dock delundersökningar som gjorts att ett stort antal riksdagsmän, landstingsmän och kommunalmän fått sin utbildning i folkhögskola. Detta gäller ända fram till dagens läge. Också för verksamheten inom de politiska partierna har den utbildning som många enskilda medlemmar fått i folkhögskola betytt mycket.

b) Genom folkhögskolans i regel starka anknytning till folkbildningsverksamhet och folkrörelser har den dels kunnat intressera sina elever att delta i sådan verksamhet, dels givit redan verksamma medlemmar motivering för och impulser till fortsatta insatser. Den kunskapsgrund folkhögskolan givit har underlättat arbetet för de föreningsverksamma. Folkrörelsernas ofta omvittnade betydelse för demokratins genombrutt och utveckling i vårt land har möjliggjorts genom att de haft medlemmar med kunskap och insikter i olika samhällsfrågor. Folkhögskolan har i hög grad bidragit till att ge sådan kunskap. I våra dagar, då folkrörelserna ändrar struktur och mötesverksamheten ofta är av mindre omfattning än förr, ökar betydelsen av att det finns en skolform för vuxna elever, vilken genom sin fria ställning och demokratiska organisation har särskilda förutsättningar att också i fortsättningen ge en demokratisk fostran.

4.2 Folkhögskolan som en ny startmöjlighet för äldre ungdom

För många ungdomar, som av skilda anledningar inte fått tillfälle att fortsätta sina studier direkt efter den obligatoriska skolan eller som först sent har nått fram till ett studiemedvetande, har folkhögskolan erbjudit en möjlighet till studier — ofta den för dessa personer enda möjligheten. Sådana ungdomar saknar i hög grad studievana och studieteknik, när de kommer till folkhögskolan. Den mjuka studiestart och den studieträning som folkhögskolan kan ge har därför varit av stor betydelse för deras fortsatta utbildning. Via folkhögskolan har många nått nya yrken. Ett stort antal folkhögskolelever har blivit sjuksköterskor. Många har blivit socialarbetare, lärare, tekniker och poliser, för att nämna några exempel. Flertalet av de ca 11 000 ungdomar som årligen studerar vid folkhögskolornas långa vinterkurser står, som tidigare nämnts, i en yrkesvals- eller uppskolningssituation och får genom folkhögskolan en möjlighet att komma närmare sitt mål.

4.3 Folkhögskolan som kulturell impulsgivare

a) Genom framför allt musikens men ofta också litteraturens, teaterns, konstens och konsthantverkets starka ställning inom folkhögskolan har nya vyer öppnat sig för eleverna och därmed möjligheter till ett rikare fritidsliv.

b) Den mer specialiserade utbildning som många folkhögskolor har givit genom särskilda linjer för musik, konst och teater — liksom särskilda linjer för ungdoms- och studieledare — har ofta givit eleverna på dessa linjer en direkt utbildning för ett framtida yrke

eller grund för vidare utbildning inom dessa speciella områden. För många av ungdomarna har folkhögskolan utgjort den enda möjliga vägen att nå detta mål. Eftersom antalet folkhögskolor med speciallinjer ökat under senare år har allt flera ungdomar fått del av denna utbildning.

4.4 Folkhögskolan — en skola för ungdom med problem eller handikapp

Mindre uppmärksammas men ändå av betydelse är den insats många folkhögskolor har gjort genom att ta hand om ungdomar med problem av olika slag, psykiska och sociala framför allt. Den utbildning och den goda miljö folkhögskolan har erbjudit har hjälpt många till en ny start i livet. Även om man inte får överdriva skolformens möjligheter att ta på sig uppgifter som dessa, har dock åtskilliga folkhögskolor haft lärare som varit lämpliga och villiga att göra en insats utöver det vanliga och därför kunnat ge sådan hjälp som många av dessa ungdomar behöver. Sådana insatser görs alltjämt.

I ökad utsträckning har folkhögskolan kunnat ta emot även rörelsehindrade och andra fysiskt handikappade och ge dem del av sin utbildning.

4.5 Folkhögskolan — en skola för olika samhällsgrupper

Folkhögskolan var ursprungligen, som tidigare nämnts, främst en skolform för landsbygdens ungdom. Med tiden har elevrekryteringen ändrats, och numera kommer eleverna i stor utsträckning från städer och tätorter. Folkhögskolan har numera elever från alla socialgrupper och de mest skilda yrkesgrupper. Den utbyggda yrkesvägledningen vid ar-

betsförmedlingarna har i hög grad bidragit till att visa nya grupper vägen till folkhögskolan.

Utöver nu nämnda insatser, som främst gällt vuxen ungdom, har folkhögskolan också haft betydelse på annat sätt och för andra grupper i samhället. a) Genom att vid sidan om eller efter de långa vinterkurserna ordna fristående, i regel korta ämneskurser, har folkhögskolan erbjudit en speciell utbildning, som inte stått till buds på annat sätt. Vid folkhögskolor har ordnats exempelvis ämneskurser för blinda, rörelsehindrade och psykiskt utvecklingsstörda.

För husmödrar och äkta par har kurser kring familjeproblem lagts upp.

För kommunalmän och andra grupper har speciella kurser ordnats kring olika samhällsreformer.

b) Under senare år har flera folkhögskolor vid sidan av sin ordinarie verksamhet ordnat speciella kurser för äldre och pensionärer. I ett samhälle med

stigande levnadsålder hos människorna och med en ökande andel äldre är det givetvis av värde med en kursverksamhet, som kan ge äldre viss hjälp att finna sig tillrätta i sin situation. I viss mån kan de som så vill genom denna kursverksamhet få en grund för nya arbetsuppgifter som är lämpliga för äldre.

4.6 Folkhögskolan som kulturcentrum i sin bygd

I många fall har folkhögskolan blivit ett centrum för kulturella aktiviteter av olika slag i sin bygd. Lärarna har medverkat i lokalt och regionalt folkbildningsarbete och som föreläsare och på annat sätt varit aktiva i föreningsverksamheten. Skolan har ställt lokaler till förfogande för bildnings- och föreningsarbete. Bygdens folk har ofta haft möjligheter att delta i konserter, teaterföreställningar och andra arrangemang på folkhögskolan.

KAPITEL 5

Tidigare uttalanden om folkhögskolans ställning i ett reformerat skolsystem

Inledande synpunkter

Såväl den obligatoriska skolan som de olika gymnasiala skolformerna har under senare år varit föremål för grundliga utredningar. Detsamma gäller lärarutbildningen. Folkhögskolan däremot har inte under den tidrymd det här gäller ägnats någon särskild utredning, som omspännt skolformen i dess helhet och ställt in den i dess sammanhang i det svenska utbildningsväsendet. Delutredningar, till exempel om statsbidragsformerna för folkhögskolan, har dock gjorts. De stora skolutredningarna under 1950- och 1960-talen har emellertid begränsad utsträckning behandlat också folkhögskolan — i första hand då dess förhållande till andra skolformer och de uppgifter folkhögskolan kan tänkas få efter genomförda reformer av skolväsendet i övrigt. Utredningen finner det angeläget att i korthet rekapitulera viktiga synpunkter som kommit fram i dessa utredningar. Därvid uppmärksammas också vad skolöverstyrelsen som remissinstans haft att säga i nämnda sammanhang och vad som framhållits i hithörande propositioner.

5.1 Folkhögskolans ställning till andra skolformer

Flera utredningar har kommit in på frågan hur folkhögskolan kan påverkas av reformer inom de skolformer utredningsarbetet avsett.

Under 1940-talets debatt var det frågan om den förlängda skolplikten som stod i förgrunden. 1946 års *skolkommision* framhöll i sitt betänkande Folkhögskolans ställning och uppgifter (SOU 1953: 24) att en förlängd skolplikt inte skulle rycka undan grunden för folkhögskolans verksamhet men att förändringar i denna verksamhet skulle komma att krävas.

När 1957 års *skolberedning* (SOU 1961: 30) diskuterade hur folkhögskolan skulle beröras av dess förslag stod inte frågan om den förlängda skolplikten i förgrunden utan i stället frågan om hur folkhögskolan skulle komma att beröras av de av utredningen föreslagna tvååriga fackskolorna. Utredningen fann att den förberedande yrkesutbildning som folkhögskolan givit, i framtiden till stor del skulle komma att övertas av andra skolformer.

Den utredning, som ägnat största utrymme åt folkhögskolan, är *Fackskoleutredningen* (SOU 1963: 50). Utredningens slutsats beträffande folkhögskolans förhållande till fackskolorna var att endast den sociala fackskolan kunde komma att direkt påverka folkhögskolan. Den sociala fackskolan avser främst att ge förberedande utbildning för kontaktyrken. Folkhögskolan borde enligt utredningens mening kunna betraktas som ett med den sociala fackskolan likvärdigt alternativ och vara att föredra när det gäller vuxna studerande.

De nu citerade utredningarna ansåg

det vara klart att folkhögskolan har ett egenvärde som skolform och att den bör bevaras. Detta var utgångspunkten för dessa utredningars resonemang om hur folkhögskolan kan komma att påverkas av föreslagna reformer. Utgångspunkten är inte densamma för 1960 års *gymnasieutredning* i dess betänkande om vuxenutbildning i gymnasium och fackskola (SOU 1965: 60) eller för *yrkesutbildningsberedningen* (SOU 1966: 3). Båda dessa utredningar vill visserligen ge folkhögskolan en viss roll i vuxenutbildningen men närmast så, att folkhögskolan skall erbjuda samma kurser som gymnasiet och fackskolan gör. Gymnasieutredningen antog att tillströmningen till folkhögskolans friare kurser, vilka inte följer centralt fastställda kursplaner, kan komma att påverkas på det sättet att många av folkhögskoleeleverna kommer att välja kompetensgivande gymnasie- och fackskolekurser, om också sådana erbjuds vid folkhögskolorna.

Den för folkhögskolan centrala frågan om hur en ökad tillströmning till de gymnasiala skolformerna inom det allmänna skolväsendet kan komma att beröra folkhögskolans elevrekrytering uppmärksammas i allmänhet inte av de sistnämnda utredningarna.

Skolöverstyrelsen synes i sina remissyttranden helt dela uppfattningen om folkhögskolans värde. Överstyrelsen anser inte att förlängd skolplikt eller införande av fackskolorna kommer att rycka undan grunden för folkhögskolans fortsatta verksamhet. Överstyrelsen ger exempel på förändringar, som kan tänkas ske inom folkhögskolan och på nya kurser och kursformer, som kan vara lämpliga inom folkhögskolan. I olika remissyttranden framhåller överstyrelsen vikten av att folkhögskolan får fortsätta att utvecklas fritt och inte binds av fasta kursplaner. Överstyrel-

sen anser sålunda att folkhögskolan kan vara ett med den sociala fackskolan helt likvärdigt alternativ, trots att folkhögskolan inte har samma centralt fastställda läroplan.

I de *propositioner* som framlagts på grundval av här nämnda utredningar, uttryckes inte heller någon oro för folkhögskolans framtid. I proposition 1962: 54 om grundskolan framhåller departementschefen, att tillkomsten av fackskolorna enligt hans mening inte utgör någon fara för folkhögskolan utan ger den möjlighet att hålla fast vid sin primära målsättning. Dessutom anser han att den kommer att behövas i sin hittillsvarande form vid sidan av övriga skolformer långt in på 1970-talet. Någon särskild utredning om folkhögskolan anser departementschefen därför inte nödvändig.

I proposition 1964: 72 finner departementschefen att tidigare uttalanden om folkhögskolan fortfarande gäller, även om folkhögskolans yrkesförberedande uppgifter på längre sikt kommer att övertas av andra skolformer. Den nödvändiga inre omställningen måste komma från folkhögskolan själv. Uttalanden i samma riktning görs i proposition 1966: 42, som bygger på förslag av Folkhögskolans statsbidragsutredning.

5.2 Folkhögskolans uppgifter i ett nytt skolsystem

Olika utredningar har i växlande omfattning diskuterat folkhögskolans uppgifter och hur dessa kan komma att förändras till följd av reformer inom andra skolformer.

Skolkommisionen konstaterar, att folkhögskolan till följd av den förlängda skolplikten får inrikta sin verksamhet på mera kvalificerade uppgifter

men går inte närmare in på vilka uppgifter det kan gälla.

Skolberedningen finner, att folkhögskolan — till följd av att den förberedande yrkesutbildningen övertas av andra skolformer — kan få ägna sig åt sin huvuduppgift att ge medborgerlig och personlig bildning, en uppgift som blir allt större ju mer komplicerat samhället blir.

Fackskoleutredningen ger en rad exempel på lämpliga framtidsuppgifter för folkhögskolan. Utredningen anser exempelvis att åtskilliga människor också i framtiden efter en viss tids yrkesverksamhet kommer att upptäcka, att de vill omskola sig till ett annat yrke eller skaffa kunskaper som grund för vidareutbildning inom sitt eget fack. För denna kategori kan folkhögskolan erbjuda lämplig studiegång.

En ökad tillströmning av elever med grundskoleutbildning kommer att göra det möjligt för folkhögskolan att höja utbildningsnivån. Vissa folkhögskolor bör kunna erbjuda en utbildning, som går över fackskole- och gymnasienivån och förbereda elever för universitets- eller högskolestudier på samma sätt som vissa folkhögskolor nu förbereder för socialinstitut. Studier på akademisk nivå, kanske i anslutning till korrespondenskurser, bör också kunna förekomma. Fördjupad utbildning utöver vad gymnasium och fackskola ger bör kunna ges framför allt i för folkhögskolan centrala ämnen som samhällskunskap, geografi, historia och psykologi. Särskilda linjer för olika estetiska ämnen kan i högre grad än hittills inrättas vid folkhögskolorna.

De ökade internationella kontakterna medför behov av ökad utbildning i internationella frågor, en uppgift som är synnerligen lämplig för folkhögskolan.

Många folkhögskolor utbildar redan

nu ledare för folkbildningsverksamhet och föreningsliv. Behovet av sådan utbildning kommer också att öka och kan tillgodoses genom folkhögskolorna.

Utredningen utgår uppenbarligen från att kurser av här nämnt slag främst blir av typen nuvarande längre kurser vid folkhögskolorna. Samtidigt som behovet av sådana kurser av mera varierat slag ökar kommer det att finnas utrymme för kortare kurser inom aktuella samhällsområden. Utredningen ger en rad exempel på sådana kurser.

Gymnasieutredningen föreslår, i det tidigare nämnda betänkandet (SOU 1965: 60) att folkhögskolorna får ordna ämneskurser med samma mål och innehåll som grundskola, gymnasium och fackskola och att kunskaperna betygsätts på samma sätt som i dessa skolformer.

Folkhögskolans statsbidragsutredning (stencilerad upplaga Ecklesiastikdepartementet 1966: 5) behandlar inte frågan om folkhögskolans framtida arbetsuppgifter men framhåller i anslutning till sina förslag att folkhögskolan — om reglerna för gruppindelning slopas — får större möjligheter att experimentera pedagogiskt och organisatoriskt.

Skolöverstyrelsen instämmer i stort i skolkommissionens, skolberedningens och fackskoleutredningens förslag men gör också vissa kompletteringar. I sitt remissyttrande över fackskoleutredningen tar överstyrelsen upp frågan om rekrytering till de föreslagna kortare kurserna. Kurser bör enligt överstyrelsens mening ordnas för specialister från ett och samma område, men man kan också tänka sig att föra samman specialister från olika områden till gemensam orientering och diskussion. Överstyrelsen föreslår också viss försöksverksamhet på akademisk nivå.

I sitt remissyttrande över gymnasie-

utredningens betänkande om vuxenutbildning tillstyrker skolöverstyrelsen att viss vuxenutbildning av föreslagen art förläggs till folkhögskola men att denna vuxenutbildning dock inte bör följa samma centralt utgivna läroplan som finns för grundskola, fackskola och gymnasium. Förslaget om att betyg skall ges vid dessa till folkhögskola förlagda kurser avstyrks bestämt.

I sitt remissyttrande över yrkesutbildningsberedningens betänkande kommer skolöverstyrelsen också in på folkhögskolan. Beredningen föreslår, att särskilda vuxenutbildningsinstitut inrättas med kurser som exakt följer ungdomsskolans. Huvudlinjen i skolöverstyrelsens remissyttrande är, att man i vuxenutbildningen bör utnyttja befintliga resurser, inte minst inom folkbildning och folkhögskola, vilket utredningen inte föreslagit. Målsättning och studieformer bör enligt överstyrelsens mening också vara andra, när det gäller vuxenutbildning. Vissa folkhögskolor bör enligt överstyrelsens mening kunna bistå korrespondensstuderande inom en viss region genom att — i samverkan med studieförbund — erbjuda intensivkurser kring vissa kursavsnitt. Vuxna, som inte vill ha fullständiga kurser, bör kunna få sin undervisning genom studieförbunden. Också här kan folkhögskolan göra en insats. Omkring 200 folkhögskollärare leder redan nu årligen studiecirklar utanför skolan med 3 000 deltagare, och denna verksamhet kan vidgas.

De propositioner, som lagts fram, följer i stort sett utredningarnas och skolöverstyrelsens förslag. Ett undantag är propositionen om vuxenutbildningen, som inte ger folkhögskolan någon särskild roll i denna utbildning. Folkhögskolans huvuduppgift bör alltså vara att meddela allmän medborgerlig bild-

ning, framhåller departementschefen. Detta utesluter dock inte inslag av målinriktad utbildning. Med stigande utbildningsintresse är det sannolikt att folkhögskolan i allt större utsträckning kommer att tjäna som en utbildningsinstitution för vuxna. Departementschefen anser det vara viktigt att "värna om den tillgång som folkhögskolan med dess nuvarande verksamhet utgör och är därför inte benägen att vidtaga åtgärder som kan leda till att denna ogynnsamt påverkas". Departementschefen finner dock inte syftet med den av skolöverstyrelsen föreslagna försöksverksamheten på akademisk nivå klarlagd och tillstyrker inte denna verksamhet.

5.3 Sammanfattning

Innebörden av de här redovisade uttalandena är sammanfattningsvis följande.

Folkhögskolan har gjort stora insatser. Den är en väsentlig del av det svenska skolsystemet och har sin plats i detta även i framtiden. Den förlängda skolplikten och andra förändringar inom skolväsendet och i samhällsutvecklingen medför att folkhögskolan i fortsättningen måste beräknas avstå från en del av den verksamhet som bestått i att ge grundläggande utbildning. I stället kan den mera odelat ägna sig åt sin ursprungliga huvuduppgift — att ge allmän medborgerlig bildning. Den kan också få möjlighet att höja sin undervisningsnivå. Någon särskild utredning om folkhögskolan i framtiden behövs inte. Den omställning och förnyelse som krävs måste komma inifrån folkhögskolan själv.

Mera konkreta exempel på arbetsuppgifter, som i framtiden kan bli aktuella för folkhögskolan, anges av fackskole-

KAPITEL 6

Utredningens bedömning av folkhögskolans ställning och uppgifter i framtiden

6.1 Nuläge

Samhällets förändring har påverkat folkhögskolan på olika sätt. Detta märks inte bara i fråga om kursinnehåll och pedagogiska metoder utan också när det gäller skolornas inre organisation och deras elevrekrytering. Folkhögskolan har fortfarande en stor elevtillströmning, och antalet sökande är på de flesta håll mycket större än antalet tillgängliga elevplatser. Elevkårens sammansättning är dock annorlunda än förr, då huvudparten kom från landsbygden. Antalet elever från städer och tätorter har starkt ökat men fortfarande är lantbruksbefolkningen något överrepresenterad i förhållande till sin andel av folkmängden.

Vid urvalet av elever är det vanligast, att folkhögskolorna låter äldre sökande få företräde framför yngre. Andelen elever, som kommer direkt från annan skolform — nioårig grundskola eller någon gymnasial skolform — och alltså saknar erfarenhet av yrkesverksamhet, tenderar dock att öka.

Folkhögskolan har som mål att ge allmänbildning — men de flesta av eleverna har inte valt den av detta skäl. De vill ha en grund för fortsatt utbildning och är ofta inriktade på viss yrkesutbildning. Den utbildning de får ligger i färdighetsämnena i allmänhet på samma nivå som grundskolans högstadium, i allmänorienterande ämnen

oftast på gymnasial nivå. Stundom ligger undervisningen på postgymnasial nivå.

6.2 Förutsättningarna ändras

Förutsättningarna för folkhögskolans verksamhet håller nu på att snabbt ändras och kommer ganska snart att vara helt andra än de varit hittills. Orsaken till detta är främst utvecklingen inom det allmänna skolväsendet. Folkhögskolan har vuxit fram under parallellskolesystemets tid. Detta är på den obligatoriska skolans nivå redan i det närmaste borta och kommer inom få år att vara helt försvunnet. Ännu för ett trettiotal år sedan gick bara en liten del av varje årskull vidare till fortsatta studier efter den obligatoriska skolans slut. Andelen har sedermera ökat, och ökningen har varit särskilt kraftig under de senaste åren. Enligt statistikmakternas bedömning kommer år 1970 ca 85 % av årskullen 16-åringar att gå vidare till gymnasial utbildning (30 % till gymnasium, 20 % till fackskola och 30—35 % till yrkesskola). Det är inte osannolikt att andelen blir än större. I vissa områden går redan nu praktiskt taget alla elever vidare till fortsatt utbildning direkt efter grundskolan. När skolsystemet har byggts ut planenligt finns inte någon större grupp ungdomar kvar i varje årskull för allmänna kurser av den typ och på den nivå som folk-

högskolan hittills har omfattat. Flertalet av de ungdomar, som vill inrikta sig på hittillsvarande typiska "folkhögskoleyrken" — sjuksköterska, socialarbetare, polis, vissa andra vårdyrken och vissa läraryrken — har redan före 18 års ålder i det allmänna skolväsendet fått den allmänna grund de behöver för utbildning inom nämnda och liknande områden. Rekrytering av nuvarande slag och för fullständiga kurser av nuvarande art och på nuvarande nivå är alltså inte möjlig mer än ytterligare något tiotal år.

6.3 Varför folkhögskolan behövs

Ovanstående redogörelse leder fram till frågan: behövs folkhögskolan i framtiden? Folkhögskolan har enligt vad som hittills redovisats utgjort en mycket värdefull del av det svenska skolväsendet. Att skäl finns för antagandet att den skall kunna vara det också i framtiden, vill utredningen visa mot bakgrund av en sammanfattning om skolformens insatser hittills. Därom kan sägas

att folkhögskolan visserligen vuxit fram i en viss tidssituation för att ge en för denna behövlig utbildning men att skolformen visat förmåga att åta sig nya uppgifter efterhand som de aktualiserats av samhällsutvecklingen.

att skolformens förmåga att förnya och utveckla sig har varit och ännu i dag är stark, trots att vissa administrativa hinder för utvecklingen har funnits och fortfarande finns, t. ex. i fråga om kurstid och studiehjälp

att intresset för pedagogiska experiment och för ökat utnyttjande av internat och skoldemokrati i undervisningens tjänst ökat

att folkhögskolans samverkan med folkrörelser och övrigt folkbildningsarbete utvecklats allt mer och

att skolformen täckt en del av kursbehovet på detta område.

En skolform, som visat sig ha dessa egenskaper — och uppenbarligen har möjligheter att utveckla dem vidare — har enligt utredningens uppfattning viktiga framtidsuppgifter att fylla inom den mångförgrenade vuxenutbildningens område, även om kurserna både i fråga om innehåll och omfattning måste bli andra än i dagens folkhögskola. I ett starkt föränderligt samhälle som vårt finns ett stort behov av kurser, som ger information om nya rön inom vetenskap, kultur och teknik, om aktuella samhällsfrågor och om nya reformer. Sådana kurser kan hjälpa den yrkesverksamme till en bättre orientering om omvärlden, om vad som pågår på andra områden än dem han vanligen sysslar med, och de kan ge specialisten en vidgad syn på tillvaron. Det finns möjlighet att inom ramen för sådan informerande undervisning också ta upp frågan om vad forskning och teknik betyder för samhället och att sätta in rönen i ett sammanhang. Genom en ständigt fortgående aktivitet från folkhögskolornas sida på dessa områden, med kurser i aktuella ämnen, kan folkhögskolan också bidra till att minska klyftan mellan generationerna. Den ökande fritiden medför behov av kunskap och hjälp att utnyttja tiden så att mesta möjliga kan vinnas av kulturellt värde. Behovet av kurser på det estetiska området kan väntas öka. Slutligen finns ett starkt växande behov av kurser för de många som är engagerade i folkrörelser av skilda slag och som söker kunskap och vägledning inom de stora och fria bildningsorganisationernas ram. Folkhögskolorna — särskilt rörelseskolorna — har och bör också i framtiden ha en uppgift som utbildningscentraler och idégivare för dessa

rörelser, och de kan bidra till att hålla den ideologiska debatten levande.

Utredningen har i det föregående påpekat, att ett särdrag för folkhögskolan är dess frihet att själv utforma sina kurser. Det är angeläget att denna frihet behålls. Utredningen konstaterar detta i medvetande om att skolformen genom en bevarad sådan frihet får möjlighet att också i framtiden åta sig uppgifter, som den efterhand visar sig lämplig för, samt att med kort varsel lägga upp nya former av kurser och skapa nya utbildningsvägar, avpassade efter behov, som snabbt uppstår i samhället. En sådan fri skolform är en tillgång som samhället behöver. Utöver de kurs typer, som utredningen närmare kommer att redovisa, kan alltså förutses att det kommer att finnas behov av ett avsevärt utrymme för nya kurser och nya initiativ inom folkhögskolan.

Även om hela det framtida fältet för folkhögskolans verksamhet alltså inte går att kartlägga, räknar utredningen med att skolformens uppgifter i huvudsak kommer att koncentreras till följande områden:

1. Samhällsorientering (internationella frågor ingår)
2. Naturvetenskaplig orientering
3. Träning av kommunikationsfärdigheter
4. Undervisning i estetiska ämnen
5. Ledarutbildning för det fria och frivilliga folkbildningsarbetet, för folkrörelserna och ungdomsverksamheten.

Verksamheten torde inom dessa huvudområden komma att bedrivas efter flera linjer. Det kan bli fråga om såväl allmänna som specialiserade kurser. Dessa kan ligga på olika nivåer och de kan vara av varierande längd. I snabbt ökande utsträckning torde elevernas

studiegång komma att läggas upp individuellt.

Det sagda innebär, att folkhögskolan inte skulle komma att ge enbart vad som tidigare benämnts allmänbildning. I praktiken innebär detta dock ingen förändring. Folkhögskolan har länge — som redan nämnts — ägnat sig också åt målinriktad utbildning. Debatten som förts om en renodlad allmänbildning contra en målinriktad utbildning är inte längre aktuell. Det är inte möjligt och inte heller meningsfullt att försöka dra en klar gräns mellan allmänbildning och målinriktad utbildning. Vad som är det ena eller det andra beror på den som studerar. En kurs, som för den ene är ett led i en utbildning med visst mål i sikte, kan för den andre vara ett led i allmänbildningen, något som han inte — i varje fall inte vid studietillfället — har direkt nytta av i sitt yrke men som mycket väl kan bli till nytta i en annan situation.

Framtidens folkhögskola bör, om den skall kunna fylla de uppgifter som här har skisserats, organiseras på ett annat sätt än dagens skola. Den måste förändras pedagogiskt eftersom den får en annan elevrekrytering. Framtidens folkhögskola blir nämligen enligt utredningens bedömning i än högre grad än dagens en skola för vuxna. Med vuxna avses då personer, som efter avslutad skolutbildning eller yrkesutbildning har varit ute i en tids förvärvsarbete och därefter vill komplettera sin utbildning på det ena eller andra sättet — antingen det är av rent allmänbildningsintresse eller för att skaffa en grund för fortsatt utbildning av något slag. Folkhögskolan bör däremot inte vara till för ungdomar, som omedelbart efter avslutad gymnasial utbildning av någon orsak vill fortsätta sin utbildning ytterligare ett eller ett par år. Det kan givetvis

finnas skäl att ta emot enstaka elever också ur denna åldersgrupp, men huvuddelen av eleverna måste förutsättas vara vuxna.

Utredningen skall nu något utförligare beskriva vilka typer av kurser den räknar med att folkhögskolan i huvudsak kommer att ägna sig åt i framtiden.

6.4 Vuxenutbildning helt förlagd till folkhögskola

Folkhögskolans uppgifter i framtiden kommer enligt utredningens mening att bli av lika mångskiftande slag som hittills. Den kommer inte bara att ge allmän medborgerlig bildning, utan den kommer också att behövas för en insats inom vad som brukar betecknas som »målinriktad utbildning». Detta innebär ingenting annat än att den skulle fullfölja sin hittillsvarande verksamhet. Behovet av vuxenutbildning kommer att öka. Ett stort antal vuxna kan, sedan de kompletterat sin allmänbildning i ett eller flera ämnen, utbilda sig vidare för uppgifter inom skilda yrken. Även om det enligt riksdagsbeslut kommer att bli en kommunal angelägenhet att ordna vuxenutbildning motsvarande grundskolans och den gymnasiala ungdomsskolans kurser, kommer det att finnas behov av liknande insatser också från nu befintliga organ som folkhögskolor och studieförbund.

Detta gäller i första hand utbildning för vuxna, som i sin ungdom fått blott obligatorisk skolutbildning eller något däröver och finner denna utbildning otillräcklig. Men man kan också räkna med ett ökat behov av kompletterande utbildning även bland dem som gått i en gymnasial skola av något slag. Sådana behov uppkommer främst när dessa människor står i begrepp att byta yrke eller söka sig vidare inom sitt

yrke — situationer, som säkerligen blir vanliga också i framtiden. En del av de utbildningsbehov, som uppstår på detta sätt, kan tillgodoses av folkhögskolan. Man kan dock inte räkna med att de som söker sådan kompletterande utbildning vill ha eller behöver hela årslånga kurser av den typ som nu ges i flertalet av folkhögskolorna, dvs. att alla som anmäler sig till en kurs får läsa samma obligatoriska ämnen på i huvudsak samma nivå och under samma tidsrymd. Den framtida folkhögskolan måste ha ett mera flexibelt system med kurser av olika slag, av olika längd och på olika nivå. Det vore för övrigt omöjligt att lägga ett stort antal ämnen obligatoriskt samtidigt, när det gäller elever av vilka flertalet redan tidigare har gymnasial utbildning av något slag. Folkhögskolan måste med andra ord organisera sin undervisning på annat sätt än i årskurser och i stor utsträckning ge eleverna möjlighet att inom en viss ram fritt komponera sitt studieprogram. Något av detta har redan prövats på t. ex. Biskops-Arnö, i Skinnskatteberg, och i Karlskoga och måste utvecklas vidare. Det är svårt att mera exakt ange, hur kurser av nämnt slag skall se ut. Det kan bli fråga om kurser, som exempelvis bygger på eller anknyter till vad en elev läst i fackskola eller yrkesskola men också om kurser, som bygger vidare på vad som givits i gymnasiet. Folkhögskolan bör också genom sin frihet att själv komponera läroplaner lägga in sådana moment som bedöms vara av värde för den enskilde eleven men som inte i högre grad ingår i kursplanerna i de gymnasiala skolorna. Folkhögskolan kan vidare i större utsträckning än andra skolformer integrera olika ämnen eller komponera nya, som är av värde för vuxna i en viss situation. Den kan snabbt erbjuda kurser av ny typ och nytt innehåll på gymna-

sienivå och ibland också däröver — snabbare än vad den allmänna skolan hinner med — och därmed fylla samma roll, som den hittills har gjort i det svenska skolväsendet. Vad som här åsyftas är en direkt och naturlig fortsättning på den verksamhet som nu bedrivs i de allmänna kurserna i den nuvarande folkhögskolan, en verksamhet som initieras av den enskilda skolan.

Det är givetvis svårt att bedöma hur stort behovet av kurser av sådant slag kommer att bli, men det är rimligt att anta, att behovet blir avsevärt. Man kan visserligen säga, att en hel del vuxna i framtiden kan tänkas få möjlighet till denna kompletterande utbildning genom att som deltidsstuderande följa undervisningen i ämnet/ämnena i ungdomsskolan, men å andra sidan talar åtskilliga skäl för att folkhögskola för många, som kan studera på heltid, blir att föredra. Den är nämligen mera inriktad på att lägga undervisningen på ett för den vuxne lämpligt sätt. Vidare kan en folkhögskolekurs ge tidsvinst: det bör finnas möjlighet till koncentrerade studier i ett eller ett par ämnen, och kursen kan därigenom läsas in på kortare tid. Slutligen kan en tids kurs i internatskola på annan plats för många innebära ett intellektuellt stimulerande och berikande miljöbyte.

6.5 Folkhögskolan som komplement till annan vuxenutbildning

Många vuxna kommer att studera på fritid i sin hemort. Möjligheten att göra detta komer att öka, även om lärarledd kvällsundervisning inte alltid finns att tillgå. De studieintresserade kommer också att ha tillgång till kurser i studiecirkel, i vilka man ofta använder andra handledare än på konventionellt sätt lärarutbildade. Vidare kommer

många att utnyttja korrespondenskurser och radio- och TV-kurser, ibland i kombination, även här i viss utsträckning med folkbildningsorganisationerna som förmedlare. Enligt riksdagsbeslut våren 1967 skall utbudet av radio- och TV-kurser bli större än hittills. I samtliga dessa fall kommer det att finnas behov av att åtminstone under *vissa perioder* ha tillgång till undervisning, ledd av väl utbildade lärare. Det kan gälla avsnitt, som är särskilt svåra men också sådana avsnitt i vilka det är angeläget att de studerande — det gäller då främst sådana som läser på egen hand — får tillfälle att diskutera och utbyta erfarenheter med andra. I själva verket har man enligt utredningens mening underskattat behovet för den som studerar med hjälp av radio-TV av kontakt med kunniga och förstående lärare eller handledare. Folkhögskolan skulle här kunna spela en viktig roll, i första hand genom att organisera kortare kurser — gärna kallade intensivkurser om man så vill: veckoslutskurser, veckokurser eller kurser på något längre tid. En förutsättning för att sådana kurser skall kunna ordnas är att folkhögskolan är med i planeringsarbetet på ett tidigt stadium. När kurser med hjälp av radio-TV eller korrespondenskurser planeras bör folkhögskolan därför vara representerad. Man kan då komma överens om vilka avsnitt som särskilt kan behöva behandlas under intensivkurser, och sedan kan vissa folkhögskolor åta sig att ordna dessa kurser och annonsera ut dem i god tid. I åtskilliga fall torde det vara av värde, om en exempelvis veckolång — eller ibland längre — introduktion av kurser av nämnt slag erbjuds vid folkhögskolor. Det skulle underlätta för eleverna — de vuxna — att komma igång med studierna. De skulle då få en ganska grundlig orienterande översikt över ämnet och materialet och där-

jämte kunde träning i studieteknik ges. Kurser av motsvarande slag skulle kunna ordnas för dem som i sin hemort har valt studiecirkelformen. Också här kan man tänka sig såväl inledande kurser som intensivkurser någon gång under läsåret.

6.6 Folkhögskolan som centrum för vuxenutbildning av speciellt slag

Utöver de nämnda kurserna, som inte vänder sig till någon viss grupp av människor utan kan vara av intresse för alla, bör man räkna med behov av kurser, som riktar sig till särskilda grupper. Utredningen vill ange några exempel på sådana kurser.

Kurser för deltagare i internationellt arbete

Det ökade internationella umgänget och de allt mer vidgade kontakterna över gränserna ökar behovet av kurser för personer, som ämnar söka tjänst utomlands — i u-länder eller i andra länder. Kurserna kan omfatta studium av det aktuella världsläget, av geografi och samhällsförhållanden i andra länder, av problem, som blir aktuella för den som flyttar till ett främmande land. En viss basinformation om hemlandet och främst de aktuella samhällsfrågorna kan också ingå i denna kursverksamhet. Om det gäller personer, vilka ämnar söka tjänst i u-länder, tillkommer behovet av orientering om de länder, som är direkt aktuella samt den speciella u-landsproblematiken. Språkträning bör givetvis också ingå.

Det ökande internationella umgänget kommer också att medföra ett allt större behov av kurser för personer, som i sitt arbete eller i föreningsverksamhet har internationella kontakter. Det kan vara fråga om exempelvis interna-

tionell samhällsorientering, u-landsproblematik, religionskunskap och kulturella aktiviteter i andra länder. Även här kan språkundervisning bli aktuell. Ett antal folkhögskolor bör kunna ordna kurser av dessa båda slag.

Kurser för arbetsledare m. fl.

Arbetsledare och andra, som i ansvarig ställning har med människor att göra, har inte sällan behov av att utvidga sina kunskaper inom vissa speciella områden som psykologi, pedagogik, sociologi och ergonomi, men också i samhällskunskap i stort. Vissa folkhögskolor kommer förmodligen att specialisera sig på kurser av detta slag.

Kurser för äldre

De äldre i vårt land utgör nu en större del av befolkningen än tidigare. Många känner behov av att utöka eller förnya sina kunskaper när de inträder i pensionsåldern, ibland något tidigare. De folkhögskolor, som hittills ordnat kurser för äldre, har snabbt fått dessa kurser fulltecknade. Det bör vara en uppgift för samhället att ge de äldre ökade möjligheter att få delta i sådana kurser. Därigenom kan den som lämnar den aktiva yrkesverksamheten få hjälp att finna sig tillrätta i sin nya situation och få nya intressen, som i viss mån också kan bli av terapeutisk art. Utöver allmänna ämnen kan åldrandets problem behandlas. Folkhögskolorna bör i samhällets eget intresse få möjligheter att starkt utöka kursverksamheten för äldre.

Kurser koncentrerade till vissa ämnesområden

De kurser folkhögskolan på nämnt sätt förutsätts erbjuda på den egentliga vuxenutbildningens område bör främst ligga inom det *humanistisk-samhällsvetenskapliga* ämnesområdet. Få folkhögsko-

lor torde ha möjlighet att inrätta laboratorier och skaffa utrustning för undervisning på ett högre plan inom de naturvetenskapliga och tekniska ämnesområdena. Elementära kurser på området kommer knappast att behövas, framför allt inte av den typ som nu ges elever, som ämnar söka in på sjuksköterskeskolor och liknande. Däremot kan man räkna med ett betydande behov av naturvetenskaplig undervisning, som har formen av orientering i avslutning till samhällsutvecklingen.

Behov, som bör tillgodoses, torde emellertid finnas också på ett annat område. Det gäller vissa färdighetsämnen, främst främmande *moderna språk*. Även om språkutbildningen blir god i framtidens obligatoriska skola och påföljande gymnasiala skola kommer ändå många människor att ha behov av att förbättra sina språkkunskaper för direkt praktisk användning. För många blir det säkerligen av värde att det finns tillgång till intensivkurser, vid vilka de snabbt kan tränga djupare in i ett språk. Vissa folkhögskolor skulle kunna erbjuda sådana kurser — av olika längd och på olika nivåer. Längre kurser skulle ibland kunna avslutas med en tids studier i det land, vilket språk studierna gäller.

6.7 Kortare kurser av orienteringskarak- tär

Vid sidan av den vuxenutbildning, som utredningen har skisserat i detta kapitel — och som till stor del gäller kurser av längre slag, från en månad till ett läsår — kommer folkhögskolorna enligt utredningens mening att behövas för kortare kurser av orienteringskarak-
tär. Hur fördelningen vid den enskilda skolan blir mellan längre kurser

och kortare kurser av orienteringskarak-
tär kan inte förutses. Fördelningen torde komma att variera från skola till skola. Medan den ena skolan kanske inte har mer än få korta kurser har den andra huvudsakligen sådana. Att behovet av kortare orienteringskurser kommer att öka torde stå klart. Det kan vara fråga om veckosluts- och vecko-
kurser men stundom också något längre kurser. Ämnena kan variera allt efter behovet och utvecklingen. Här är inte möjligt att ge annat än exempel på tänkbara ämnen.

Kurser kring aktuella samhällsreformer

Kurser, som belyser aktuella samhälls-
reformer, är av intresse och vikt för många grupper i samhället. De kan läg-
gas upp rent allmänt och vara öppna för alla intresserade men också special-
inriktade för exempelvis kommunal-
män, föreningsengagerade, arbetsledare
eller kommunalt och statligt anställda
på olika nivåer. I många fall bör kur-
serna kunna ordnas i nära samverkan
med enskilda företag och branschorga-
nisationer eller med statliga och kom-
munala organ.

Andra ämnen kan bli aktuella, bl. a.
för samma grupper, utan att det är
fråga om information om reformer.
Samhällsutvecklingen kan också medfö-
ra ett liknande behov på andra områ-
den. Exempel på ämnen som avses är
folkomflyttningen och dess problem
samt Sverige och den internationella
marknadsutvecklingen. Likaså kan un-
der kortare kurser belysas t. ex. forsk-
ningens och teknikens betydelse för
samhällsutvecklingen.

Kurser i familje- och samlevnadsfrågor

Kurser i familje- och samlevnadsfrågor
förekommer redan vid vissa skolor. Så-
dana kurser blir allt angelägnare i vårt
samhälle. Fler kurser i olika varianter

kan prövas. Kurser för äkta makar kan växla med familjekurser, då hela familjen deltar. Kurser som ur mer allmän och principiell synvinkel tar upp frågan om familjen i det moderna samhället kan väntas bli efterfrågade.

Orienteringskurser för invandrare m. fl.

Kortare kurser om det svenska samhället och om svensk kultur bör ordnas som komplement till den språkundervisning *invandrarna* får. Folkhögskolorna är väl lämpade för denna uppgift. Även i detta fall finns en rad variationsmöjligheter i fråga om innehåll och kursuppläggning.

En annan speciell grupp för vilken särskilda kurser kan behöva ordnas är de *handikappade*. Somliga folkhögskolor ordnar redan nu orienteringskurser i skilda ämnen för blinda, hörselskadda eller rörelsehämmade. Även om det är önskvärt att de handikappade i så stor utsträckning som möjligt får undervisning tillsammans med andra är det ibland lämpligare med specialkurser för dem.

En annan grupp som i detta sammanhang bör nämnas särskilt är den som består av *de kommunalt engagerade människorna*. För dem kommer behovet av specialkurser kring olika avsnitt av stats- och kommunalkunskap samt kring de olika nämndernas vardagsuppgifter, kommunala samarbetsfrågor, demokratins problem osv. att öka.

6.8 Speciallinjer

Vid sidan av sin traditionella kursverksamhet har folkhögskolan under senare år utvecklat andra former av utbildning och kursverksamhet, ibland i form av speciallinjer. Sådana linjer har ordnats dels i estetiska ämnen, dels för utbildning av ledare inom det fria bild-

ningsarbetet och inom folkrörelserna samt för ungdomsverksamhet av annat slag. Utom vid speciallinjer har det funnits vissa andra möjligheter för elever i andra eller tredje årskursen att specialisera sig inom nämnda områden. Utrymmet för dessa verksamhetsformer kan beräknas bli större i framtiden.

Specialisering inom det estetiska området

Speciallinjer för *musik* finns, utöver Folkliga musikskolan i Ingesund, som är helt inriktad på detta ämne, för närvarande vid några skolor, t. ex. Framnäs och Lunnevad. Den utbildning som ges är lämplig bl. a. för blivande handledare i studiecirkel. Den kan också utgöra en grund för fortsatt musikutbildning.

En speciallinje för *teater* finns vid Marieborgs folkhögskola, som i detta ämne samarbetar med Norrköpings stadsteater. Det kan tänkas att utrymme finns för ytterligare någon eller några sådana linjer. Här gäller det främst utbildning för verksamhet inom föreningslivet och den kommunala ungdomsverksamheten, men i vissa fall kan utbildningen också ge en grund för dem som vill söka inträde vid någon av de statliga skolorna för scenisk utbildning. Även på områdena *konst och konsthantverk* kan det bli fråga om ledarutbildning för tjänst inom folkrörelser och folkbildningsorganisationer — men också om förberedelse för inträde i konstskolor av olika slag.

Specialisering på ledarutbildning för folkrörelserna, folkbildningsorganisationerna och ungdomsverksamheten

Folkhögskolan är som tidigare nämnts intimt förbunden med folkrörelser och folkbildning — och detta gäller inte enbart om rörelseskolorna. Många folkhögskolor ordnar redan nu — och en

del gör det sedan lång tid tillbaka — utbildning för ledare inom dessa organisationers verksamhet. I många fall har deltagarna bestått av ungdomar som valt att ha föreningslivet som ett fritidsintresse, men det förekommer också att utbildningen är direkt inriktad på att kvalificera deltagarna för anställning. Utvecklingen torde leda till att behovet av anställda inom föreningsverksamheten ökar. Folkhögskolorna kan förutsättas bli väl lämpade för denna form av utbildning i framtiden. Kursernas uppläggning kan anpassas efter de grupper man vänder sig till. Eftersom föreningslivet i viss mån ändrar karaktär med bl. a. en begränsning av mötesverksamheten till förmån för annan verksamhet och med sammanslagning av organisationer till större enheter ökar också behovet av kurser för medlemmarna. Inte minst de ideologiska frågorna, som med nuvarande tendenser lätt kommer i efterhand, bör kunna behandlas under folkhögskolekurser. Här har givetvis främst rörelseskolorna en viktig uppgift — men också andra skolor bör med framgång kunna ägna sig åt uppgifter av detta slag. Med tanke på folkrörelsernas betydelse för vidmakthållande och fortsatt utveckling av demokratin är det synnerligen angeläget att denna typ av verksamhet får goda förutsättningar att fortsätta och att utvecklas vidare.

Ledarutbildningen för det fria och frivilliga folkbildningsarbetet kan inriktas på utbildning av dels organisatörer, dels handledare (pedagogiska kurser). Somliga kurser kan givetvis ge utbildning av båda dessa slag. Utbildningen av organisatörer och handledare kan förutsättas bli allt viktigare, om man från samhällets sida räknar med att folkbildningsorganisationerna skall ha ansvaret för en stor del av vuxenutbildningen. Rekryterings- och organisa-

tionsfrågorna kommer att kräva nya grepp. Pedagogiken och därmed också handledarnas ställning och uppgift kommer att bli annorlunda än i dagens studiecirkel. Folkhögskolorna kan här få en viktig uppgift, inte minst när det gäller att experimentera och pröva ut nya former för och nytt innehåll i ledarutbildningen.

För uppgifter av dels administrativ, dels pedagogisk art anställer nu såväl kommunernas fritidsförvaltningar som ungdomsorganisationerna årligen ett antal personer. Utbildning för sådana arbetsuppgifter har i stor utsträckning saknats, bortsett från den utbildning som vissa folkhögskolor och ett par kommunala institut har givit. Erfarenheter främst från Karlskoga och Valla folkhögskolor tyder på att en kvalificerad ungdomsledarutbildning väl kan ordnas vid vissa folkhögskolor, särskilt sådana som för utbildningens intensifiering kan ställa "totalmiljöer" till förfogande. Folkhögskolan bör enligt utredningens mening i högre grad än hittills kunna göra en insats i denna ungdomsledarutbildning. Vissa rörelsefolkhögskolor fungerar redan nu som centraler för pedagogiskt utvecklingsarbete inom sektorn fritidsfostran. Också denna verksamhet bör kunna vidgas.

Här skall slutligen framhållas — ehuru det framgår redan av utredningens begreppsbestämning — att det inom folkhögskolans ram aldrig får bli fråga om en så långt driven specialisering att samhälls- och kulturorienteringen förlorar sin centrala roll.

6.9 Några problem i framtidens folkhögskola

Även om det inte direkt ligger inom ramen för utredningens uppgift att föreslå lösningar på de problem av olika

slag som kommer att uppstå efterhand som folkhögskolan utvecklas till följd av förändringar i samhället och på det allmänna skolväsendets område, finner utredningen det angeläget att peka på några sådana problem som måste lösas.

6.9.1 Planering

Den framtida folkhögskolan, vilken inte torde komma att i lika hög grad som nu domineras av en lång huvudkurs och inte torde kunna räkna med en elevtillströmning som utan vidare överstiger antalet tillgängliga platser, behöver sannolikt ägna större uppmärksamhet åt planerings- och rekryteringsfrågorna än vad som hittills varit nödvändigt. Den enskilda folkhögskolan kan inte länge till gå fritt fram med kurserbjudanden av olika slag utan hänsyn till utvecklingen i stort på folkhögskolans och på det allmänna skolväsendets område. Samplanering mellan folkhögskolorna blir nödvändig. Såvitt utredningen kan se blir någon hård, centralt styrd planering inte nödvändig. Samverkan bör främst ske mellan folkhögskolorna regionvis och i samråd med skolöverstyrelsen. Det kan gå så till att folkhögskolorna inom en region kommer överens om på vilket område var och en skall lägga tyngdpunkten i sitt kursprogram. En skola kanske ägnar sig särskilt mycket åt språkundervisning, en annan åt vuxenutbildning i samråd med folkbildningsorganisationer, en tredje åt någon estetisk specialisering, en fjärde åt ungdomsledarutbildning, för att ta några exempel.

Det är nödvändigt att varje enskild folkhögskola snarast börjar se över sin verksamhet och sitt rekryteringsläge, prövar vilken typ av kursverksamhet, som ligger bäst till för den, och drar upp riktlinjer i stort för framtiden och inför kommande överläggningar region-

vis. Sö bör hålla nära kontakt med skolorna i dessa frågor.

6.9.2. Organisation

I de fall skolorna kommer att ha kurser av olika slag och av olika längd under ett och samma läsår ställs stora krav på inre organisatorisk och pedagogisk planering.

Organisatoriskt gäller det bl. a. sådana spörsmål som kurstyp, kurstidens längd, kurstidens förläggning under året, samordning av de olika kurserna samt behovet av lärare, inte minst timlärare och gästlärare som komplement till skolans fasta lärarstab.

Pedagogiskt gäller det innehåll och uppläggning av varje särskild kurs samt behovet av hjälpmedel för de olika avsnitten. I många fall måste man räkna med nya pedagogiska metoder. Skolöverstyrelsen bör ge folkhögskolorna service i form av modeller som exempel på tänkbar organisation.

6.9.3. Information

Utredningen anser sig ha visat, att en skolform sådan som folkhögskolan under överskådlig tid kommer att ha en viktig uppgift att fylla i utbildningssystemet. Att behovet av vuxenutbildning är stort och kommer att växa torde vara säkert. I den mån folkhögskolan kan anpassa sin verksamhet organisatoriskt och pedagogiskt så att den ger adekvat utbildning för olika ändamål, på olika nivåer och med lämplig inriktning i enskilda fall finns det anledning att räkna med att den får stor attraktionskraft. Efter hand som den enskildes ekonomi allmänt sett förbättras och beroendet av en gång vunnen arbetsställning avtar vågar man anta att många människor av allmänintresse under en längre eller kortare tid begagnar sig av möjligheten att följa någon av folkhögskolans kurser.

Trots att utbildningsfrågorna i vår tid ägnas en så utomordentligt stor uppmärksamhet är folkhögskolan ännu en förhållandevis litet känd skolform. En livlig informationsverksamhet bedrivs rörande förändringarna inom skolväsendet. Det är nödvändigt att ställa särskilda ekonomiska resurser till skolöverstyrelsens förfogande för en motsvarande upplysningsverksamhet beträffande förändringarna inom folkhögskolan, så att de utbildningssökande får fullt klart för sig vad folkhögskolan står för och erbjuder av olika möjligheter. Sådan information är angelägen att ge också blivande lärare. Dessa bör få en orientering om såväl de stimulerande som de problemfyllda sidorna av folkhögskollärarens arbetsuppgifter. Nuvarande lärarrekrytering till folkhögskolan sker alltför slumpartat. Det finns inte skäl att tro, att lärarkandidater i allmänhet är medvetna om folkhögskolans särprägel och kan välja med utgångspunkt därifrån. Vid universiteten bör därför information ges om folkhögskolorna och deras verksamhet.

6.10 Sammanfattning

Utredningen gör i detta kapitel en bedömning av folkhögskolans ställning och uppgifter i framtiden.

Utredningen framhåller, att elevtillströmningen till folkhögskolan fortfarande är stor och att antalet sökande betydligt överskrider antalet tillgängliga elevplatser. Elevrekrytering av nuvarande slag för allmänna kurser av nuvarande art bedömer utredningen emellertid inte bli möjlig mer än ytterligare ett tiotal år. Utredningen understryker därför vikten av att folkhögskolan utvecklas vidare och ger exempel på de

mångskiftande utbildningsbehov den bedömer komma att uppstå och som utredningen anser att folkhögskolan bör kunna möta.

Hela fältet för folkhögskolornas framtida verksamhet kan inte nu kartläggas, eftersom samhällsutvecklingen kan väntas medföra att nya uppgifter efter hand uppstår för folkhögskolorna. Utredningen räknar dock med att folkhögskolornas uppgift i stort sett kommer att koncentreras till följande fem huvudområden: samhällsorientering (i vilken även internationella frågor ingår), naturvetenskaplig orientering, träning av kommunikationsfärdigheter, undervisning i estetiska ämnen samt ledarutbildning för det fria och frivilliga folkbildningsarbetet, för folkrörelserna och ungdomsverksamheten.

Utöver längre allmänt orienterande kurser räknar utredningen med att folkhögskolan i ökad utsträckning kommer att kunna svara för mer direkt målinriktad — eller kompetensinriktad — utbildning inom vissa områden. Utredningen ger exempel på detta. Folkhögskolorna bör vidare på olika sätt kunna komplettera annan vuxenutbildning och kunna bli centra för vuxenutbildning av speciellt slag, t. ex. genom att ordna kurser för kommunala förtroendemän, för arbetsledare, för deltagare i internationellt arbete och för äldre.

Utbyggnaden av speciallinjer vid folkhögskolorna förutsätts kunna fortsätta, främst inom det estetiska ämnesområdet och området för ledarutbildning för det fria folkbildningsarbetet, folkrörelserna och ungdomsverksamheten.

Utredningen pekar slutligen på vissa problem rörande planering, organisation och information om skolornas kursverksamhet, vilka måste lösas i samband med att folkhögskolan utvecklas vidare.

Avdelning II. Lärarutbildning och lärarfortbildning för folkhögskolan

Inledande synpunkter

De i föregående avdelning gjorda redovisningarna, framtidsbedömningarna och värderingarna har alla främst tillkommit för att utgöra grundvalen för en bedömning av hur lärarutbildningen och lärarfortbildningen för folkhögskolan skall utformas. I avdelning II behandlar utredningen frågorna om lärarutbildningen och lärarfortbildningen. Först tar utredningen upp frågan om lärarutbildningen och behandlar därvid ämnesutbildningen och den praktiska utbildningen var för sig. Som en särskild delfråga behandlar utredningen i detta sammanhang spørgsmålet om folkhögskolan utöver ämneslärare i traditionell mening också har behov av lärare med mer kvalificerad utbildning — lektorer — och vilken utbildning dessa i så fall bör ha.

De tidigare beskrivningarna och bedömningarna belyser klart svårigheterna att utforma en lärarutbildning, som på ett helt tillfredsställande sätt skulle täcka folkhögskolans mycket skiftande

behov. Svårigheterna att organisera en lärarutbildning för andra delar av skolväsendet är stora nog, men de blir ännu större när det gäller folkhögskolan.

Vad folkhögskollärarnas *ämnesutbildning* beträffar har utredningen inte funnit det möjligt att föreslå några särskilda utbildningsorganisatoriska åtgärder utan menar, att man måste anlita universitetens resurser och söka finna de lämpligaste ämneskombinationerna inom denna vida ram. Med hänsyn till folkhögskolans specifika situation fordras emellertid en på denna skolform kraftigt markerad inriktning under den *praktiska lärarutbildningen*, om folkhögskolan skall kunna få lärare med förutsättningar att sätta den i stånd att fylla de uppgifter, som utredningen menar att folkhögskolan skall ha. Utredningen har därför utarbetat utförliga förslag till innehåll och utformning av denna del av utbildningen. Utredningen anger också tämligen detaljerat vilka organisatoriska åtgärder ett genomförande av denna utbildning förutsätter.

KAPITEL 7

Ämnesutbildning

7.1 Regljära utbildningskrav

Innan utredningen går in på frågan om den lämpliga utformningen av en ämnesutbildning för folkhögskolans ämneslärare, skall den något diskutera frågan om särskilda behörighetskrav behöver ställas på dessa lärare. Svaret är av betydelse för ämnesutbildningens utformning.

Eftersom folkhögskolan är en i fråga om kursuppläggning fri skolform, kunde man tänka sig att helt avstå från att utforma behörighetsregler för lärarna och tillämpa en »fri meritering» och obunden meritprövning vid lärartillsättningen.

En fri meritering skulle innebära, att den enskilda folkhögskolan vid varje tillsättningsstillfälle finge pröva, om den sökande till en viss lärartjänst hade tillräckliga kunskaper och övriga kvalifikationer för tjänsten — kunskaper och kvalifikationer som kunde vara förvärvade på olika sätt, t. ex. genom teoretiska studier, yrkeserfarenhet och/eller annan verksamhet, t. ex. som ledare inom en folkrörelse. Det finns utan tvekan människor som, utan att ha akademisk examen, ändå har djupgående kunskaper och andra kvalifikationer, vilka skulle göra dem väl lämpade för lärartjänst inom folkhögskolan. Eftersom verksamheten vid folkhögskolorna är så mångskiftande finns också behov av lärare med olika bakgrund och olika utbildning. Om en fri meritering till-

lämpades skulle den enskilda skolan vid varje tjänstetillsättning ha möjlighet att utan administrativa hinder välja den sökande, som skolan ansåge passa bäst för den aktuella tjänsten.

Ett sådant tillvägagångssätt skulle dock ha flera uppenbara nackdelar. Det skulle medföra risk för godtyckliga lärartillsättningar. Det skulle vara svårt att väga kvalifikationerna mellan sökande med vitt skilda utbildningar och att avgöra om en sökande fyller måttet för undervisning inom folkhögskolan. För den enskilde läraren kan metoden medföra risker på lång sikt. Har han för speciell bakgrund kan det vara svårt för honom att få tjänst vid annan folkhögskola. På lång sikt skulle en sådan tillsättningsmetod också kunna leda till svårigheter för folkhögskolan som skolform. Det skulle kunna leda till den uppfattningen att folkhögskolan har lägre krav på sina lärare än andra skolformer.

Utredningen har vid sina överväganden funnit att en bestämd, tämligen väl preciserad utbildning måste krävas av den som vill ha tjänst som ämneslärare i folkhögskola. Det viktigaste skälet för denna ståndpunkt är att ett sådant krav är en förutsättning för att folkhögskolan skall kunna spela den roll i vårt utbildningsväsen som utredningen förutsatt. Utredningen har visserligen lagt vikt vid att folkhögskolan skall förbli fri i nyss angiven mening, men detta motsägs inte av utan snarare förutsätter

krav på hög lärarkvalitet, garanterad genom en i princip fastslagen utbildningsform och utbildningsnivå för folkhögskolans lärare. Ställs sådana krav vinnes rimliga garantier för en tillfredsställande och mera jämn lärarstandard. Om skolformens uppgifter ändras kan också de bestämda kraven på ämnesutbildning lätt ändras i överensstämmelse därmed. Bestämda krav på ämnesutbildning får vidare förutsättas ha en positiv effekt på lärarrekryteringen. Ställs ungefär samma utbildningskrav som för vissa andra skolformer, finns det goda möjligheter för den som valt lärartjänst i folkhögskola att söka sig över till annan skolform, om han så skulle önska — och för lärare från andra skolformer att gå över till folkhögskola. De krav som ställs bör vidare vara så klart utformade, att lärartillsättningen kan ske utan att den centrala skolmyndigheten, som nu sker, i varje enskilt fall skall behöva ta ställning till de sökandes kompetens.

Utredningen föreslår alltså, att vissa bestämda krav på ämnesutbildning — jämte praktisk-pedagogisk utbildning — skall ställas på den som vill bli ämneslärare vid folkhögskola. Stadgan bör dock utformas så, att undantag från denna bestämmelse skall kunna göras om särskilda skäl därtill föreligger.

Sedan utredningen slagit fast att vissa bestämda krav på ämnesutbildning bör ställas, övergår den till att diskutera vilka dessa krav bör vara. Vid bedömningen härav tar den sin utgångspunkt i den *nivå*, på vilken folkhögskolan i framtiden kommer att arbeta samt vidare i vilka *kurstyper*, vilket *kursinnehåll* och vilken *elevstruktur* skolformen kan väntas få.

Utredningen förutsätter — som redan nämnts — att folkhögskolan i framtiden kommer att arbeta på i huvudsak gym-

nasial och i viss mån postgymnasial nivå. Vidare räknar utredningen med att folkhögskolan kommer att koncentrera sina uppgifter till i huvudsak fem huvudområden: att ge *samhällsorientering*, *naturvetenskaplig orientering* och undervisning i *estetiska ämnen*, att träna *kommunikationsfärdigheter* och att genomföra *ledarutbildning* för folkrörelserna, det fria folkbildningsarbetet och ungdomsverksamheten. Av det föregående har också framgått, att utredningen förutsatt, att kursprogrammen blir mer omväxlande än de är i dag, att centralt fastställda kursplaner inte skall förekomma, och att eleverna är till övervägande del vuxna med viss erfarenhet från yrkesverksamhet.

En fråga, som bör ställas i detta sammanhang, är hur den utbildning, som nu krävs, ter sig mot bakgrund av de anspråk som framtidens folkhögskola förutsätts ställa.

Som framgår av redogörelsen i avdelning I, kapitel 3, krävs formellt för anställning som ämneslärare i folkhögskola endast att ha bedrivit akademiska studier. Stadgan ställer alltså inga krav på avlagd examen. De flesta lärarna, såväl ordinarie som icke ordinarie, har dock avlagt akademisk examen, vanligen fil. mag. eller fil. kand. Praxis har också blivit att skolöverstyrelsen, som prövar varje sökandes kompetens, för att en sökande skall kompetensförklaras i regel kräver akademisk examen. Den med tiden höjda undervisningsnivån anses ha gjort ett sådant krav nödvändigt.

Framtidens folkhögskola antas, som nämnts, komma att arbeta på en högre nivå än dagens — och med delvis andra kursformer. Folkhögskollärarnas ämnesutbildning måste givetvis anpassas efter denna bedömning och kraven på lärarutbildningen följaktligen ställas högre än hittills. Det grundläggande krav folkhögskolans ämneslärare enligt utred-

ningens mening måste uppfylla är att de skall ha en ämnesutbildning som till kvalitet och längd motsvarar vad som krävs av lärare vid gymnasium (gymnasieadjunkter). Ytterligare några preciseringar av kraven måste dock göras.

Även om det i praktiken fordrats akademisk examen för behörighet som ämneslärare i folkhögskola, har man inte krävt någon bestämd examen eller ställt några krav på att bestämda ämnen skall ingå i examen. Tjänster som ämneslärare har inte utannonserats i vissa bestämda ämnen utan i humanistisk/samhällsvetenskaplig eller matematisk/naturvetenskaplig ämnesgrupp. Följden har blivit att folkhögskolan visserligen har fått lärare med akademisk examen, men dessa har jämförelsevis ofta — oftare än i andra skolformer — fått undervisa också i ämnen som inte motsvaras av deras examensämnen. Det har förekommit att lärare med utbildning i exempelvis klassiska språk eller teologi har undervisat i ämnen som historia, svenska eller matematik. Detta har förekommit främst i små skolor som har få heltidsanställda lärare men stundom också i större skolor. Om folkhögskolan skall kunna motsvara de skärpta krav som efterhand kommer att ställas på den blir detta inte möjligt att praktisera i samma utsträckning i framtiden — även om det i små lärarråd givetvis också då får förutsättas förekomma att lärare får åta sig undervisning inom andra områden än som svarar mot hans examensämnen. Så långt som möjligt bör detta emellertid undvikas. En viss garanti för att antalet sådana fall begränsas får man, om man kräver att den lärare som anställs vid en folkhögskola i sin examen skall ha ämnen, som gör honom skickad att undervisa inom något eller några av de huvudområden, inom vilka folkhögskolan arbetar.

7.2 Lämpliga ämnen i lärarutbildningen

Det är enligt utredningens mening naturligt att utvecklingen inom folkhögskolan går i den riktningen att de olika skolorna i allt större utsträckning kommer att arbeta med ämnen/ämnesområden, som de själva sammanställt och som ofta saknar direkt motsvarighet i andra skolformer. Detta innebär, att den som siktar på att bli ämneslärare vid folkhögskola i sina akademiska studier kan tillåta sig ett friare ämnesval än den som är inställd på tjänst som adjunkt inom grundskola eller gymnasium. Den som i sin akademiska examen har exempelvis konsthistoria, musikhistoria och litteraturhistoria (men inga andra ämnen) kan inte utan vidare bli adjunkt i grundskola eller gymnasium men kan passa utmärkt som ämneslärare i vissa folkhögskolor. Detsamma gäller den som i sin examen har t. ex. statskunskap, sociologi och statistik eller psykologi, sociologi och matematik.

Utredningen vill understryka, att universitetsundervisningen i dess nuvarande organisation på väsentliga punkter inte ger de flexibla utbildningsmöjligheter en blivande folkhögskollärare helst skulle behöva. Ett universitetssystem med möjlighet för den studerande att friare komponera sin utbildning genom att välja delkurser av olika universitetsämnen — det s. k. creditsystemet — skulle utan tvekan utgöra en lämpligare utbildningsorganisation också för den blivande folkhögskolläraren.

I sin akademiska examen bör den blivande folkhögskolläraren ha minst tre examensämnen. I minst ett bör han ha en fördjupad utbildning, motsvarande nuvarande tre betyg. I minst ett av de båda andra ämnena bör han ha en utbildning motsvarande minst två betyg. Inga bestämda krav bör ställas på fasta

ämneskombinationer, utan den som vill inrikta sig på att bli lärare vid folkhögskola skall själv inom ganska vida gränser kunna komponera sin examen genom val av ämnen, som passar för undervisning inom folkhögskolan. Uppenbart är emellertid, att vissa ämneskombinationer utgör en lämpligare grund för folkhögskollärartjänst än andra och att det inte är svårt att ange vilka ämneskombinationer som inom angivna områden är särskilt fördelaktiga, sett från folkhögskolans synpunkt. Som nyss sades anser dock utredningen att bestämda ämneskombinationer inte skall anges som behörighetskrav. Utredningen föreslår att man begränsar sig till att ange vilka akademiska examensämnen som bör godtas i examen som skall ge behörighet till tjänst, avsedd för innehavare med undervisning förlagd till något eller några av folkhögskolans fem huvudområden. Examen som innehåller minst tre av de angivna ämnena skall stadgeenligt ge behörighet till tjänst.

Nedan anger utredningen ämnena, som i första hand bör kunna ingå i folkhögskollärares universitetsexamen och för vilka huvudområden olika ämnena är lämpliga.

Universitetsämnena, lämpliga i examen hos den som undervisar inom

1. huvudområdet *samhällsorientering*:
ekonomisk historia
etnografi
filosofi
geografi
historia
idé- och lärdoms historia
nationalekonomi
pedagogik
psykologi
religionshistoria
sociologi
statistik
statskunskap
2. huvudområdet *naturvetenskaplig orientering*:
astronomi
botanik
fysik
genetik
geografi
kemi
matematik
zoologi
3. huvudområdet *träning av kommunikationsfärdigheter*:
moderna främmande språk (främst språken engelska, tyska och franska)
nordiska språk
4. huvudområdet *undervisning i estetiska ämnena*:
estetik
filosofi
konsthistoria
litteraturhistoria
musikhistoria
psykologi
teaterhistoria

Det är svårt att närmare ange vad som härutöver behövs för lärarutbildning inom detta huvudområde. Utöver lärare, som kan ge mer teoretiskt inriktad undervisning, behöver skolorna givetvis lärare med utbildning bl. a. av det slag som krävs av nuvarande övningslärare i ämnena som musik, teckning och slöjd.

5. huvudområdet *ledarutbildning för folkrörelserna, det fria folkbildningsarbetet och ungdomsverksamheten*:
ekonomisk historia
historia
nationalekonomi
pedagogik
psykologi
sociologi
statistik

statskunskap
 — men också
 konsthistoria
 litteraturhistoria
 moderna främmande språk
 musikhistoria
 nordiska språk
 religionshistoria
 teaterhistoria
 — allt beroende på den enskilda skolans kursprogram.

Även för denna ämnesgrupp är det svårt att mera exakt ange behövlig ämnesutbildning, men några av ovannämnda ämnen torde alltid behövas för undervisning inom detta huvudområde. Utöver lärare, som kan ge en mer teoretiskt inriktad undervisning inom detta huvudområde, krävs lärare, som har erfarenhet av arbete i folkrörelser och folkbildningsverksamhet och som kan svara för en mera praktiskt inriktad undervisning. Ibland torde ämneslärare med den ovannämnda akademiska utbildningen kunna ge också detta, i andra fall måste skolan komplettera med andra lärare.

7.3 Undantag från de reguljära utbildningskraven

Den i föregående avsnitt angivna vägen att bli ämneslärare vid folkhögskola måste enligt utredningens mening bli den normala med hänsyn till den uppgift, som utredningen menar att folkhögskolan skall fylla. Vid sidan härav bör emellertid också andra meriteringsvägar finnas.

I en skolform, som kan utforma sin verksamhet så fritt som folkhögskolan, kan det uppstå behov av lärare med annan utbildning än den som föreskrivs som reguljär. En viss folkhögskola kan komma att varaktigt behöva en ämneslärare med väl dokumenterad kunnig-

het exempelvis om folkrörelsernas arbete, om internationella frågor, u-landsarbete eller om ungdomsledarskap. Det kan tänkas att den folkhögskola det gäller i ett sådant fall finner en lämplig lärarkandidat med annan bakgrund än akademisk examen. Det bör då finnas möjlighet att anställa denne som lärare genom att skolöverstyrelsen äger rätt att medge vederbörande behörighet.

7.4 Lektorstjänster vid folkhögskolan

7.4.1. Behov

Vid sin bedömning av folkhögskolans lärarbehov mot bakgrund av skolformens framtida arbetsuppgifter har utredningen, som tidigare antytts, även kommit in på frågan huruvida folkhögskolan behöver ha tillgång också till ett antal lärare med högre utbildning än ämneslärarna — lektorer — och vilken utbildning dessa i så fall bör ha. När utredningen i fortsättningen talar om lektorstjänst avser den tjänst, på vars innehavare ställs motsvarande kompetenskrav som på innehavare av lektorstjänst i gymnasium och i samma löneläge.

Frågan om inrättande av lektorstjänster i folkhögskolan är inte ny utan har aktualiserats vid flera tillfällen under senare år. I en skrivelse till Kungl. Maj:t den 25 oktober 1962 hemställde Svenska folkhögskolans lärarförening att lektorstjänster skulle inrättas vid folkhögskolorna. I remissyttrande över nämnda skrivelse tillstyrkte skolöverstyrelsen lärarföreningens begäran men ansåg att frågan borde överlämnas till 1960 års lärarutbildningssakkunniga för övervägande och förslag. Kungl. Maj:t har överlämnat skrivelsen till Folkhögskolans lärarutredning för att tas i beaktande vid dess arbete.

En utgångspunkt för utredningens ar-

bete är, att de uppgifter folkhögskolan förutsätts fylla i utbildningssystemet medför skärpta krav på ämneslärares utbildning. Flera skäl talar emellertid för att också frågan om inrättande av ett antal mer kvalificerade tjänster än ämnesläartjänsterna nu grundligt prövas. Elevernas höjda utbildningsnivå med åtföljande krav på folkhögskolans kurser måste på något längre sikt mötas med att tillgång finns till kvalificerade lärare inom skolformens centrala ämnesområden. Vissa jämförelser med gymnasierna kan här göras. I gymnasierna tjänstgör lektorer som huvudlärare. De har betecknats som studierektorer i sina ämnen (PM från skolöverstyrelsen nr 6/1967). I en skola av gymnasiets typ med centralt fastställda läroplaner kan planeringen i vissa avseenden sägas vara enklare än i folkhögskolan med dess många kurser av varierande slag på olika nivåer. Det blir allt svårare för folkhögskolornas rektorer och lärarråd att handha planering och kursuppläggning över hela det fält folkhögskolan omspänner. Folkhögskolorna bör därför beredas tillgång till lärare med fördjupad utbildning i och bredare överblick över ett för den enskilda skolan centralt ämnesområde.

Ett likartat skäl, som talar för att lektorstjänster inrättas, är att de enskilda folkhögskolorna i ökad utsträckning kan väntas specialisera sig. Om en folkhögskola erbjuder sina elever specialiserad utbildning av något slag, ställs särskilda krav på kursuppläggning och undervisning inom detta specialområde. Sådana krav torde inom kort kunna tillgodoses endast om folkhögskolorna i åtminstone någon utsträckning disponerar över lektorskompetenta lärare. Utredningen vill här endast peka på den ökade komplexiteten hos det område som av hävd ansetts som ett av folkhögskolans viktigaste och som sannolikt

kommer att ge folkhögskolan än större uppgifter, nämligen samhällsorienteringen.

Det är emellertid inte bara för verksamheten inom folkhögskolan som behov av mer kvalificerade lärtjänster finns. Man har från statsmakternas sida redan förutsatt att folkhögskolorna skall kunna ställa väl utbildade lärare till förfogande för folkbildningsverksamheten, dels genom de kombinerade tjänsterna, dels genom möjligheten för folkhögskollärarna att i sin tjänstgöringstid inräkna också handledarskap i studiecirklar utanför folkhögskolan. De ökade insatser samhället ämnar göra på vuxenutbildningens område torde medföra betydelsefulla uppgifter för folkhögskolorna, inte bara ifråga om egna kurser utan också när det gäller medverkan inom större regioner. Disponerar folkhögskolorna lektorer, som kan ställas till förfogande för viss verksamhet på den övriga vuxenutbildningens område, ökar i hög grad deras möjlighet att här göra en väsentlig insats. Den erfarenhet av vuxenutbildning, som finns inom folkhögskolan skulle nämligen därigenom kunna utnyttjas också på ett område, som i viss mån ligger utanför det på vilket folkhögskolan vanligen verkar. En lektor med folkhögskoleerfarenhet skulle verksamt kunna bidra till att genomföra den vuxenutbildning, för vilken man annars i stor utsträckning måste förlita sig på ungdomsskolans lärare — en grupp som stundom har ringa erfarenhet av vuxenutbildning. Att folkhögskolorna skulle få möjlighet att göra en bättre insats i vuxenutbildningen utanför skolan är givetvis inte något avgörande skäl för att tilldela folkhögskolorna lektorstjänster men det är enligt utredningens mening ett tungt vägande argument för åtgärden.

Utredningen föreslår att lektorstjänst-

ter inrättas i folkhögskolan och återkommer i ett följande avsnitt till frågorna om antalet tjänster, kraven på utbildning för dessa tjänster samt till vägagångssättet för tilldelning och tillsättning av sådana tjänster. Innan utredningen går in på dessa spörsmål skall den först ange vilka arbetsuppgifter som främst bör ankomma på lektorer i folkhögskolan.

7.4.2. Arbetsuppgifter

En grundläggande uppgift också för en lektor i folkhögskolan skall givetvis vara — liksom fallet är för lektorer inom andra skolformer — att som huvudlärare följa utvecklingen inom sitt ämne/ämnesområde i vetenskapligt och pedagogiskt avseende. Folkhögskolan har enligt utredningens mening ett klart behov av huvudlärare inom sina centrala ämnesområden. Huvudlärarskapet kan emellertid ha växlande karaktär, vilket närmare framgår av det följande.

Större folkhögskolor har inte sällan redan nu flera lärare inom ett och samma ämne eller ämnesområde. Detta blir sannolikt vanligare i framtiden, eftersom man kan förutse en inriktning av skolornas verksamhet på ett eller ett par huvudområden i stället för som tidigare en strävan att tillgodose utbildningsbehov inom många olika ämnen. Med flera lärare inom samma ämnesområde/huvudområde blir lektorns uppgift som huvudlärare helt klar och påminnande om huvudläraruppgiften vid gymnasierna.

Emellertid bör enligt utredningens mening mer än en folkhögskola kunna dra nytta av att en lektorstjänst inrättas vid en viss folkhögskola genom att innehavaren tjänstgör som huvudlärare vid flera skolor i en region. Han blir då närmast att jämföras med en regional konsulent på hög nivå inom sitt ämnesområde med huvuduppgift i skolorna

utanför den egna att medverka vid dessa skolors kursplanering.

En region kan utgöras av ett geografiskt område — ett län eller ett par. En annan möjlighet är att låta vissa skolor med likartat program utgöra en region. En sådan region kan omfatta de skolor som drivs av en organisation eller samverkande organisationer. Nykterhetsorganisationerna kan tas som exempel. De driver fyra folkhögskolor. Om en av dessa skolor tilldelas en lektorstjänst inom exempelvis den samhällsvetenskapliga sektorn kan innehavaren av denna tjänst fullgöra vissa huvudläraruppgifter inom samma sektor vid de övriga tre skolorna.

Det bör enligt utredningens mening även vara möjligt att i någon mån utnyttja folkhögskolornas lektorer för fortbildningsverksamhet bland folkhögskolans lärare.

Lektorer vid folkhögskolan skulle också, som nyss nämnts, utgöra ett viktigt resurstillskott för vuxenutbildningen. Det skulle vara fördelaktigt för denna utbildning, i den mån den faller inom det fria och frivilliga folkbildningsarbetets ram, om lektorer kunde anlitas för planering av kurser på hög nivå inom de ämnesområden de representerar. Kurser av här avsett slag är sådana som ordnas av folkhögskola i samverkan med t. ex. olika studieförbund eller länsbildningsförbund. Andra uppgifter inom detta område för lektorer vid folkhögskolan skulle vidare kunna vara att leda universitetscirkel, utbildta handledare för studiecirkel och planera samverkan mellan folkhögskolan och andra former av vuxenutbildning.

En och samma lektor kan givetvis inte anlitas för alla de uppgifter, som här har nämnts. Vad som sagts är exempel. Vilka uppgifter som skall åvila den enskilde lektorn bör avgöras från fall

till fall. I ett följande avsnitt föreslår utredningen tillvägagångssättet för tilldelning av lektorstjänster i folkhögskola. Den folkhögskola som söker en lektorstjänst förutsätts i samband med ansökan ange hur tjänsten avses bli utnyttjad, antingen det blir på något av ovannämnda sätt eller på annat sätt skolan finner lämpligt.

7.4.3. *Kompetenskrav*

Om lektorsinstitutionen i folkhögskolan skall kunna bidra till att höja folkhögskolans kvalitet och ge den ökade möjligheter till kvalificerade insatser, måste kraven på innehavare av lektorstjänsterna vara klart preciserade. Utredningen föreslår, att grundutbildningen skall vara densamma som enligt utredningens förslag skall krävas för behörighet till ämnesläartjänst i folkhögskola. Därutöver bör fordras en kvalificerad akademisk utbildning av motsvarande slag som gäller för behörighet till lektorstjänst i gymnasium. Den kvalificerade akademiska utbildningen skall ha förvärvats i något av de ämnen som upptagits i den av utredningen utarbetade förteckningen över lämpliga ämnen för ämneslärarutbildningen.

Utöver föreskriven ämnesutbildning bör också för lektorstjänst krävas genomgången praktisk-pedagogisk lärarutbildning enligt det förslag utredningen lägger fram.

Beträffande möjligheterna till dispens från angivna krav för lektorsbehörighet bör gälla samma regler som för skolväsendet i övrigt.

7.4.4. *Tilldelning och tillsättning av lektorstjänster*

Enligt utredningens mening är det inte, bl. a. med hänsyn till rekryteringsläget, möjligt att omedelbart eller inom den allra närmaste framtiden tilldela varje folkhögskola en lektorstjänst.

Utredningen föreslår att lektorstjänster skall tilldelas folkhögskolorna efter samma modell som tillämpas när det gäller kombinerade tjänster som folkhögskollärare och konsulent. Ett högsta antal nya sådana tjänster per år inrättas för folkhögskolans samlade behov, och de folkhögskolor som är intresserade av att få en kombinerad tjänst ansöker hos skolöverstyrelsen om detta. På motsvarande sätt bör lektorstjänster successivt inrättas i folkhögskolan.

Utredningen föreslår, att tio lektorstjänster inrättas och får tillsättas vid folkhögskolorna arbetsåret 1969/70. Därefter bör ca tio tjänster årligen nyinrättas och tillsättas. Det bör ankomma på skolöverstyrelsen att efter ansökan från skolorna fördela dessa tjänster och att utfärda de föreskrifter som i samband därmed kan erfordras. Tjänsterna bör tillsvidare tillsättas av skolöverstyrelsen efter förslag av skolans styrelse. Utredningen anser att i princip samma befordringsgrunder skall gälla vid tillsättning av dessa lektorstjänster som vid tillsättningen av dylika tjänster inom övriga delar av skolväsendet. Det ligger dock i sakens natur, att hänsyn vid tillsättning skall tas till en skolas särskilda behov. Utredningen vill dock starkt understryka, att sådan hänsyn icke skall kunna tas till intäkt för avvikelse från föreskrivna behörighetsvillkor.

Utredningen förutsätter, att skolöverstyrelsen längre fram i sina petita föreslår sådana ändringar av lektorstjänsternas antal som den finner motiverade.

7.5 *Sammanfattning*

Utredningen föreslår i detta kapitel att kraven på ämnesutbildning för tjänst som ämneslärare i folkhögskola normalt skall vara akademisk utbildning av samma längd och kvalitet som fordras för

tjänst som adjunkt i gymnasium. I ämneslärarens akademiska examen skall ingå sådana, av utredningen i särskild förteckning angivna ämnen som gör honom skickad att undervisa inom något eller några av de huvudområden, inom vilka folkhögskolan kommer att arbeta. Krav ställs dock icke på fasta ämneskombinationer.

Skolöverstyrelsen föreslås få möjlighet att i särskilda fall godkänna annan väg för meritering till tjänst som ämneslärare.

Förslag framläggs om inrättande av tio lektorstjänster inom folkhögskolan år 1969/70 samt om successivt inrättande av tio sådana tjänster årligen.

Innehavare av lektorstjänst i folkhögskola förutsätts skola tjänstgöra som huvudlärare inom sitt ämnesområde

med möjlighet och/eller skyldighet att fullgöra uppgifter också i annan folkhögskola eller i vuxenutbildning utanför folkhögskolan.

Kompetenskraven för lektorstjänst i folkhögskola skall vara (a) ämnesutbildning av det slag som krävs för ämneslärartjänst i folkhögskola, (b) högre akademisk examen av motsvarande slag som krävs för lektorstjänst i gymnasium i ämne som är av vikt i folkhögskolan, (c) praktisk-pedagogisk lärarutbildning för folkhögskolan.

Skolöverstyrelsen skall tilldela folkhögskolorna lektorstjänster efter ansökan och i samband därmed utfärda de bestämmelser för varje enskild tjänst som befinns påkallade. Tjänsterna skall tillsvidare tillsättas av skolöverstyrelsen på förslag av skolans styrelse.

KAPITEL 8

Praktisk-pedagogisk utbildning

Inledning

I detta kapitel skall innehållet i en förelagen 1-årig utbildning för folkhögskollärare behandlas. I motsats till vad som i föregående kapitel sagts om den blivande folkhögskollärarens ämnesutbildning — nämligen att denna icke kan särskilt utformas för folkhögskolans behov — gäller om den praktisk-pedagogiska utbildningen att den måste få en egen, från övrig ämneslärarutbildning avvikande prägel, om den skall kunna tjäna folkhögskolans syften. I fråga om längd och principiell uppbyggnad liksom i fråga om förläggning föreslår utredningen i huvudsak överensstämmelse med övriga ämneslärares praktiska utbildning. Liksom beträffande denna är syftet med den av utredningen här föreslagna utbildningen att åstadkomma ett så nära samband som möjligt mellan teoretiska ämnes-, pedagogik- och metodikstudier å den ena sidan och den praktiska undervisningssituation för vilken lärarkandidaten utbildar sig å den andra. Förslaget innebär sammanfattningsvis följande.

Efter avslutade ämnesstudier börjar den praktisk-pedagogiska utbildningen, förlagd till lärarhögskola. Den har förberetts genom introduktionskurs i början av universitetsstudierna och en viss fortlöpande kontakt med skola och undervisning under ämnesstudierna. Första terminen av den praktisk-pedagogiska läsåret omfattar utbildning i pedagogik

och metodik samt praktik i form av övningslektioner. Andra terminen ägnas åt praktiktjänstgöring på folkhögskolor. Denna del av utbildningen avslutas med en sammanfattningsvecka. Under sommaren efter lärarhögskoleåret bereds de blivande lärarna möjlighet att aktivt följa sommarverksamheten vid några folkhögskolor.

Innehållet i denna utbildning under den första terminen måste emellertid som redan antytts i det väsentliga bli ett annat än för övriga ämneslärarkategorier. Av i det närmast följande redovisade synpunkter — vilka böra vara vägledande vid utformningen av utbildningen — framgår, utan att avvikelserna särskilt framhålls, varför detta är nödvändigt.

8.1 Undervisningssituationen i folkhögskola — kännetecken och utbildningskrav

Det är ytterst väsentligt att utbildningen för folkhögskollärare utformas så att den inte binder den blivande läraren i fasta mönster utan att han tvärtom genom utbildningen stimuleras att inse sina möjligheter att själv i samverkan med övriga lärare och elever forma sin undervisning. En sådan inställning kan inte skapas utan att särskilda åtgärder som markerar detta grundläggande synsätt är genomgående under utbildningen. Den blivande läraren har i allmänhet personlig erfarenhet endast

från ett skolsystem — det han själv tillhört — som varit betydligt mer bundet både vad kursinnehåll och arbetsformer beträffar. Han måste därför dels få klart för sig den stadgemässiga grundvalen för folkhögskolans frihet och dels övas i att utnyttja denna, d. v. s. att självständigt planera innehåll i viss kurs och visst ämne under varierande förutsättningar.

Samplanering

Den blivande läraren måste alltså på förhand göras medveten om och ställa in sig på de värden som ligger i att samplanera undervisningen med en efterhand alltmer pedagogiskt medveten elevgrupp. Han måste bli klar över de skillnader i attityder i lärar—elevrelationen som föreligger, då eleverna är vuxna i jämförelse med då eleverna är barn eller tonåringar. Han måste i praktiskt handlande kunna associera till och ofta i undervisningen direkt utnyttja de yrkes- och livserfarenheter eleverna bär med sig i undervisningssituationen.

I anslutning härtil finns skäl att betona de möjligheter till samverkan med elever, som de flesta aktiviteter vid folkhögskola erbjuder. På många områden kan och bör denna vuxna elevgrupp ta självständigt ansvar; i andra sammanhang är en nära samverkan med alla de enheter som ingår i skolsamhället naturlig. För många individer i dag skapar ett ökande antal flyktiga kontakter utan personligt engagemang och personligt medansvar problem. Det förefaller då angeläget, att inom denna skolform betona samhörighet och gemenskap. Det kan ske bl. a. genom en utbyggd skoldemokrati, som samtidigt innebär en fortlöpande träning för de demokratiska samlevnadsformer vårt samhälleliga liv är beroende av. Respekten för folkhögskoleleven som vuxen medmänniska måste vara

ett genomgående tema i lärarutbildning för folkhögskolan.

Internatet

Av stor betydelse såväl från pedagogisk utgångspunkt som från i föregående stycke framförda synpunkter är självfallet också det internat som de flesta folkhögskolor arbetar med. Lärarkandidaten har sällan själv upplevt en internatmiljö under sin studietid. Han måste därför redan under lärarutbildningen beredas tillfälle att få självupplevd kunskap om de fördelar internatet för med sig, men också om de svårigheter det kan innebära för — eller till och med skapa hos — vissa individer och *det ansvar han som lärare har för hela skolmiljön*. Detta ansvar är naturligen delvis av en annan art än det som lärare i ungdomsskolan har; kontakttillfällena lärare—elev är där i allmänhet mer begränsade. Han bör under sin utbildning följaktligen få en personlig upplevelse av ett eller flera folkhögskolainternat och också få tillfälle att i daglig samvaro leva tillsammans med folkhögskolelever för att få möjlighet att ta del av deras synsätt beträffande skolmiljön. Den teoretiska undervisningen i detta avseende bör ha till syfte att förbättra hans möjligheter att systematisera iakttagelser och upplevelser av såväl skoldemokratis som internatens och fritidsaktiviteternas verkan på olika elever och i olika situationer. Detta förbättrar hans möjligheter till meningsfulla ställningstaganden och initiativ, då han blir lärare. Det är också väsentligt att han blir medveten om de typer av problem som kan uppkomma för lärare och lärarfamiljer, som lever i ett skolkollektiv.

Speciallinjer

En av förutsättningarna för en riktig bild av folkhögskolans pedagogiska ar-

betsfält är också att den blivande läraren blir orienterad om de många speciallinjer som finns vid folkhögskolor och medveten om de samordningsproblem en speciallinje kan orsaka i relation till helheten, men också självklart om de positiva effekterna av att elever med djupgående upplevelser inom skilda intresseområden dagligen umgås med varandra i undervisning och fritidsliv i internatet.

Folkbildningsverksamhet och övrigt kulturarbete

Få studenter har personlig upplevelse av folkbildningsarbete. Eftersom folkhögskolan i ökande grad samverkar med övrigt folkbildningsarbete, är det nödvändigt att en blivande folkhögskollärare inte bara får orientering om folkbildningsarbetets struktur och tendenser utan att han också kommer i direkt kontakt med såväl bildningsförbundens som studieförbundens lokala arbete.

Många folkhögskolor spelar en stor roll i det lokala och regionala kulturarbetet även i andra avseenden. Det är därför också väsentligt att den blivande läraren får orientering om vad som kan väntas av honom i detta sammanhang. Han bör känna till att folkhögskolans lärare i stor omfattning anlitas i föreläsningsverksamhet vid kurser och i andra sammanhang. Säkreste sättet att få direktupplevelse av denna form av verksamhet torde vara att de blivande lärarna under någon av sina praktikperioder får vistas vid skola med markerat utåtriktad verksamhet.

Metodikundervisning för folkhögskolan

Även beträffande innehåll och form för metodikundervisningen fordras enligt utredningens mening för den blivande folkhögskolläraren en annan undervisning än för övriga lärarkandidater. I

varje övervägande måste beaktas att det är vuxnas intellektuella och erfarenhetsmässiga förutsättningar som man har att utgå från. Undervisningen kan ofta få formen av en dialog. Inga för samtliga skolor gemensamma kursplaner existerar. Ämnesmetodiken måste till följd därav under lärarutbildningen för den blivande folkhögskolläraren, framförallt i orienteringsämnena, få en annan utformning än för de lärare, som förbereds för mer studie- och kursplanebunden undervisning. Då det gäller vissa färdighetsämnen, framförallt främmande språk och matematik, förefaller det dock möjligt att metodikutbildningen i viss grad kan samordnas med motsvarande avsnitt för övriga lärarkandidater. Men även här spelar elevernas ålder en stor roll för utformning av metodiken.

Folkhögskolläraren blir i allmänhet medlem av ett till antalet relativt begränsat lärarråd. Han får oftare än andra lärare undervisa i ämnen, som han inte har i sin examen. Med hänsyn till den utveckling utredningen bedömt att folkhögskolan kommer att genomgå, kan det förutses att det blir mindre vanligt än hittills att folkhögskolläraren anlitas för direkt undervisning i ämnen, vilka han saknar i sin akademiska utbildning. Denna situation kan dock under överskådlig tid knappast helt undvikas. Den blivande folkhögskolläraren bör därför under sin lärarutbildning få vissa grunddrag av ämnesmetodiken i sådana ämnen genomgångna. Det gäller här i främsta rummet svenska och matematik.

Studieomdömen och yrkesorientering

Vanliga betyg i kunskaps- och färdighetsämnena har lärarkandidaten personlig erfarenhet av från egen skolgång. På den grundvalen kan lärarhögskolorna bygga sin undervisning om pedagogiska

mätningar. Folkhögskolan ger åt sina elever ett omdöme om förmågan att tillgodogöra sig undervisningen. Den blivande folkhögskolläraren behöver redan från sin första termin ha klart för sig vilken typ av iakttagelser som skall ligga till grund för det studieomdöme som ges åt folkhögskoleelever. Han behöver också få möjligheter att ta del av olika former för det samråd i lärarrådet som skall resultera i detta sammanfattande omdöme. Dessutom är det väsentligt att han känner till hur dessa studieomdömen behandlas av mottagande organ.

Det är också av stor betydelse att han får klarhet om folkhögskolans plats i elevernas yrkesförberedelse och han behöver för egen del viss orientering för att i olika informella sammanhang kunna fungera som »yrkessamtalare». Han behöver ha någon kännedom om de sätt på vilka elever kan få en mer adekvat yrkesorientering. Medvetenheten om behovet av att stabilisera den individuella yrkesinriktningen kan för folkhögskolans elever i allmänhet antas vara starkare än för elever i övrigt skolväsen. Ofta blir tankarna mer realistiskt grundade, eftersom de i allmänhet bygger på elevens egen tidigare yrkeserfarenhet. Läraren saknar ofta själv orientering om andra yrkesvägar än dem som varit aktuella för en student, men han bör trots detta räkna med att eleverna har en klar förväntan beträffande hans orientering om arbetslivet och hans förmåga att göra ett sådant privat »yrkessamtal» meningsfullt.

Olika typer av folkhögskolor

Folkhögskolorna är som tidigare understrukits varandra olika på många sätt. De präglas av huvudmän, styrelser, lärare och elevförbund. De finner arbetsuppgifter som varierar efter lokala behov och de samspelar på skilda sätt

med folkrörelser. Det är nödvändigt att den blivande folkhögskolläraren blir medveten om dessa olikheter och det är därför önskvärt att han under sin utbildning kommer i nära kontakt med så många skolor som möjligt.

8.2 Linje vid lärarhögskola

Endast på vissa punkter kan alltså — som utredningen inledningsvis framhöll och som bör ha framgått av det hittills i detta kapitel anförda — utbildningen av folkhögskollärare vara gemensam med den som gäller lärarkandidater som avser att ta tjänst vid grundskolans högstadium, vid fackskola eller gymnasium. Utredningen har mot denna bakgrund övervägt möjligheten att organisera en separat utbildning för folkhögskollärare, förlagd till någon folkhögskola. Denna tanke har emellertid inte ansetts böra förverkligas, bl. a. av följande skäl. Det är en fördel om blivande folkhögskollärare och lärare vid ungdomsskolan kan ha viss utbildning gemensam. Sådan samläsning ökar förutsättningen för framtida lokal samverkan. Folkhögskolläraren får inte vara främmande för den strukturella och pedagogiska omdaning, som sker inom det övriga skolväsendet och sålunda gäller hans framtida elever. Lärarna inom det övriga skolväsendet bör heller inte vara ovetande om folkhögskolans arbete. Deras behov av kunskap om vuxenundervisning kan förväntas öka. De personliga kontakterna från utbildningstiden kan vara underlättande. Dessa synpunkter behåller sitt värde även om de berör bara en grupp lärare i ungdomsskolan.

Om man ser den blivande folkhögskollärarens praktisk-pedagogiska utbildning mot den nu tecknade bakgrunden framstår det som nödvändigt att den

knyts till en lärarhögskola som särskild folkhögskollärlinje med folkhögskol-
erfarna lärarutbildare.

8.3 Innehåll i utbildningen

Utifrån nu redovisade synpunkter föreslår utredningen att den praktiska lärarutbildningen för folkhögskolans lärare skall innehålla de moment som framgår av följande översikt. Vissa av de moment, som direkt knyter an till undervisningssituationen i folkhögskola, konkretiseras ytterligare i ett avsnitt, som följer efter översikten.

Förslaget till innehållsöversikt består av fyra huvudavdelningar, nämligen pedagogik, metodik, folkhögskolan och övrigt folkbildningsarbete samt praktik i form av auskultationer och övningslektioner och utbildningen avslutas med en sammanfattningsvecka.

Avdelningen pedagogik har två huvudavsnitt, ett som tar upp de moment som förutsätts vara gemensamma för utbildningen av övriga ämneslärare och för folkhögskollärare och ett som med samma disposition anger innehållet i den speciellt till folkhögskolesituationen anpassade pedagogikundervisningen. Moment i det andra avsnittet svarar mot moment i det första så ofta sådana jämförelser kunnat göras. Huvuddispositionen för pedagogikavdelningen bygger i båda avsnitten på att man under utbildningen först bör analysera förutsättningarna för undervisning, därefter granska själva utbildningsprocessen med särskild uppmärksamhet riktad på aspekterna elev—studiematerial, elev—lärare, elev—miljö och elev—elev och slutligen göra en analys av utbildningens resultat. Denna huvuddisposition har valts med utgångspunkt i lärarutbildningssakkunnigas framställning av pedagogikundervisningen i betänkande IV:1 (SOU

1965: 29, s. 134—138). Utredningen har i denna fråga också samrått med den arbetsgrupp inom skolöverstyrelsen, som förbereder lärarutbildningsreformens praktiska genomförande.

8.3.1 Kommentarer till innehållsöversikten

Det framlagda förslaget (sid. 72—79) till innehållsöversikt kräver vissa ytterligare kommentarer. Det antal lärarledda timmar som angivits för vissa avsnitt är inte att betrakta som jämförbara mått på den betydelse utredningen velat lägga vid varje sådant avsnitt. Timantalet är beroende framförallt av i vilken grad det vid den tidpunkt då förslaget framläggs finns tillgång till godtagbar skriftlig dokumentation eller ej. Hänsyn har dessutom tagits till behovet av muntliga översikter över denna dokumentation och till behovet av bearbetning i seminarieform, och i vilken mån sådan bearbetning kan göras enskilt av varje lärarkandidat.

Det kanske också bör nämnas att ordet föreläsning här använts — i brist på bättre term — som beteckning på en rad aktiviteter som alla kännetecknas av att de innebär muntlig information från en eller flera experter, där informationen ges under ett *fortlöpande samspel* med den undervisade gruppen. Initiativet och planen för framställningen ligger hos experten (experterna). Muntlig information utan tillfälle till bearbetning i expertens närvaro skall undvikas.

Uppdelningsprincipen mellan 1.2 och 2.2 å den ena sidan och 2.2 och 2.3 å den andra medför risker för att vissa moment behandlas två eller tre gånger. De upprepningar som kan tänkas förekomma är emellertid blott skenbara. Varje gång ett moment återkommer är det underordnat en ny huvudrubrik och förutsätts då behandlas med utgångs-

Innehållsöversikt och ungefärligt antal timmar för folkhögskollärarlinje vid lärarhögskola

Moment nr	Område	Timmar			Arbetsätt /förkortningen Fö = (sam- tals) föreläsning, Se = seminariebehandling/	Kommentar
		Under ämnes- studier	Lärarhög- skole- termin	Praktik- tjänst		
1.	Pedagogik		26			Folkhögskola introduceras i serien
1.1	Introduktionskurs					
1.2	Moment i huvudkursen gemensamma för övriga blivande ämnestärare och folkhög- skollärare					
1.2.1	Förutsättningar					
1.2.1.1	Målet					
1.2.1.1.1	Uppfostran, undervisning och samhälle					
2	Pedagogiska mål i samhällshistoriskt perspektiv					
3	Mål för dagens svenska skola					
4	Läroplaner och mål för uppfostran och undervisning					
1.2.1.2	<i>Stoffet</i>					
1.2.1.2.1	Kursplananalys					
2	Stoffanalys					
3	Mål i relation till stoff, inlärningsmetod och presentation					
1.2.1.3	<i>Eleven</i>					
1.2.1.3.1	Grundläggande principer rörande beteende och upplevelse					
2	Inläring, motivation					
3	Konflikt, anpassning					
4	Utvecklingspsykologi					
5	Avvikande beteende					
1.2.1.4	<i>Läraren</i>					
1.2.1.4.1	Olika lärarroller					
2	Lärarbeteende och personliga egenskaper					

Moment nr	Område	Timmars			Arbetsätt	Kommentar
		Under- ämnes- studier	Lärarhög- skole- termin	Praktik- tjänst		
1.2.2	<i>Utbildningsprocessen</i>					
1.2.2.1	<i>Elev-studiematerial</i>					
1.2.2.1.1	Elevintresse för skilda skolämnen					
2	Stoffgruppering och planering med hänsyn till inlärningspsykologiska principer					
3	Arbetsätt för olika stoff- och ämnesområden					
4	Elevaktiviteter i klass, grupp och individuellt (studieteknik)					
5	Läromedlens funktion i inlärningsituationen					
6	Uformning av arbetsuppgifter					
7	Individanpassade läromedel					
8	Läs- och skrivsvårigheter					
9	Integration mellan olika stoffområden					
1.2.2.2	<i>Elev-lärare</i>					
1.2.2.2.1	Inlärningspsykologi-undervisningsprinciper					
2	Motivationsbefrämjande åtgärder					
3	Läraren som arbetsledare					
4	Interaktionen lärare-elev					
5	Administrativa uppgifter för lärare					
1.2.2.3	<i>Elev-miljö</i>					
1.2.2.3.1	Utveckling av beteendemönster, attityder, normsystem i hem, arbete, föreningar »dagens ungdom»					
2	Samhällets ungdomsfostrande verksamhet					
1.2.2.4	<i>Elev-elev</i>					
1.2.2.4.1	Social interaktion					
2	Formella och informella gruppbildningar					
3	Gruppmål, gruppnormer, gruppdynamisk påverkan					

Moment nr	Område	Timmar			Arbetsätt	Kommentar
		Under ämnes- studier	Lärarhög- skole- termin	Praktik- tjänst		
1.2.2.5	<i>Lärare-lärare</i>					
1.2.2.5.1	Lärares rättsliga ställning					
1.2.3	<i>Resultatanalys</i>					
1.2.3.1	Objektiva evalueringsmetoder					
2	Systematiserade tekniker för eleviakttagelser					
3	Sociometri					
4	Informella och subjektiva eleviakttagelser					
5	Relevant mätning som resultat av analys av kurser och kursmoment					
6	Anpassning av egen undervisning med utgångspunkt från mätningarnas resultat					
7	Syften med betyg					
8	Absolut och relativ betygsättning					
9	Andra bedömningar av elevers förmåga					
1.2.4	<i>Pedagogisk statistik</i>					
1.2.4.1	Frivillig kurs		(14)			
1.2.5	<i>Skolforskning</i>					
1.2.5.1	Översiktlig kännedom om aktuell skolforskning inom och utom landet					
1.3	<i>Pedagogiska moment särskilt inriktade på folkhögskolesituationen och övrigt folkbildningsarbete</i>		90			
1.3.1	<i>Föreläsningar</i>					
1.3.1.1	<i>Målet</i>		(12)			
1.3.1.1.1	Folkhögskolans utveckling i relation till det samtida samhället					Sammanfattande föreläsningar i anslutning till den skriftserie Svenska folkhögskolans lärarför- ening producerar inför 100-årsjubileet 1968.

Moment nr	Område	Timmar			Arbetsätt (Fö = föreläsning Se = seminararbete)	Kommentar
		Under- ämnes- studier	Lärarhög- skole- termin	Praktik- tjänst		
2	Skolornas kursplaner som uttryck för målinriktning, även historiskt					
3	Speciallinjer vid folkhögskola					
4	Folkbildningsarbetets utveckling i relation till det samtida samhället		(4)		Fö Historisk utveckling (Fö), dagens läge i estradsamtal och egna korta skriftliga framställningar	
1.3.1.2	<i>Stoffet</i>				Se	
1.3.1.2.1-3	Kursplaneanalys, stoffanalys bl a i relation till målgivelse				Fö + utställning	Samordnas med 2.3.2
4	Läroboksfrågan					
5	Studieförbundens studiematerial		(15)		Fö + utställning (yrkes- vägledningsmaterial) Fö + stenciler med under- sökningar i översättning Fö + extradsamtal med »sändare» och »mottagare» Fö + ev studiebesök Norr- backainstitutet Se över grad av spec.beh — grad av integrering	
1.3.1.3	<i>Eleven</i>					
1.3.1.3.1	Elevbakgrund och elevförväntan, yrkesplaner och yrkesvägledning					
2	Vuxnas inlärningsförmåga, motivationens roll					
5	Mentalt och socialt störda elever					
6	Elever med fysiska handikapp					
7	Utländska elever		(3)		Fö + iakttagelschema » »	Samordnas med 1.3.2.3.3
1.3.1.4	<i>Läraren</i>					
1.3.1.4.1	Lärarrollen i vuxengruppen (Folkhögskola och studiecirklar) Lärarens anpassning i skolsamhället					
2	<i>Studiemiljön</i>		(2)			
1.3.1.5	Internat, externat					
1.3.1.5.1	<i>Utbildningsprocessen</i>					
1.3.2	<i>Utbildningsprocessen</i>					
1.3.2.1	<i>Elev-studiematerial</i>					
1.3.2.1.1	Studieintressets inriktning hos vuxna		(25)		Fö	

Moment nr	Område	Timmars			Arbetsätt	Kommentar
		Under- ämnestudier	Lärarhög- skole- termin	Praktik- tjänst		
1.3.2.1.2	Nivå- och stoffgruppering				Studiebesök vid skola med nivå- och stoffgruppering Fö	
3	Arbetsätt med olika stoff och ämnesområden, inriktat på vuxna				Lärarkand. gör detaljerat förslag till studiegång i studieteknik Fö	
4	Eleveraktiviteter i klassgrupp och individuellt (studieteknik)				Fö + studiebesök i exempelvis inlärningsstudio Fö + utställning Se kring ett par genomförda försök	Samordnas med 1.3.2.5.4
5	Läromedlens funktion i den vuxnes studiesituation				Se kring genomförda besök och resor m. dokumentation Fö	
6	Utformning av arbetsuppgifter för vuxna				Se + arbetsuppgifter »	
7	Individanpassade läromedel för vuxna					
8	Läs- och skrivsvårigheter för vuxna					
9	Integration »tvärvetenskapliga studier»					
10	Studiebesök					
11	Studieresor, inom och utom landet					
12	Extra föreläsare vid skolan					
13	Biblioteket					
14	Radio och TV som studiematerial					
1.3.2.2	<i>Elever — lärare</i>					
1.3.2.2.1	Undervisningsprinciper i relation till vuxnas inlärningsförmåga		(6)		Fö	
2	Motivation och motivationsfrämjande åtgärder				Fö	
3	Att leda vuxna				Se	
4	Administrativa uppgifter för lärare inom folkhögskolan och övrigt folkbildningsarbete				Se — arbetsuppgifter	
1.3.2.3	<i>Elever — miljö</i>					
1.3.2.3.1	Totalmiljöns betydelse				Fö + iakttagelschema	Samordnas med 1.3.1.5.1
1.3.2.3.2	Miljöansvar genom skoldemokrati				Fö, undersökningsresultat, iakttagelschema	Samordnas med 1.3.2.4.4
3	Internatets inverkan på olika elever		(4)		Fö + iakttagelschema	Samordnas med 1.3.1.5.1

Moment nr	Område	Timmars			Arbetsätt	Kommentar
		Under- ämnes- studier	Lärarhög- skole- termin	Praktik- tjänst		
1.3.2.4 1.3.2.4.1.-3	<i>Elev — elev</i> Gruppssamverkan i skola och på fritid, samliv Skoldemokrati, ansvarsträning		(6)		Fö + Se	Samordnas med 1.3.2.3.2
4					Fö	
1.3.2.5 1.3.2.5.2	<i>Lärare — lärare</i> Lärarrådsfunktioner		(3)		Fö	
3	Fördelning av uppgifter					
4	Samlad undervisning					
1.3.3 1.3.3.3.4	<i>Resultatanalys</i> Eleviakttagelser		(8)		Fö + Se, iakttagelse- schema under per 4 o per 8 » Varje lärarkand bör följa omdömesgivningen vid »sin» skola under praktiktid	Samordnas med 1.3.2.1.9 Periodhänvisningar för- klaras på sid 97
9 10	Personbedömning Studieomdömen					
11	Evaluering inom övrigt folkbildningsarb.					
1.3.5 1.3.5.1	<i>Pedagogiskt utvecklingsarbete</i> Försöksverksamhet i folkhögskolan och övrigt folkbildningsarbete		(2)		Fö	
2 2.1 2.2	Metodik <i>Förberedande ämnesmetodik</i> <i>Metodikmoment, gemensamma för övriga blivande ämneslärare och folkhögskollärare</i>	3 × 12	20			
2.2.1 2.2.1.1	<i>Ämnen</i> <i>Almän undervisningsmetodik</i> Bild och ljud i undervisningen				Genomgång jämte indivi- duella övningar	Inkluderar apparatkännedom
2.3	<i>Metodikmoment särskilt inriktade på folk- högskolans situation och övrigt folkbildnings- arbete</i>		112			
2.3.1	Ämnesmetodik 1 × 30 t + 50 t fördelade på 2—3 ämnen		(80)		Fö + Se + individuell handledning	I ett av ämnena förutsätts kandidaten inte ha uni- versitetsstudier

Moment nr	Område	Timmar			Arbetsätt	Kommentar
		Under ämnes- studier	Lärarhög- skole- termin	Praktik- tjänst		
2.3.1.1	Kursplanering		(20)		Fö + Se + självständiga uppgifter	
2.3.2	<i>Studiecirkelmetodik</i> <i>Funktioner</i>		(12)		Fö + Se, obs häri bör ock- så ingå »att instruera i studiecirkelmetodik»	
2.3.2.1	Inventering (utgångsdiagnos betr för- väntan och erfarenheter)					
2	Information					
3	Bearbetning					
4	Redovisning					
5	Efterprövning					
—	<i>Riktmärken</i>					
6	Motivation					
7	Aktivitet					
8	Äskädighet					
9	Variation					
10	Anknytningar					
3	Folkhögskolan och övrigt folkbildnings- arbete		10	20		
3.1	Folkhögskolans <i>samverkansmöjligheter</i> med övrigt folkbildningsarbete regionalt och lokalt		(5)	(10)	Fö + estrad, observation av dessa förhållanden vid besökta skolor, studiebe- sök	
3.2	Folkhögskolans <i>samverkan</i> med övrig vuxenundervisning		(5)	(10)	Fö + Se	
4	Praktik					
4.1	<i>Auskultation</i>	3 × (5 —12)			Iakttagelseschema	
4.1.1	Under ämnesstudier					
4.2.1	Period 2, 4 och 6 (se sid 97)		30			om möjligt fh-skola ausk även i studiecirkel
4.2	<i>Seminarier</i> i anslutning till auskultatio- nerna	3 × 6				om möjligt fh-skola

Moment nr	Område	Timmar			Arbetsätt	Kommentar
		Under ämnes- studier	Lärarhög- skole- termin	Praktik- tjänst		
4.3	<i>Övningslektioner</i> Förberedande undervisning Period 4, övningsundervisning Folkhögskoleundervisning Handledning inom studiecirklar <i>Särskild tid för specialuppgifter i folkhögskolesamhället</i>	Friv Friv	45—60	150—200 c 50 c 50	Samråd med metodik- lektorer, handledare och lärar (kandidat) kollegor. Lärarkand. bör förbereda och genomföra minst ett studiebesök och dessutom medverka i förberedelse för längre studieresa, kon- takt med administration av övrigt lokalt och regio- nalt folkbildningsarbete	Om möjligt folkhögskola, gärna också handledning i studiecirklar olika studieförbund
4.3.1						
2						
3						
4						
4.4	<i>Medverkan i sommarverksamhet vid skola</i> Sammanfattning, sista veckan av praktikterminen			31—45	Se, sammanställn. av iakt- tagelser i relation till 1.3.1.1.1 o 1.3.1.14.	
4.5						
5						

punkt från det sammanhang i vilket momentet står upptaget. Det ankommer på den pedagogiskt-administrativa ledaren att bevaka att inte lärarkandidaterna möter muntliga dubbleringar och med hänsyn till vederbörande lärarutbildares kapacitet och andra praktiska omständigheter bestämma om två eller tre besläktade moment skall behandlas samtidigt eller vid olika tillfällen. Det ankommer likaså på denne utbildningsledare att göra återstående tidsfördelning mellan momenten; i planen har endast samlade tidsbelopp angivits.

Utbildningsledaren kan också finna det nödvändigt göra vissa förskjutningar i här gjorda tidsberäkningar.

Beräkningarna av nödvändigt antal timmar lärarledd undervisning bygger i hög grad på skattningar, även om vissa bedömningar har kunnat göras med utgångspunkt från nu förekommande femveckorsutbildning för folkhögskollärare. I all synnerhet råder osäkerhet beträffande det antal timmar som angivits för moment gemensamma för övriga blivande ämneslärare och folkhögskollärare (1.2 och 2.2 i innehållsöversikten). Utredningen har inte haft tillgång till de definitiva förslagen beträffande utbildningen för övriga ämneslärare och därför tvingats göra en skönsmässig uppskattning. Om denna siffra ändras väsentligt kommer motsvarande förskjutning att äga rum under de mot folkhögskolesituationen riktade undervisningsavsnitten (1.3 och 2.3). Om ett moment av lämplighetsskäl inte behandlas i det ena sammanhanget bör det behandlas i det andra.

Samma osäkerhet beträffande den definitiva utformningen av pedagogikavsnittet i övrig ämneslärarutbildning har medfört att utredningen avstått från alla synpunkter på arbetssättet under avsnitt 1.2. Utredningen förutsätter att detta avsnitt för folkhögskolläraren ut-

formas på i stort sett samma sätt som för övriga ämneslärarkandidater.

Fr. o. m. avsnitt 1.3 förekommer emellertid vissa synpunkter på arbetssättet. Dessa är till för att ge några antydningar om hur momentet kan angripas i utbildningen och därigenom också något klargöra dess innehåll.

Emellertid torde något mer omfattande arbetsmetodiska anvisningar vara önskvärda dels för att ytterligare klargöra skillnaderna mellan utbildning av övriga ämneslärare och utbildning av folkhögskollärare, dels som en utgångspunkt för de blivande folkhögskollärarutbildarnas planläggning av sitt arbete. Sådana arbetsmetodiska anvisningar ges i det följande kring vissa moment.

Målet för folkhögskolearbetet (1.3.1.1)

Vid behandlingen av detta avsnitt, som inrymmer den historiska framväxten av folkhögskolan, bör det vara möjligt att stödja sig på den skriftserie som kommer att publiceras av Svenska folkhögskolans lärarförening till jubileumsåret 1968. Det är då väsentligt att en stor del av tiden ägnas åt en analys av folkhögskolans uppgifter i dagens samhälle. Det är vidare nödvändigt att denna analys knyts an till de synpunkter representanter för övrigt folkbildningsarbete kan ha beträffande folkbildningens uppgifter i dag. En sådan sammanställning — kanske i form av ett estradsamtal — måste emellertid föregås av en orientering om folkbildningsarbetets struktur och tendenser. Lärarkandidaternas förhandskunskap i detta avseende kan lätt överskattas.

Vissa skolor möter dokumenterade regionala behov eller behov hos den organisation som står bakom skolan genom att starta speciallinjer. Sådana linjer förutsätter specialiserade kunskaper hos lärarna, ofta inom områden som inte täcks av universitetsstudierna

— exempelvis ungdomsledarutbildning, u-landskunskap, estetisk fostran. Läraren behöver orientering om detta liksom också om de fördelar en speciallinje innebär vid en skola samt vilka problem den kan medföra när det gäller att skapa en integrerad helhet av skolan.

Stoffet (1.3.1.2)

Under detta avsnitt förutsätts lärarkandidaterna få synpunkter på metoder för *kursanalys* och *stoffanalys* när det gäller vuxnas studier. Denna systematiserade kunskap skall sedan tillämpas i moment 2.3.1.1, kursplanering.

Svårigheten att finna adekvata *läroböcker* för folkhögskolebruk behandlas. Analysen bör också beröra en del av det material studieförbunden utger för användning i studiecirkelar. Detta material är ofta lämpligt i folkhögskolans kurser. Härvid bör självklart också sambandet med moment 2.3.2, studiecirkelmetodik, bevakas. En utställning av föreliggande lämpligt material, både läroböcker och studieförbundens material, bör finnas tillgängligt och bearbetas.

Eleven (1.3.1.3)

Lärarkandidaten på folkhögskollärarlinjen måste få en realistisk bild av den sammansatta elevskara som han i allmänhet får möta. I en vanlig vinterkurs kan han vänta sig inte bara olika intresseinriktningar, olika politiska och religiösa åskådningar, olika sociala bakgrunder, olika yrkeserfarenheter utan också självklart olika grader av studiebegåvning — varierande från vad som tidigare resulterat i placering i exempelvis hjälpklass eller specialklass till otvetydiga förutsättningar för universitetsstudier — samt olika ambitionsgrader. Dessa omständigheter finns i dag endast delvis kartlagda. Eftersom vuxna människors attityder är mer sta-

biliserade än barns betyder dessa omständigheter mer i undervisningen bland vuxna än bland barn och ungdom.

Arbetsmarknadsstyrelsen har i tidigare utredningar konstaterat i vilken omfattning eleverna kommer till folkhögskolan med yrkesbyte som drivkraft, men också att det antal elever som byter yrke efter sina folkhögskolestudier är större än det antal som kommer till folkhögskola med en medveten yrkesplan.

Lärarkandidaterna bör få begränsade undersökningsuppgifter rörande elevernas utgångsläge, exempelvis i den formen att de letar fram en någorlunda täckande bild av ett fåtal elever antingen under period 4 eller period 8.¹ De yrkesplaner som existerar är långt ifrån alltid realistiska. Som redan framhållits får folkhögskolläraren trots bristande kunskaper inom yrkesvägledningsfältet ofta fungera som yrkessamtalare. Det är då väsentligt att han vet vilka hjälpmedel som finns på skolan för den yrkesintresserade och hur han skall kunna hjälpa vederbörande till mer adekvat rådgivning angående vägarna till realistiska framtidsplaner. Han bör följaktligen under utbildningen få orientering om vägledningsfrågor och likaså tillgång till och träning i att använda elementärt yrkesorienteringsmaterial. Information om formerna för nuvarande yrkesvägledning kan lämpligen ges av representant för arbetsmarknadsstyrelsen.

Det bör i detta sammanhang inte glömmas bort att läraren i samband med ämneskurserna ofta får tillfälle att undervisa elevgrupper som visar helt annan struktur än elevgrupperna under de långa vinterkurserna. Självklart påverkar denna annorlunda förutsättning

¹ Periodhänvisningar förklaras på sid. 97.

både kursinnehåll och arbetssätt. Läraren måste i sitt förberedelsearbete och i varje undervisningssituation utgå från att eleverna kommit till skolan gruppviss som exempelvis pensionärer, hemmafruar, arbetslösa under omskolning, kommunala förtroendemän, handledare i studiecirkclar, invandrare etc.

Elevernas intellektuella kapacitet varierar starkt. Men av lika stor betydelse för lärarens dagliga arbete som detta faktum är att vuxnas förmåga till nyinlärande enligt vad man i dag vet i hög grad är beroende av det sätt på vilket den nya kunskapen presenteras. Den bör relateras till redan existerande kunskaps-(ofta synonymt med erfarenhets-)material. Förutsättningen för att läraren skall kunna skapa och förstärka dessa associationer ligger i att han väl känner elevens bakgrund.

Av stor betydelse är också motivationen. Vuxnas skäl för studier är ofta noga genomtänkta och deras uthållighet är betydande. Motivation i stort, beträffande hela kursen eller rörande visst ämne, föreligger alltså som en positiv startpunkt. Läraren kan dock ofta behöva stärka motivationen för vissa avsnitt i studierna. Lärarkandidaten måste vara väl medveten om att han avsevärt underlättar både elevens arbete och sin egen läraruppgift om han lyckas få eleven att acceptera de skäl som ligger bakom kursprogrammet. Lyckas han inte med detta, bör han medverka till en omprövning av de svärnotiverade inslagen.

I vissa fall kan bristande kännedom om bakgrund leda till mycket allvarliga konsekvenser. Det gäller exempelvis då skolorna har tagit emot enstaka *mentalt* och/eller *socialt störda elever*. På många håll anser man att folkhögskolorna har goda möjligheter att återan-

passa ungdomar och vuxna som inte lyckats någorlunda smälta in i samhällsmiljön. Man har bilden av folkhögskolan som en förhållandevis frisk miljö. Barnavårds- och nykterhetsnämnder hjälper ibland sina elever med en ansökan till folkhögskola. Samma gäller ungdomsvårdsskolor och fängelser. Skolorna säger ofta ja till en eller två elever om vilka man vet att de har anpassningssvårigheter. Det är ofta en fördel att få förhandsinformation om elever, som kan vålla bekymmer. Denna kan då läggas till grund för elevens placering i elevhem och andra särskilda åtgärder som kan bli nödvändiga. Det kan vara av vikt att den blivande folkhögskolläraren får tillfälle att vid ett studiebesök få ta del av hur en avsändande institution av detta slag arbetar och också få höra vilka synpunkter man lägger på placering i folkhögskola, framförallt vad man förväntar sig av en folkhögskolevistelse. Det är också önskvärt att den blivande läraren får kunskap om elementär psykiatrisk terminologi.

Större bekymmer bereder ofta i skolorna »insmugglade» elever, vilka placeras där med dokumenterade anpassningssvårigheter, som dock aldrig kommit till skolans kännedom. Här kan allvarliga misstag begås innan art och grad av störningen blivit uppenbara. Om en skola får många elever av detta slag är miljön inte längre frisk och återställande.

Även för ungdom, som inte för med sig dokumenterade svårigheter, är anpassningen till skolmiljön emellanåt problemfylld. Många har svårt att komma upp i tid till morgonlektioner. Man känner sig trött och »nere», »deppar» under arbetsdagen men orkar vara aktiv framåt kvällen, har svårt att avstå från sprit etc.

Den blivande läraren måste få klart för sig att han kommer att möta pro-

blem av detta slag. Han bör få en orientering om orsaken till att många ungdomar i dag — med anpassning till yrkeslivet som måttstock — är mentalt och socialt störda. Det är naturligt att vissa av dessa på egen hand eller genom något samhällsorgan söker till en folkhögskola, men vilka åtgärder skall då skolan vidta för att effekten skall bli positiv? Vilka problem skapar sekretessbestämmelserna? Får och bör rektor orientera samtliga lärare och kanske också eleverna om bakgrund till vissa kamraters brist på anpassning i skolsituationen? Vilka resurser finns lokalt då det gäller att få kontakt med psykiater om sådan hjälp skulle erfordras? Frågor av detta slag bör behandlas under kursen. Lärarkandidaterna bör vidare observera hur problem med på olika sätt till skollivet mindre anpassade elever löses vid de skolor som besöks under utbildningen.

Folkhögskolorna har under de senaste åren alltmer aktivt sökt hjälpa *de fysiskt handikappade* att bli delaktiga av kulturella och sociala kontakter. Många skolor har tagit emot elever som varit rörelsehindrade, kanske rullstolsbundna, eller blinda. Man har i dessa fall ansett det viktigt att den på detta sätt handikappade blir en del av skolsamhället och deltar i undervisning och övriga gemensamma aktiviteter. Erfarenheterna har i allmänhet varit mycket goda, och en konsekvens härav är att statsbidrag i dag inte lämnas till folkhögskolebyggen, som inte planerats så att rörelsehindrade kan delta i skollivet.

Folkhögskolornas vidgade engagemang beträffande de handikappade gör det nödvändigt att lärarkandidaterna får en översikt över de former av handikapp som kan bli aktuella vid de skolor som söker integrera enstaka

handikappade. Man bör vidare orientera om hur man löser vårdarfrågan och vilka resurser som finns att med enkla tekniska hjälpmedel underlätta folkhögskolevistelsen. Det är dessutom nödvändigt att läraren får klart för sig på vilket sätt han kan medverka till att den handikappade kan följa undervisningen.

Lärarkandidaterna bör vid besök på olika folkhögskolor ta reda på vilka erfarenheter man har av handikappade elever vid skolan och hur man löst pedagogiska, sociala och tekniska problem i sammanhanget.

Under senare år har antalet *utländska elever* vid svensk folkhögskola under vinterkursen varit i genomsnitt 200. Dessa elever har valt folkhögskola av skilda skäl. Det kan vara fråga om studenter som behöver bättra på sina kunskaper i svenska och om svenskt samhälle innan de börjar vid universitet, om invandrare som upplevt anpassningsproblem på arbetsplatsen, om flyktingar som sökt en meningsfull fristad i väntan på att framtiden skall klarna, ättlingar till amerikaner som vill få kontakt med sina förfäders hemland etc. Dessa grupper utgör ofta en tillgång vid skolorna. Deras erfarenheter från den egna kulturkretsen berikar både undervisning och samvaro. Eleverna konfronteras med en annorlunda livssyn och annorlunda vardagsbeteende. I vissa fall kommer man inte längre än till denna upplevelse av det annorlunda, kanske oroande annorlunda. Uppmärksamhet måste i undervisningen ägnas åt att avvärja de risker som det utländska inslaget på skolorna för med sig, risker för ökande intolerans. Fjärrtoleransen — den som gäller minoriteter i andra länder — är lätt att upprätthålla, närtoleransen i internatet svårare. Samti-

digt erbjuder sig ständigt nya situationer för social-psykologiska iakttagelser och överväganden. Lärarkandidaten bör få exempel på hur han använder dessa situationer för att skapa ökad förståelse.

De flesta utläningar vid svenska folkhögskolor har då de kommer till skolan dålig kunskap i svenska. Ofta lämnas de i alltför hög grad åt helt enskilda studier med sporadisk kontakt med någon lärare. Detta medför att deras språkfärdigheter emellanåt först sent på vårterminen blir sådana att de på ett meningsfullt sätt kan följa undervisningen i övrigt. Det förekommer att de svenska eleverna upplever utlänningsfrånvaro från lektionerna som orättvis. Speciellt känsliga är ofta de första morgontimmarna.

Lärarkandidaterna bör ges orientering om dessa problem och få tillfälle att tänka igenom på vad sätt studietiden skulle kunna bli mer effektiv för utlänningsvid skolan. Han bör vidare få i uppgift att observera de utländska elevernas situation vid de skolor han besöker. Vad ger de bästa förutsättningar — enstaka utländska elever vid så gott som varje skola eller grupper av utläningar vid vissa skolor?

Lärare (1.3.1.4)

Följande frågeställningar bör behandlas bland andra i detta avsnitt. Vilka förutsättningar finns för att en lärare skall kunna fungera så flexibelt som en folkhögskoleinsats kräver? Kan alla lärare bli handledare, medarbetare på jämställd fot med sina vuxna elever? Är det en viss typ av lärare som orkar med att själv skapa sin undervisning, att på eget ansvar — inom sina ämnen — välja ut vad som är angeläget respektive oväsentligt för den som kommit som elev? Klarar alla upp att samråda med eleverna om kursinnehåll och arbetsformer?

På vad sätt påverkas folkhögskolläraren av de förväntningar man har på honom från olika håll? Utöver vad som ovan antytts gäller ju bl. a. att hans undervisningsskyldighet är förhållandevis stor. Han tvingas mer än övriga lärargrupper på grund av elevkårens sammansättning och de vuxnas mer specifika önskemål att individualisera undervisningen, samtidigt som man utöver tjänstgöringen väntar sig en insats i kollektivet såväl i internatlivet som i annan gemensam samvaro av många slag. Kursplanerna blir ofta sådana att universitetsstudierna inte ger tillräcklig grund för lärargärningen utan tvingar till omfattande fortsatta studier. De små lärarråden medför att han förhållandevis ofta måste undervisa i ämnen som han inte har med i sin akademiska examen. Han blir engagerad i elevernas framtidsplaner och anpassningssvårigheter. Samtidigt som skolan kräver en stor arbetsbörda väntas han ta aktiv del av annat folkbildningsarbete och medverka med föreläsningar i skilda ämnen.

Hans möjligheter till stimulerande avkoppling är ofta begränsade. En del skolor ligger isolerat. Både han och familjen tvingas till umgänge med en liten grupp, alla sysselsatta med folkhögskola. För gifta lärare kan det ofta vara svårt att skaffa arbete för den andra parten, vars anpassningssvårigheter därigenom kan bli betydande.

Lärarkandidaten måste få orientering om denna folkhögskollärarens situation. Iakttagelser kring dessa omständigheter är angelägna under utbildningstidens gång. Vid somliga skolor har man klarat många av dessa problem. Beror det i så fall på att både man och hustru är engagerade i folkhögskolan, på bra tjänstebostäder, på att man börjat odla ett specialintresse, på de ofta långa ferierna, på att man trivs med att dagligen ha

vuxna ungdomar i närheten av sig eller på att friheten från av myndigheterna fastställda kursplaner ger tillräckliga plusvärden?

Studiemiljön (1.3.1.5)

I detta sammanhang ges översikter över antalet internat respektive externatskolor. Dessutom visas bilder och ritningar på olika skolors sätt att skapa en studievänlig miljö av sina internat. Slutligen tas här upp internatens administration. Trivselfrågorna behandlas som moment 1.3.2.3.

Elev — studiematerial (1.3.2.1)

Med *nivå- och stoffgruppering* avses två metoder som i hög grad medverkar till individualisering av den enskilde elevens studiegång. Han väljer i varje färdighetsämne den nivå han kan klara med hänsyn till tidigare kunskaper och aktuella ambitioner. Dessutom har han möjlighet att välja stoffområde i orienteringsämnena. Om läsåret är uppdelat i skilda perioder upprepas valet av stoffområde för varje period.

Elevens möjligheter att själv bestämma sin studiegång har visat sig ha positiva effekter beträffande studieintresset, och den blivande folkhögskolläraren bör ha vetskap om hur dessa metoder fungerar. Han bör också ha fått tillfälle till studiebesök vid någon skola med relativt omfattande system för stoff- och nivågruppering. Han bör emellertid samtidigt bli medveten om att ett genomfört system av detta slag medför att skolan får minskade möjligheter att väcka elevens intresse för »nya» ämnen. Eleven väljer nämligen sällan ett ämne, som han inte känner till eller som han från tidigare skola har negativa intryck av. Det bör också betonas att en omfattande nivå- och stoffgruppering minskar möjligheterna till gemenskapsupplevelser, till känsla

av hemmahörighet i viss grupp. Ett överläggningsämne bör då för lärarkandidaterna vara de möjligheter som finns att erbjuda denna i och för sig önskvärda individualisering och ändå bevara de möjligheter att skapa intresse för »nya» ämnen och stark gruppsamhörighet.

Utgångsmaterial kommer att finnas bl. a. i en under 1967/68 och 1968/69 genom den till skolöverstyrelsen knutna Folkhögskolans pedagogiska nämnd genomförd undersökning.

Individens *studieteknik* är av avgörande betydelse för framtida framgång i studier. Gamla slumpvis skapade studievänor kan stå hindrande i vägen för en god teknik. Det är med anledning därav av stor betydelse att undervisningen i studieteknik för folkhögskoleeleverna inte bara blir en samling goda råd utan att den verkligen innebär en ändrad handlingsberedskap. Detta torde knappast kunna åstadkommas utan att mycket tid anslås till övningar och att den grundläggande träningen dels repeteras flera gånger under kursen dels följs upp av varje lärare i varje ämne. Studieteknikundervisning och uppföljning därav bör hela lärarådet ha ansvar för.

Lärarkandidaten bör för att i särskild grad observera studieteknikens centrala roll få i uppgift att skriva en så detaljerad plan som möjligt över den undervisning i studieteknik han själv tänker genomföra då han kommer ut i lärartjänst. Det är i detta sammanhang också nödvändigt att systematiserade undersökningar genomförs för att i olika detaljer och i olika ämnessammanhang klargöra hur den mest effektiva studietekniken för vuxna studerande bör utformas.

Läs- och skrivsvårigheter är inte ovanliga bland vuxna elever. Lärarkandida-

terna bör kunna diagnostisera de vanligaste typerna av svårigheter och medverka till att man vid skolorna söker finna experthjälp för att träna bort vissa svagheter. Principerna för tilldelning av lärartimmar ger möjligheter att på detta område ge individuell hjälp om så skulle visa sig lämpligt.

Folkhögskolestadgan ger utomordentliga möjligheter till *tvärvetenskaplig behandling* av vissa problemområden. Det är angeläget att så effektivt som möjligt bryta uppfattningen att livet är uppdelat i skolämnen. Den samlade undervisningen kan bedrivas under hel vinterkurs eller som en eller flera i vinterkursen insprängda veckor eller som ämneskurs. I utbildningen bör ingå en detaljerad presentation av försök med samlad undervisning, varvid också fördelar och nackdelar grundligt belyses. Detta moment bör nära samordnas med moment 1.3.2.5.

Studiebesök genomförs i syfte att förstärka kontakten mellan det i annan form av eleverna studerade och verkligheten. Emellanåt kan ett bisyfte med studiebesök vara att få önskvärd variation i studiegången.

Studiebesök kan genomföras av enskild elev eller elevgrupp med eller utan lärarledning. De bör planeras så att de så långt möjligt kommer vid lämplig tidpunkt i berörda ämnens studiegång. Helst bör varje enskilt studiebesök riktas mot en begränsad verksamhet eller institution, men ofta tvingas skolorna av ekonomiska skäl att genomföra fler studiebesök under samma dag. Val av studiebesök diskuteras med berörda elever. Sedan man sålunda fastställt preliminär plan kan ytterligare förberedelsearbete ske i nära samverkan med elevgrupper eller representanter för elevkåren. Härigenom klarläggs för

vederbörande lärare vilka moment i studiebesöket som kräver särskild förhandsgenomgång med eleverna för att besöket skall bli meningsfullt. Förhandsgenomgången eller del därav kan i vissa fall genomföras av elever, varvid deras motivation för studiebesöket ökar. Samma elev kan ibland under besöket användas som kommentator inom sitt specialområde.

Inför varje studiebesök bör varje deltagare vara medveten om vilka fakta och intryck man i första hand avser att samla in genom besöket. En frågelista — gärna med utgångspunkt från berörda läroböcker — kan byggas upp under samtal med eleverna och stencileras ut. De svar som inte kommer genom den direkta informationen i samband med besöket bör man samla in exempelvis genom intervjuer. Ibland kan det vara lämpligt att dela in frågorna i särskilda intresseområden, varvid varje elevgrupp bevakar sitt område.

Resultatet av studiebesöket framgår av uppföljningen. Har särskilda frågelistor gjorts i ordning bör man självklart gå igenom dessa. Ibland kan det vara lämpligt att låta eleverna skriftligen sammanfatta vad studiebesöket givit. Sammanfattningen blir mest meningsfull om man på förhand angivit en del av de moment som bör tas upp i framställningen. Ibland kan utställning, färgbildsvisning, muntliga rapporter från studiebesöket — kanske för en grupp som inte varit med — vara värdefulla metoder för redovisning. Kanske ger studiebesöket anledning till kontroll av vissa fakta och till fortsatta studier.

Slutligen bör eleverna i detta fall beredas tillfälle att efterpröva hela studiebesöket. Var det värt den tid som anslagits? Var de tillräckligt förberedda? Gav efterarbetet vad det kunde? Slutsatser inför nästa studiebesök?

Lärarkandidaterna bör »teoriplanera» ett begränsat studiebesök och om möjligt beredas tillfälle att aktivt följa planläggningen av studiebesök under övningsserieveckorna och planera och genomföra minst ett studiebesök under praktikterminen.

Studieresor bör i princip organiseras på samma sätt som studiebesök. Antalet studieresor till länder utom Norden har ökat starkt under senare år. Skolöverstyrelsen ger tillstånd till studieresor under kurs om de visar sig vara väl förberedda. I förberedelsen skall då ligga på lektionstid givna förhandsinformationer om vad man skall studera i det främmande landet och ett välplanerat program för resan. Den organiserade förhandsinformationen och efterarbetet efter hemkomsten bör i tid ha minst samma omfattning som själva resan. Så genomförda har studieresorna visat sig vara värdefulla som konkretisering av hemmastudierna samtidigt som de ytterligare svetsat samman den resande gruppen.

Även i detta avseende bör den blivande läraren beredas tillfälle att »teoriplanera» en studieresa och om möjligt aktivt följa planläggningen av en resa av här avsett slag under sin praktiktermin.

Många lärare kan anmodas bli biblioteksansvariga någon gång under sina tjänsteår vid folkhögskola. Det är därför nödvändigt att den blivande folkhögskolläraren får viss kunskap om skötsel av *skolbibliotek*. Han bör dessutom få ta del av en plan för en skolas bok- och biblioteksorientering. Han bör vidare under sina ämnesmetodiska studier få utarbeta arbetsuppgifter som är av den arten att de i en framtida under-

visningssituation skulle tvinga folkhögskoleeleverna att använda skolbibliotekets resurser.

I samband härmed bör lärarkandidaterna också få synpunkter på olika sätt att få eleverna att utnyttja skolans tidskrifter. Dessa innehåller ofta värdefullt material inom elevens intresse- och studieområden. Många elever kan förut sättas efter folkhögskoletiden lättare följa upp sina egna intresseområden i tidskrifter än genom inköp av nya läroböcker.

Radio- och televisionsprogrammen är ofta användbara i *undervisningen*. Det gäller då såväl för skolbruk eller vuxenundervisning avsedda program som övriga program.

Eftersom folkhögskolorna oftast utgör små enheter innebär anpassningen till radions och televisionens sändningstider förhållandevis små problem. Då programmen trots detta inte används beror det troligen på den bristande träningen i att planera in och utnyttja sådana program och för dem specialproducerat tilläggsmaterial. Övning i urval och användning bör följaktligen ingå i lärarutbildningen. Om möjligt skall under period 4 vid något tillfälle undervisningsradio- och TV-program användas av lärarkandidaterna liksom under period 8.

Inom en inte alltför avlägsen framtid kommer som stöd åt vuxenundervisningen att produceras undervisningsbärande radio- och televisionsserier. Dessa skall kunna användas utan att lokal lärare finns tillgänglig. I vissa fall torde sådana serier kunna vara lärarbesparande inom folkhögskolan. Om exempelvis skolans egna lärarresurser inte räcker till för mer än tre nivåer i engelska kan en fjärde möjlighet erbjudas eleverna genom att en grupp ut-

nyttjar en undervisningsbärande serie i radio eller TV. Emellertid torde också i dessa fall en viss mer sporadisk lärarkontakt vara av värde för studierna. Det är väsentligt att de blivande lärarna blir medvetna om de möjligheter som erbjuds genom dessa seriesändningar.

Ytterligare ett område i anknytning till radio- och TV-program bör observeras under lärarutbildningen. Genom att eleverna i allmänhet bor i internat är det förhållandevis lätt att använda också kvällssändningar i undervisningen. Om detta skall fungera förutsätter det en aktiv bevakning av kommande sändningar. En sådan bevakning visar att varje vecka sänds i radio och TV i vanliga dags- och kvällsprogrammen mycket material som belyser den löpande undervisningen vid folkhögskola, berikar med aktualitet och stimulerar till debatt. Få elever köper efter sina avslutade folkhögskolestudier nya läroböcker. Man följer upp sina intresseområden genom tidskrifter, radio- och TV-sändningar, om man blir medveten om vilka möjligheter som där erbjuds. Det är av stor betydelse att skolan finner ett system inte bara för att påverka eleverna att kontinuerligt bevaka kommande program utan att också ge eleverna bakgrundsinformation till vissa enstaka program och efterarbeta dessa. Det är en inte oväsentlig uppgift att träna urvalsfunktionerna inför massmedia och att öva upp förmågan till bearbetning av sända program.

Lärarkandidaterna bör aktivt tränas för dessa uppgifter, först genom att under sin egen utbildning själva hålla sig orienterade om kommande program och genom att under period 4 enstaka gånger och period 8 genomgående medverka till att eleverna väljer program som av olika skäl bör göras obligatoriska, förarbetas och efterarbetas och som sedan sätts in i lämplig ram.

Elev — lärare (1.3.2.2)

I moment 1.3.1.3.2 har fakta rörande vuxnas inlärningsförmåga som förutsättningar för studierna behandlats. Här dras de principiella slutsatserna beträffande utformningen av undervisningen fakta. Konsekvenserna härav för undervisningen i varje enskilt ämne behandlas under moment 2.7.1, ämnesmetodik.

I moment 1.3.1.4 har lärarens möjligheter att ställa om sig till att vara ledare för vuxna tagits upp till behandling. I detta moment ges de principiella råden om det sätt på vilket man bör leda vuxna.

Elev — miljö (1.3.2.3)

I detta avsnitt behandlas folkhögskolemiljöns betydelse för attitydpåverkan. Vad betyder totalmiljön för estetisk fostran, för kulturella upplevelser? Vilken möjlighet kan och bör elevkåren ha att påverka denna miljö? Hur ser »maktfördelningen» ut mellan olika parter i skolsamhället? Vilken verkan har skoldemokratien för en vidgad förmåga hos eleverna att ta ansvar för miljön? Material för studier kring dessa frågor finns bl. a. i en under 1966/67 och 1967/68 genom den tidigare nämnda Folkhögskolans pedagogiska nämnd genomförd undersökning.

En väsentlig del av miljön är *internatet*. Hur inverkar detta på olika individer i elevkåren? De flesta folkhögskolor har sina elever boende i internat. Det har alltid bedömts som en pedagogisk tillgång. På senare tid har dock vissa tveksamma uttalanden hörts. Är internatets verkan enbart positiv från mentalthygienisk synpunkt? Verkar det kanske olika på olika elever? Vilken betydelse har det om man kommer som elev från tätort, van vid många kontakter och att möta många olika åsiktsriktningar? Påverkas den inbundne från

glesbygd med fast normsystem på samma sätt? Hur verkar ljudstörningarna i ett elevhem? Kan internatet riskeras frammana en del drag av oansvarighet? Eller innebär det en träning i ansvars-tagande? Hur verkar ordningsregler av skilda slag? Vilken roll skulle i samband med internatet lärare som aktivt tar del av den social-psykologiska utvecklingen kunna spela? I vilka fall bör skolan erbjuda enkelrum och i vilka fall dubbelrum?

De skolor som provat externat menar att också den formen erbjuder fördelar. Är externatet i något avseende överlägset internatet? Har externatet några uppenbara nackdelar?

Det är av stor vikt att läraren under sin utbildning beredes tillfälle att observera internatets mentalhygieniska verkan och därigenom göra iakttagelser rörande internatet som studiemiljö. Detta är ett av skälen till att olika delar av utbildningen förlagts till olika skolor, där resultatet av skilda lokalmässiga och andra villkor för internatlivet kan iakttas och till att lärarkandidaterna förutsätts förlagda i folkhögskole/kursgårdsinternat under period 7 (alternativt period 5). Ett besök vid ett externat bör också ingå i utbildningen.

Elev — elev (1.3.2.4)

Ordet *samkväm* är nära förknippat med folkhögskola. Det har varit en av formerna för gruppssamverkan på fritid. Samkvämen har emellertid samtidigt setts som en del av undervisning och uppfostran och då varit obligatoriska för eleverna. Samkvämen har hört till totalmiljön. Samkvämsfrekvensen har minskat starkt de senaste åren. Eleverna har i högre grad med bilarnas hjälp under sina folkhögskoleår hållit kontakt med hemorten. Elevintresset för samkvämen har minskat. Det är av stor be-

tydelse att de blivande folkhögskollärarna bereds tillfälle att överlägga om detta faktum. Förloras något väsentligt om samkvämen försvinner? Har de avgörande betydelse för känslan av samhörighet med skolan och kamraterna? Kan samkvämen ges ett innehåll som fortfarande gör dem meningsfulla? Kan samma effekter vinnas på annat sätt? Är samkvämen för hårt lärarstyrda?

Skulle engagemanget i samkvämen bli större om det vore en elevkårens egen angelägenhet som en del av *skoldemokratin*? Vilka ansvarsområden skall tilldelas elevgrupperna? Hur tillvaratas elevernas erfarenheter, omdöme? Finns det risker i en vidgad skoldemokrati? Vilka fördelar? Tar »demokratin» för lång tid?

Lärarkandidaterna på folkhögskollärarlinjen bör få tillfälle studera den konstitution på vilken skoldemokratin bygger vid några skolor. Man bör dessutom varje år bjuda in till estradsamtal representanter för elevkårer med omfattande ansvarsområden och dessutom lärare från dessa skolor. Vid dessa samtal bör också någon representant för de skolor som tvivlar på skoldemokratin möjligheter delta.

Skoldemokratin funktioner bör observeras vid kontakten med olika skolor.

Lärare — lärare (1.3.2.5)

Inom en folkhögskolas lärarråd behandlas många ärenden. Vissa av dessa framgår av folkhögskolestadgan, andra blir nödvändiga av konsekvenser av den rörlighet som bör känneteckna en folkhögskola och av det faktum att själva skolgången ger många skäl att överlägga om elevernas utveckling under läsåret. Den omständigheten att de flesta lärarråd är små betyder att varje lärare i ovanligt hög grad kommer i nära kontakt med

varje skolans problem. Lärarkandidaten måste få en detaljerad information om lärarrådets många funktioner.

I syfte att orientera om den ram inom vilken folkhögskolearbetet kan utvecklas tilldelas samtliga lärarkandidater gällande stadgar och anvisningar, över vilka en kort översikt ges. Deltagarna får därefter en lista med frågor kring centrala bestämmelser i dessa kungörelser och anvisningarna till dem. Dessa bör då självklart vara så utformade att svaren finns i det utdelade materialet.

Den totala friheten från centralt fastställda kursplaner skapar som nämnts under 1.3.2.1.9 ovanligt goda möjligheter att samla undervisningen kring problemområden och utifrån dessa låta olika ämneslärare angripa samma område. Härigenom vinnes ofta ett högradigt engagemang från elevernas sida. Dessa möjligheter skulle otvivelaktigt kunna utnyttjas i större omfattning än vad nu är fallet. En uppenbar svårighet ligger i det krav på samplanering i lärarrådet som en samlad undervisning ställer. För att inte de många planeringssammankomsterna skall bli betungande är det nödvändigt, att lärarutbildningen innehåller uppgifter om hur samlad undervisning planeras för att lärartiden skall kunna användas så rationellt som möjligt.

Resultatanalys (1.3.3)

Under denna punkt diskuteras bl. a. olika former av *prov*. Utformningen av sådana prov ställer speciella krav då man har en vuxen grupp att undervisa. Frågorna bör självklart utgå ifrån vuxnas förutsättningar för inlärande och följaktligen i mindre omfattning bygga på detaljminneskunskaper.

Folkhögskolans lärare får genom att de i varje fall under en längre kurs

har många tillfällen till iakttagelser av elever i funktion i olika sammanhang i studier och fritidsaktiviteter, i skolsal och elevhem förhållandevis god grund för att avge ett *omdöme* om vissa personliga egenskaper hos eleverna. Arbetsgivare och mottagande skolor ringer ofta till folkhögskolorna och frågar efter sådan personbedömning. Man är medveten om att det när det gäller att bedöma elevens framtida eventuella arbetsuppgifter inte räcker att känna till omdömet om förmågan att tillgodogöra sig studierna, lika lite som ett vanligt skolbetyg därvid kan vara vägledande. Man vill ofta höra sig för om bl. a. samarbetsförmåga, initiativkraft, uthållighet och eventuella neurotiska drag. Den som tjänstgör på expeditionen då frågan framställs besvarar den i allmänhet. Att vägra uttala sig kan vara till skada för eleven. Från skolorna kommer därför ofta detta slag av personomdömen, även om den som svarar haft relativt flyktig kontakt med vederbörande elev. Lärarkandidaterna bör få tillfälle att pröva om den i detta avseende *samlade* erfarenheten hos lärarkåren borde systematiseras och i någon form kodifieras. Vilka konsekvenser skulle detta ha rättsligt? Vore personbedömningen i så fall offentlig handling?

Folkhögskolestadgan fastställer att elev om styrelsen så beslutat må få *intyg* som innehåller uppgift om elevens förmåga att tillgodogöra sig undervisningen. Detta omdöme skall avges av lärarrådet. Skolöverstyrelsen har utfärdat anvisningar rörande innebörd och tillvägagångssätt då det gäller att fastställa detta studieomdöme. Innebörden i dessa anvisningar bör diskuteras under kursen och dessutom bör statistiskt material rörande fördelningen vid olika skolor behandlas liksom ett av Svenska folkhögskolans lärarförening framlagt

förslag till »normalfördelning». Förutsättningarna för att få jämförbarhet mellan olika skolors skolor diskuteras och några skolors omdömesblanketter visas. Omdömenas behandling vid mottagande skolor berörs liksom skillnaderna mellan kunskapsbetyg vid andra skolformer och folkhögskolans studieomdöme. Konsekvenserna av föreliggande beslut och förslag i kompetensfrågor behandlas. Olika metoder att i lärarrådet komma överens om gemensamt studieomdöme tas upp till övervägande.

Metodik (2)

Som framhållits av lärarutbildningssakkunniga finns risk att ämnesmetodik-
lektorer koncentrerar sin uppmärksamhet på metodiken enbart inom sitt ämne. Detta kan få till följd att samordnings- och översiktsfrågor inte uppmärksammas i tillräcklig grad. Problemet kan lösas på olika sätt och utredningen förutsätter att utbildningsledaren för folkhögskolläraryrket finner lämplig person och lämplig utformning av den *allmänna* undervisningsmetodiken. I detta sammanhang bör också tas upp den för alla lärarkategorier nödvändiga kännedomen om de tekniska hjälpmedel som står läraren till buds. Det är nödvändigt att en blivande lärare fått praktiskt pröva olika sätt att producera åskådliggörande material för att han senare som lärare skall kunna lämna adekvata direktiv åt den personal som då biträder med produktionen av sådant material.

Den mot folkhögskolesituationen riktade metodikundervisningen tar först upp ämnesmetodiken. Ämnesmetodiken bör i sina grunddrag vara likartad med den som ges övriga lärare. Man startar sålunda med en diskussion om målet för undervisningen i ämnet. Därefter prövas graden av anknytning till elevernas

intresse och behov, elevmotivation för ämnet och möjligheter till anknytningar till elevernas tidigare erfarenheter. Läromedelssidan granskas och en rad tänkbara kursuppläggningar prövas. I vilken grad inbjuder olika avsnitt till individualisering, till grupparbete, till biblioteksuppgifter?

En väsentlig del av varje ämnes metodikundervisning kommer att vara de förslag till kursplaner som lärarkandidaterna bör få i uppgift att producera. Dessa kursplaner byggs upp från vissa givna förutsättningar och behandlas sedan i seminarieform. Förutsättningarna för ämnesmetodik blir självklart helt annorlunda i detta fall än då man som fallet är med de blivande lärarna i ungdomsskolan har stöd i stadiindelningar och centralt utarbetade i sina huvuddrag gemensamma kursplaner.

Övningen i kursplanering gäller emellertid inte bara det enskilda ämnet utan också hela ämneskurser. Hur kommer man fram till ett riktigt innehåll i en pensionärskurs om sex veckor? Vilken verkan har det om kursen blir två veckor i stället? På vad sätt organiseras en fyra veckors kurs kring massmediafrågor?

Den enligt planen föreslagna tidsramen förutsätts använd på följande sätt. 30 timmar disponeras för ämnesmetodik i lärarkandidatens huvudämne. 50 timmar fördelas på de två ytterligare universitetsämnena som denne avser att undervisa i och till metodisk träning i ett ämne som inte ingår i examen men som den blivande läraren ändå kan väntas få som undervisningsämne. Det blir i första hand härvid aktuellt med svenska och matematik.

Studiecirkelmetodiken förutsätts bygga på tryckt information av den art som finns i Husén m. fl. »Vuxna lär». Däri ingår också de funktioner och riktmärken som här har angivits med

anknytning till den vuxnes förutsättningar. Lärarkandidaterna bör under utbildningen förberedas på att leda kurser för blivande studiecirkelhandledare. Under period 4 och 8 skall den blivande läraren själv leda studiecirkelar inom det allmänna folkbildningsarbetet.

Samverkan med övrigt folkbildningsarbete och vuxenutbildning (3)

Beträffande folkhögskolans samverkansmöjligheter med övrigt folkbildningsarbete och vuxenundervisning bör lärarkandidaterna göras medvetna om alla de samband som redan existerar, lärare som är aktiva i lokala, regionala och riksorganisationer, lärare som leder studieförbundens studiecirkelar inom och utom tjänstgöringsskyldigheten, ämneskurser i samarbete med studieförbund och länsbildningsförbund kring ämnesavsnitt och handledarutbildning, intensivkurser och »avrostningskurser» för sådana som planlägger resp. genomför studier inom lokal gymnasial vuxenundervisning etc.

Särskilt bör man här lägga märke till den kursverksamhet som innebär att folkhögskolorna samlar ihop deltagare i radions och televisionens vuxenundervisning till veckosluts- och veckokurser. Härigenom motverkas den för den studerande besvärande isoleringen och han får hjälp med översikter och detaljproblem. Följande tillvägagångssätt har redan prövats. Lärare vid några folkhögskolor har rättat till radio- och TV-serier anknutet korrespondensmaterial. Kursdeltagarna har farit till veckosluts- och veckokurser vid den skola där läraren är anställd. Därvid har kursdeltagarna fått tillfälle möta sin korrespondenslärare och denne har på förhand känt till sina elever i denna kortkurs. Alla dessa möjligheter måste

bli medvetna för lärarkandidaten, som under utbildningskursens teoretiska avsnitt får dem presenterade för sig och därefter under övningsperioder och praktiktimmor får dem ytterligare belysta och samtidigt tillfälle att själv ta aktiv del i samarbete med övrigt folkbildningsarbete. Lärarkandidaten bör därvid inte bara leda studiecirkelar utan också ges tillfälle till kontakter med lokal och regional administration av folkbildningsarbete samt följa och helst medverka vid studieförbundens och länsbildningsförbundens utbildningskurser.

Praktikdelen inrymmer auskultation och i anslutning härtill förberedande ämnesmetodik och seminarier. Lärarkandidaterna skall också hålla *övningslektioner* och genomföra *praktiktermin*, samt följa en skolas *sommarverksamhet* under ett par veckor.

Auskultationerna under ämnesstudierna — och den med dem förknippade ämnesmetodiken och seminarierna — sker i första hand tillsammans med övriga blivande ämneslärare. De belyser därför främst ungdomsskolan. Det är lämpligt att den blivande folkhögskolläraren på detta sätt inte helt ställs utan erfarenhet av undervisningssituationen inom övriga i någon mån jämförbara skolformer.

De blivande lärare, som redan från början av sina studier riktat in sig på framtida arbete vid folkhögskola bör emellertid beredas tillfälle att under ämnesutbildningen till viss del få byta ut den ordinarie auskulteringen mot auskultering inom den skolform de tänkt söka anställning vid.

Utredningen har dessutom funnit det önskvärt att samtliga blivande lärare

som så önskar får möjlighet att i någon omfattning auskultera vid folkhögskola. Detta torde inte möta några större problem från folkhögskolornas sida, eftersom sådan auskultation blir av begränsad omfattning och kan spridas ut under hela läsåret och läggas då vederbörande intresserade ämneslärarkandidat har tid. Man torde kunna samla in uppgifter om skolor som kan ta emot auskultanter på den expedition, som skall administrera folkhögskollärarutbildningen och dit kan också de intresserade lärarna anmäla sig.

Mer bekymmersamt torde det emellertid vara att få en riktigt genomförd förberedande ämnesmetodik och *seminarier*, som ansluter till dessa auskulteringar inom folkhögskola. Antalet för denna verksamhet intresserade lärarkandidater inom varje ämnesgrupp torde bli så litet på varje universitetsort, att verksamhet lik den som skall gälla övrig ämneslärarförberedelse knappast är tänkbar. Om emellertid gruppen i vissa fall blir tillräckligt stor, kan man tänka sig att för sådana uppgifter lämpade folkhögskollärare i närheten av universitetsorten får i uppgift att ge vissa förberedande ämnesmetodiska anvisningar och likaså genomföra seminarier, som innebär en summering av de iakttagelser som gjorts under auskulteringen.

Auskulteringen under punkt 4 bör innebära att lärarkandidaten inte blott följer lektioner vid den skola han befinner sig i utan att han också deltar i några sammankomster med studiecirkel i skolans närhet.

Övningslektioner hålls i fler olika sammanhang. Under period 4 skall lärarkandidaterna under ledning hålla 45—60 övningslektioner. Under samma period kommer han att ha förnyade till-

fällen till auskultation. Andelen övningslektioner bör i början vara liten — auskultationstimmarna fler. Den bör sedan successivt ökas. Lärarkandidaten kanske enbart auskulterar första veckan, håller fyra lektioner per vecka under andra och tredje veckan i ett ämne, åtta lektioner under vardera veckorna fyra och fem i två ämnen och tolv lektioner i sammanlagt fyra ämnen under veckorna sex och sju (vid vt-start även åtta och nio). Lärarkandidaten får på detta sätt möjlighet att låta de egna ämnena samspela. Han bör under den tid dessa övningslektioner pågår pröva olika presentations- och bearbetningssätt.

Under *praktikterminen* befinner sig lärarkandidaten vid någon folkhögskola och fullgör där under en lokal handledares ledning en reducerad lärartjänstgöring. Hans huvudsakliga kontakt med lärarhögskolan består under denna tid av de besök metodiklektorerna avlägger vid skolan. Denna kontakt och den utbildning handledaren fått är förutsättningen för en nödvändig kontinuitet mellan lärarhögskoleterminens undervisning och tillämpningen av råd och anvisningar som därvid givits. Lärarhögskolan är ansvarig även för utformningen av praktikterminen, som måste genomföras i nära samverkan med praktikskolans rektor.

Under praktikterminen bör lärarkandidaten stimuleras att söka sig fram mot en personlig tolkning av sin läraruppgift.Handledningen bör anpassas efter detta mål.

Lärarkandidaten beräknas under praktikterminen hålla 150—250 lektioner. Metodiklektor och handledare skall tillse att denna träning blir så mångsidig och varierad som möjligt både vad beträffar ämnesavsnitt och arbetsmetoder.

Praktikterminen skall också ge den blivande läraren direkt erfarenhet av *studiecirkelledning*. Denna verksamhet förutsätter samarbete med studieförbund. Eftersom — enligt vad som framgår av det följande — utredningen förutsätter att antalet praktiserande lärarkandidater vid varje enskild skola sällan kommer att överstiga två betyder det att dessa lärarkandidater under sin termin leder sammanlagt fyra till fem studiecirkel i praktikskolans omgivning. Om man i detta fall utgår ifrån att lärarkandidaten på kvällstid är flyttbar inom en ca fem mils radie torde inte någon skola vara så placerad att det är omöjligt att ordna sådan praktik.

Med anledning av att »*sidouppgifterna*» för en folkhögskollärare är många har under praktikterminen 50 timmar, d.v.s. ungefär en fjärdedel av den totala tiden, avsatts för sådana uppgifter. Bl. a. avses härmed att läraren skall ges tillfälle att ordentligt förbereda minst ett studiebesök, genomföra och bearbeta detta samt att han skall aktivt delta i planläggningen av en studieresa, gärna utomlands, om skolan har för avsikt att genomföra en sådan. Om han får möjlighet att som biträdande ledare också genomföra och efterarbeta denna resa kan utbytet förutsättas bli än större.

Dessa 50 timmar är också avsedda att användas till utökad kontakt med studieförbund och länsbildningsförbund. Det är för lärarkandidaten av betydelse att han får direktkontakt med några studieförbund så att han får orientering om deras administration och särprägel, rekryteringsfält och tillgång på studiematerial. Att följa och ev. medverka i dessa organisationers utbildningskurser av olika slag kan förutses betydligt underlätta framtida kontakter.

Den speciella praktikterminen blir

meningsfull endast om lärarens undervisningsbörda begränsas till ca 15 undervisningstimmar inkl. ledningen av studiecirkel, om handledarna vid de anlitade skolorna får en adekvat utbildning och om metodiklektorerna får möjlighet att i tillräcklig omfattning besöka lärarkandidaterna. Dessa senare problem behandlas i kapitel 9.

Eftersom många skolor under sommartid bedriver en verksamhet som i hög grad avviker från vinterns, har utredningen ansett det vara av vikt att den blivande läraren får ta del också av sommarverksamheten. Läraren bör undervisa under sådan kurs och han bör använda denna tid till att dessutom samla vissa uppgifter rörande övrig personals arbetsbelastning vid folkhögskolorna. En sådan observation sätter honom i närkontakt med det skolsamhälle han skall bli en del av.

Om målet för en lärarkandidats praktiktermin uppnåtts och han själv är intresserad därav, bör lärarhögskolan hjälpa honom till *kontakt med nordisk folkhögskola* i skarven mellan den ev. något förkortade praktikterminen och den sammanfattningsvecka som följer sedan samtliga lärarkandidater avslutat sina praktikterminer. För detta ändamål kan också perioden mellan sammanfattningsveckan och deltagandet i någon folkhögskolas sommarverksamhet vara användbar. Läraren bör därvid under den tid som står till buds få tillfälle följa och aktivt medverka i undervisningen vid folkhögskola i nordiskt grannland. Han får därigenom upplevelsen av den gemensamma grundval på vilken den nordiska folkhögskolan vilar, men också av de särdrag som är tydliga. Han kommer samtidigt i kontakt med det övriga folkbildningsarbete, som finns i det besökta landet. Hans möjligheter att delta i debatten och där-

igenom utformningen av den framtida svenska folkhögskolan ökar.

Den samverkan som förekommer mellan folkhögskoleorganisationerna i de nordiska länderna och den känsla för gemensamma uppgifter, som är vanlig i nordiska folkhögskolekretsar, medför att de administrativa komplikationerna är lätt överkomliga när det gäller att finna lämplig värdskola för de lärare som anser sig ha möjlighet att delta i denna verksamhet.

Sammanfattningsvecka (5)

Lärarkandidaternas intryck efter utbildningsåret behöver sammanfattas. En särskild *sammanfattningsvecka* är därför föreslagen. Härvid får lärarkandidaternas skiftande erfarenheter från sina praktikterminer jämföras. I detta sammanhang bör också frågorna om folkhögskolornas mål och uppgifter i det aktuella samhället tas upp till förnyad prövning, d. v. s. momenten 1.3.1.1.1 och 1.3.1.1.4.

Denna sammanfattning av årets erfarenheter bör samtidigt användas till evaluering av den utbildning lärarkandidaterna deltagit i. Förändringar bör kunna genomföras efter samråd med skolöverstyrelsens folkbildningsbyrå redan till följande utbildningsomgång. Utbildningen för blivande folkhögskollärare bör vara lika anpassningsbar som folkhögskolan i sig själv. Utformningen av utbildningen blir i sista hand ett arbete för utbildningsledare och metodiklektorer. I syfte att markera detta har här givna riktlinjer för utbildningen ytterst sällan använt ordet »skall». »Bör» ger större förutsättning för anpassning till de synpunkter som blir vägande vid genomförandet.

8.4. Sammanfattning

I detta kapitel har inledningsvis presenterats utbildningsgången för folkhögskollärare. I sin organisatoriska form anknäver den till lärarutbildningen för ämneslärare. Den föreslås också förlagd till lärarhögskola.

Utredningen ger därefter en sammanfattande bild av den arbetssituation som möter en folkhögskollärare. Därvid har inledningsvis framför allt skiljaktligheterna i relation till en läraruppgift i ungdomsskolan betonats. Situationen befinnes för folkhögskolläraren i så många avseenden vara annorlunda — framför allt genom att eleverna är vuxna och följaktligen bär på i undervisningssituationen värdefull erfarenhet — än för läraren i ungdomsskolan att utredningen föreslår, att folkhögskollärarutbildningen bildar en särskild linje vid lärarhögskola. Viss del av utbildningen kommer dock att vara gemensam för de blivande folkhögskollärarna och andra ämneslärare.

Det innehåll utredningen funnit böra ingå i den framtida lärarutbildningen framgår av en särskild innehållsöversikt. Utbildningen bygger på fyra huvudavdelningar: pedagogik, metodik, folkhögskolan och övrigt folkbildningsarbete samt praktik och avslutas med en sammanfattningsvecka.

Vissa av momenten har försetts med ytterligare förklarande kommentarer. Dessa bestyrker behovet av en folkhögskollärlinje samtidigt som de kan tjäna som underlag för den slutgiltiga utformningen av utbildningen.

Slutligen framhålls att utbildningen av folkhögskollärare måste bli lika omställbar som man förutsätter att folkhögskolan själv skall vara.

KAPITEL 9

Utbildningsorganisation

Inledande synpunkter

I föregående kapitel har givits förslag beträffande innehållet i en ettårig lärarutbildning. I detta kapitel framställs i början förslag rörande periodindelning och studiegång, därefter diskuteras antalet deltagare i utbildningen och urval av dessa, de krav som måste ställas på skolor och lärare vid skolor som tar emot lärarkandidater för övningsundervisning resp. praktiktermin och behov av lärarutbildare samt anställningsvillkoren för dessa. Frågan om slutexamen jämte eventuell behörighet till tjänst i annan skolform tas upp till behandling. Slutligen diskuteras vilken lärarhögskola som bör anordna folkhögskollärlinjen samt tidpunkten för genomförande av förslagen och vissa övergångsbestämmelser.

9.1 Studiegång, periodindelning etc.

Den tabellariska översikten (sid. 97) över utredningens förslag till indelning av utbildningen i perioder bör ligga till grund vid planering av studiegången för blivande folkhögskollärare.

Utredningen skall här kommentera sitt förslag till periodindelning och studiegång. Perioderna för teoretiska studier (1, 3, 5 och 7) har delats upp med hänsyn till att teoridelen för lärarkandidaterna kommer att vara synnerligen informationstät med ett förhållandevis högt antal schemabundna timmar. Det kommer att vara önskvärt med

avbrott inte bara av studietekniska skäl, utan också därför att perioderna 2, 4 och 6 medför en form av kontakt med skolmiljön, som är nödvändig för att ständigt förankra den teoretiska informationen i lärarens konkreta undervisningssituation.

Lärarutbildningen förutsätts innebära intagning både till höst- och vårtermin. Tyvärr blir därigenom lärarhögskoleterminen (period 1—7) och praktikterminen (period 8) inte lika långa för de två intagningsgrupperna. Detta är en konsekvens av skolterminernas varierande längd. De kandidater, som börjar en hösttermin, får en lärarhögskoleanknuten period om 17 veckor, medan motsvarande period för den som börjar en vårtermin uppgår till 20 veckor. De företagna reduceringarna har som synes inte skett beträffande de mer renodlat teoretiska avsnitten, som av utredningen inte ansetts kunna ytterligare skäras ned.

Skillnaderna blir för praktikterminen än större och bör enligt utredningens uppfattning huvudsakligen beröra den direkta undervisningen vid folkhögskola. Andra moment såsom kontakten med övrigt folkbildningsarbete och planering och genomförande av studiebesök och studieresor bör genomföras i full utsträckning, även under kort termin.

Momentangivelserna i den föreslagna *studiegången* är ungefärliga. Förskjutningar mellan olika perioder kan bli nödvändiga, bl. a. för att möjliggöra

Studiegång vid folkhögskollärlinje

Period	Längd		Huvud- karaktär	Moment (enligt s. 72—79)	Uvt inkl seminarier	Bedrives i
	ht-start	vt-start				
1.	2 v	2 v	teoretisk	1.2.1.1.1 o 3; 1.2.1.3.1 o 2; 1.2.1.4; 1.2.2.1.4 o 5; 1.2.2.2.1 o 4; 1.2.2.3.1; 1.2.3.1, 2 o 4; 1.3.1.1.1; 1.3.1.3.1, 2 o 5; 1.3.1.4.1; 1.3.2.1.4, 5 o 6; 1.3.2.2.1 o 3; 1.3.2.3.3 samt 1.3.2.4.4		Lärarhög- skola (LH)
2.	½ v	1 v	auskulte- ring med styrda observa- tioner	Huvudsaklig koncentration på relationen lärare — elev	Max 100 uvt	folkhögskola (fh-skola)
3.	2 v	2 v	teoretisk	1.2.1.2.1; 1.2.1.3.4; 1.2.2.1.2, 3 o 6; 1.2.2.2.2; 1.2.2.4.1; 1.3.1.1.2; 1.3.1.1.4; 1.3.1.2.1-3; 1.3.1.3.6 o 7; 1.3.1.4.2; 1.3.1.5.1; 1.3.2.1.2, 3, 10 o 13; 1.3.2.2.2 o 4; 1.3.2.3.1 o 2; 2.2; 3.1		LH
4.	7 v	9 v	auskul- tering o övn. lektioner	4.1.2. 4.3.2. (2.3.1) (2.3.1.1.)	max 50	LH fh-skola B ev C
5.	2—3 v	2—3 v	teoretisk	1.2.1.1. 2 o 4; 1.2.1.2.2 o 3; 1.2.2.2.3 o 5; 1.2.2.4.2 o 3; 1.2.5.1; 1.3.1.1.3; 1.3.2.1.11; 1.3.2.4.1-3; 1.3.2.5.3; 1.3.3; 1.3.5.1; 2.3.2; 3.2		LH
6.	½ v	1 v	auskult. med styrd observa- tion	Huvudsaklig koncentration på iakttagelser kring skolsam- hället	max 125 uvt	fh-skola D
7.	2—3 v	2—3 v	teoretisk	1.2.1.3.3 o 5; 1.2.2.1.1, 7, 8 o 9; 1.2.2.3.2; 1.2.2.5.1; 1.2.3.3, 5 o 9; 1.3.2.1.1, 7-9, 12 o 14; 1.3.2.5.4		fh-internat fh-skola E
8.	18-22 v	12-16 v	praktik- tjänst	3; 4.3.3 o 4; 4.4	150—250 uvt-fh 40-60 uvt studie 40-60 uvt övr	fh-skola F ev G
9.	1 v	1 v	samman- fattning	5		fh-internat fh-skola H
10.	2 v	2 v	sommar- verksam- het	4.5	35-45 uvt	fh-skola I

anpassning till tillgängliga lärarkrafter. Här angivna moment markerar vad som med hänsyn till folkhögskollärlinjen enligt utredningens uppfattning är optimalt både vad beträffar turordning och som förberedelse för praktikinslagen. Emellanåt kan det vara nödvändigt att under period 1 ge *en del* av ett visst moment, nämligen då endast den del som är av betydelse för de iakttagelser som skall göras under period 2.

Under period 3 utvidgas den allmänna folkhögskolebakgrunden med viss metodik och viss information om övrigt folkbildningsarbete samt den apparatkännedom som blir nödvändig för att övningslektionerna under period 4 skall kunna genomföras.

Innehållet i perioderna 1 och 3 har fått bestämmas av vad som av praktiska skäl kommer att vara nödvändig kunskap under perioderna 2 och 4. Vissa moment förutsätts därför endast bli delbehandlade. Därför kommer de nya »teoretiska» perioderna 5 och 7 att kännetecknas av att kandidaterna dels får nytillförsel av information dels påfyllnad av material från sådana tidigare behandlade moment, som då inte riktigt slutförts. Överläggningarna under period 5 och 7 kommer därtill att präglas av den konkreta upplevelse av problemställningarna som övningslektionerna under period 4 kan förväntas ha givit lärarkandidaterna.

Varje period bör inledas med en översikt över vad perioden avses innehålla jämte en avslutning för efterprövning av periodens innehåll och uppläggning.

Under två perioder har hela gruppen i detta förslag förlagts till folkhögskola. Det gäller närmast period 7 (alt. möjlighet: period 5) och period 9.

Utredningen har ansett att förläggning i folkhögskoleinternat under dessa perioder är lämplig med hänsyn till

att den blivande folkhögskollärarens erfarenheter av studier i internat i allmänhet är mycket begränsade. Eftersom internaten är så väsentliga inslag i folkhögskolemiljön är det önskvärt att läraren själv, om ock under kort tid, upplevt ett sådant. Han förutsättes därvid få direkt kontakt med både fördelar och nackdelar med internatföreläggningar och samtidigt kunna på något mer jämställd fot leva sig in i folkhögskoleelevernas vardag.

9.2 Antal lärarkandidater vid folkhögskollärlinje

Den föreslagna folkhögskollärlinjen har av utredningen givits en utformning som bestämts av det specifika syftet att utbilda lärare för *folkhögskola*. Utredningen har emellertid betonat folkhögskolans alltmer växande kontaktyta med övrigt folkbildningsarbete och med övrig vuxenundervisning. Utredningen har också markerat skolformens betydelse i det föränderlighetens samhälle, i vilket folkhögskolan skall ge individen förbättrade förutsättningar att orientera sig och aktivt medverka. Denna folkhögskolans breda uppgift har föranlett utredningen att föreslå att utbildningen planeras för ett något större antal lärarkandidater än de lärare som för varje år kan beräknas få plats i folkhögskolan. Skolformens eget behov av nya lärare kan i dag beräknas till ca 45 per år. Med hänsyn till samhällets ökade behov av vuxenutbildare som fått en utbildning, där man medvetet koncentrerat uppmärksamheten kring de konsekvenser samhällsförändringarna får för individ och kollektiv, har utredningen funnit skäl föreligga att föreslå att denna utbildning fullt utbyggd i begynnelsekedet bör omfatta ca 70 lärarkandidater varje år.

Dessa bör, som framgått av det föregående, påbörja sin utbildning antingen vår- eller hösttermin, varvid varje antagningsomgång omfattar ca 35 lärarkandidater. Ytterligare ett skäl till att antalet lärarkandidater som varje år genomgår denna utbildning förutsätts vara större än det begränsade direkta folkhögskolebehovet kan anföras att utredningen (på sid. 106) föreslår att lärare som utbildats på denna linje skall få behörighet också till tjänst inom annan skolform på den nivå, där han med hänsyn till sin ämnesutbildning är behörig.

9.3 Urval bland sökande till folkhögskollärlinje

Folkhögskollärare tillsätts i dag av en folkhögskolas styrelse, då fråga är om ordinarie tjänst sedan skolöverstyrelsen fastställt de sökandes behörighet. Här föreslages utbildning medför en sorts förhandsprövning av den som är intresserad av tjänst inom folkhögskola, i varje fall om utbildningen tilldrar sig ett så stort intresse att vissa formellt behöriga måste avvisas från utbildning inom folkhögskollärlinjen.

Eftersom intresset för tjänst vid folkhögskola och annan vuxenundervisning i allmänhet är stort har utredningen funnit det troligt att principer för urval av sökande måste fastställas. Utredningen har därvid inte ansett sig kunna avgränsa några personliga egenskaper som skulle kunna utgöra kriterier på den för folkhögskoletjänst lämplige lärarkandidaten. Ett negativt urvalsförfarande torde ofta bli nödvändigt. Man skall med andra ord i första hand vägra tillträde för den som uppenbart inte lämpar sig för lärartjänst bland vuxna. Med hänsyn till att den utbildningsgrupp det här gäller är av förhållande-

vis liten omfattning bör emellertid också ett ganska noggrant positivt urval kunna ske genom individuell prövning av de sökande. Utredningen föreslår därför att i princip följande förfarande skall tillämpas vid antagande av sökande. På grundval av de betyg och övriga handlingar de sökande insänder för att styrka sin behörighet och lämplighet görs ett första urval. Därvid fästes avseende vid tidigare erfarenhet av vuxenundervisning och aktiv kontakt med folkbildningsarbete samt för- enings- och ungdomsarbete. De som på denna grundval bedöms som mest lämpliga kallas till en särskild bedömning som grundas på samtal, lämplighetsprov med muntlig framställning och eventuellt grupptest.

Närmare regler och anvisningar för antagningen bör utarbetas av skolöverstyrelsen.

9.4 Allmänna anspråk på praktikskolor

Auskultering och övningsundervisning bör förläggas till särskilda *praktikskolor*. På dessa skolor måste särskilda anspråk ställas. Detta gäller inte bara den atmosfär av intresse för pedagogiska frågor som är en förutsättning för ett gott samarbete med en lärarutbildningslinje utan också resurser i form av lokaler och utrustning. Särskilda anslag för pedagogisk förbrukningsmaterial måste ställas till praktikskolornas förfogande. Den organiserande lärarhögskolan lämnar förslag härom via sina petita. Det är vidare önskvärt att praktikskolorna har ett väl uppbyggt samarbete med lokalt och regionalt folkbildningsarbete samt att skolorna — och dess lärarkårer — har varit intresserade av pedagogiskt utvecklingsarbete och därigenom utnyttjat några av de många variationsmöjligheter folkhögskolestadgan ger utrymme för.

Avståndet mellan den lärarhögskola, som blir centrum för folkhögskollärarytbildningen och praktikskolorna, får inte vara för stort, då det gäller övningsundervisning och auskultation under den första terminen. Somliga lärarkandidater kommer under tiden för auskultering och övningsundervisning, d. v. s. period 4, att bo i sin bostad på lärarhögskoleorten, även om den mottagande skolan i viss omfattning kommer att kunna ta emot lärarkandidater i elevhushållet. Vissa genomgångar kommer också under period 4, att ges i lärarhögskolans lokaler. Önskvärt är att transportvägen inte blir längre än 45 min. Trots denna önskan om närhet som gäller också annan lärarutbildning tvingas exempelvis Uppsala lärarhögskola att låta sina lärarkandidater i stor omfattning bedriva sin övningsundervisning i Stockholm. Den totala resvägen torde härigenom ofta komma att uppgå till omkring 1,5 timmar. Med nuvarande tillgång på bilar kan man räkna med att den yttersta gränsen för i detta avseende möjliga skolor ligger vid 10 mil, om de kommunikatoriska förhållandena är goda.

Eftersom folkhögskolorna i allmänhet är små, kan de inte för övningsundervisning ta emot fler än fem lärarkandidater. Med ett sådant genomsnittligt antal lärarkandidater per skola, skulle man behöva finna sju lämpliga skolor i närheten av vederbörande lärarhögskola. Vid sökandet efter skolor, som är ägnade att bli praktikskolor för övningsundervisning bör i första hand skolornas arbetssätt och tillgång på lämpliga handledare bli avgörande.

Under den andra terminen av den praktiska lärarutbildningen skall den blivande läraren göra praktiktjänst genom att vara anställd vid en, eventuellt två, folkhögskolor och där genomföra 150—250 lektioner.

Också för praktikterminen behöver de skolor som tänks bli utnyttjade väljas med omsorg. Självklart kan skola som används för övningsundervisning komma ifråga också i detta sammanhang. Folkhögskolornas ringa storlek medför, att knappast någon av dem kan ta emot fler än två lärarkandidater per termin för praktiktjänst. Det kommer sålunda att för varje termin behövas mellan 15 och 20 praktikterminsskolor. Kontakten med lärarhögskolan under praktikterminen innebär att lärarkandidaten endast vid enstaka tillfällen får besök av metodiklektorer. Detta betyder att frågan om avstånd till lärarhögskolan inte har samma betydelse i detta fall som vid val av skolor som skulle vara lämpliga för auskultation och övningsundervisning. Långa avstånd försvårar dock metodiklektorernas kontakt med lärarkandidaterna.

De lärare vid praktikskola för övningsundervisning och praktiktjänst som skall tjänstgöra som handledare för lärarkandidaterna under metodiklektorernas ledning, måste beredas tillfälle till fortbildning. Sådant utbildning bör genomföras fortlöpande så snart behov därav föreligger. Handledaren måste kunna analysera och bedöma lärarkandidaternas undervisning samt på grundval av sina systematiska iakttagelser kunna komma med positiv kritik av lärarens undervisningsövningar. Om förslag till förbättringar skall få önskad effekt förutsätter detta goda relationer mellan handledare och lärarkandidat. Självklart måste handledaren ha folkhögskolans speciella uppgifter och förutsättningar klara för sig och hans allmänna bedömning av undervisningens utformning på grundval därav bör inte skilja sig markant från den framställning som givits lärarkandidaten tidigare under hans utbildning. Handledaren bör sålunda förstärka den attitydska-

pande process som redan påbörjats. Detta kräver grundlig insikt i psykologiska och pedagogiska specialfrågor.

För att kunna lösa frågan om en på lämpligt sätt förberedd handledare föreslår utredningen en kortare feriekurs om två veckor, förberedd av en viss läskurs under föregående termin. Under denna bör handledaren beredas tillfälle följa metodiklektors och redan i funktion varande handledares sätt att ge pedagogisk vägledning åt enskilda lärarkandidater.

Det bör enligt utredningen ankomma på ledningen av folkhögskollärlinjen vid lärarhögskola att närmare utarbeta kursplan för här föreslagen handledarutbildning.

9.5 Lärarutbildare vid folkhögskollärlinje

Utredningens förslag till lärarutbildning förutsätter, utöver vid respektive praktikskolor anställda lärare som utnyttjas som handledare, också speciella lärarutbildare för folkhögskollärlinjen. Dessa kommer att vara av tre slag. I viss utsträckning kommer utbildningen att kunna använda de pedagogik- och ämnesmetodiklektorer samt lektorer i vuxenundervisningens metodik, som redan finns anställda eller kommer att bli anställda vid den lärarhögskola till vilken folkhögskollärlinjen blir knuten. (I vissa fall kommer deltagandet av de blivande folkhögskollärarna inte ens att medföra någon ökning av de statliga kostnaderna, eftersom den ordinarie lektorns grupp kan utvidgas.) För behandling av andra avsnitt (moment) kan nyanställning av så att säga »övriga» lärarkrafter eller en utökning av deras arbetsinsats mätt i undervisningstimmar bli nödvändig. Utredningen har inte haft möjlighet

bedöma i vilken omfattning den ena eller andra lösningen kan tillämpas. Utredningen förutsätter att denna del av lärarbehovet fastställs efter överläggningar mellan utbildningsledaren för folkhögskollärlinjen och rektor vid lärarhögskolan, som därefter får bemyndigande vidta de åtgärder som är nödvändiga.

I detta kapitel tar utredningen endast ställning till de lärarutbildare som måste anställas för den speciella folkhögskollärlinjen och som måste ha en omfattande erfarenhet av folkhögskolarbete för att kunna fungera i enlighet med utredningens intentioner och de krav utbildningen ställer.

Denna kategori kommer då att bestå av metodiklektorer — eventuellt även pedagogiklektorer — och till lärarhögskolan knutna, i särskild ordning arvoderade folkhögskollärare, som periodvis fullgör delar av lektorstjänster. En av anledningarna till att sistnämnda tjänster kommer att vara nödvändiga är att metodiklektorerna på folkhögskollärlinjen inte kommer att bli tillräckligt många för att med tillräcklig ämneskunskap kunna behärska samtliga de ämnesområden lärarkandidaterna kan komma att önska utbildning i. Ju mer lektorsgruppen växer, dess färre tillfälliga medverkande med lektorsuppgifter kommer att behövas. Denna kategori lärarutbildare har av utredningen givits beteckningen kompletterande metodiklektorer.

I fortsättningen skall här undersökas hur omfattande behovet av lärarutbildare med folkhögskolerfarenhet är. Behovet av lärartimmar framgår av tabell på sid. 102. Härvid har använts en gruppindelning, som bygger på att hela intagningsomgången (ca 35) är en lämplig enhet för viss form av information, närmast den som ges i föreläsningsform och berör moment som är

Behov av lärartimmar i metodik och pedagogik vid utbildning av folkhögskollärare

Moment nr	Område	Summa elevtimmar				Individuell undervisning	Summa lärartimmar LH-lektorer	Kommentar
		Antal elevtim- mar enligt plan	grupp om c 35	grupp om c 17	grupp om c 7			
1.1.	Introduktionskurs i pedagogik	26						
1.2	Ped gemensam med övr ämnesl..	40						
1.3	Ped för folkhögskola.....	90	45	25(50)	20(100)		195	LH, »övriga lektorer
2.2	Allmän undervisn.met., gem. ...	20	2	3(6)			8	»
2.3.1	Ämnesmet. med kursplanering	100			100(500)		500	»
2.3.2.	Studiecirkelmetodik.....	12	6	3(6)	3(15)		27	»
3.	Folkhögskolan och övrigt folk- bildningsarbete.....	10	4	6(12)			16	»
4.1.1	Auskultation, ämnesstudier.....	24 ¹						»
4.1.2	Auskultation, period 2,4 och 6	30			15(75)		75	
4.2	Seminarier i anslutn. t. 4.1.1.2	18 ¹						
4.3.2	Övningslektioner period 4.....	45—60						21 t met lekt.- bes. per lärark. } LUS IV:2 6 t per ämne
4.3.3	Praktiktermin.....	150—250				21 × 35	735	
4.3.4	Studiecirkelarbete.....	50				3 × 6 × 35	630	
5.	Sammanfattning.....	30	20	10(20)		2 × 35	70	
	Medverkan i fortbildning (vid kurs)						40	
Summa lärartimmar per termin							220	
Summa lärartimmar per termin							2.296 + 220 enligt ¹ = 2.616	

¹ Under ämnesstudierna kan viss del ägnas åt auskultation vid folkhögskola och seminarier i anslutning därtill. Det eventuella behovet av lärartimmar kan inte med säkerhet beräknas. Kompletterande metodiklektorer förutsätts för denna verksamhet till maximalt 100 t.

av allmänt intresse. Hälften av denna grupp har bedömts vara en lämplig enhet för de moment där bearbetning i seminarieform är nödvändig. Också i detta fall blir det huvudsakligen fråga om sådana delar av kursen som bör nå samtliga lärarkandidater.

Många frågeställningar är emellertid av den arten att de kan behandlas meningsfullt först då överläggningsgruppen har en gemensam bas på ämnessidan. Antalet lärarkandidater inom de enskilda ämnena kommer för varje ny rekryteringsenhet att genomsnittligt vara lågt, i jämförelse med vad fallet är inom övrig ämneslärarutbildning, där nyrekryteringen är större. I syfte att skapa överläggningsenheter, där dock viss gemensam nämnare på ämnessidan finns, har smågrupper här bundits till *folkhögskolans fem huvudområden* och kommer följaktligen att genomsnittligt omfatta sju deltagare. Detta innebär att varje blivande folkhögskollärare i allmänhet trots allt inte kan få samma möjlighet till stöd av ämnesmetodiklektor som vad övriga blivande ämneslärare kan få.

I tabellen på sid. 102 har ej inräknats handledartimmar vid mottagande skolor. Som synes skulle under en termin behovet av lärartimmar vid denna linje uppgå till 2 616 eller under ett läsår till 5 232. Som framgår av det tidigare kommer metodiklektors tjänstgöring att bestå av många varierande uppgifter såsom kvalificerade föreläsningar, seminarieledning, auskultering, enskild handledning, planläggning och visst administrativt arbete jämte stora delar restid. Han kommer dessutom att få till uppgift att medverka vid produktionen av det studiematerial, som är en förutsättning för den framtida fortbildningen för folkhögskollärare och i fortbildningsverksamheten. En stor del av timmarna är därför icke registre-

rade i tabellen. Det förefaller då svårt att bygga arbetsvillkoren för lektorerna på beräkning av ett visst antal undervisningstimmar. Dessa kan endast vara en första grundval för bedömningen av det nödvändiga antalet lektorer. Utredningen föreslår, att vederbörande därför anställs på de arbetstidsvillkor som gäller för tjänstemän i allmänhet i motsvarande löneläge. Ytterligare anställningsvillkor framgår av avsnittet om behörighet, arbetsförhållanden m. m.

Med denna beräkningsrund föreslår utredningen elva lektorstjänster. Det kan i detta sammanhang vara skäl att påpeka att svensk lärarutbildning på ämneslärarstadiet (1967/68 sammanlagt berörande 1 500 ämneslärarkandidater) beräknas sysselsätta 33 ordinarie lektorer i psykologi och pedagogik, 193 i högstadiets metodik samt en i logopedi. Dessa lektorer har i viss utsträckning fyllnadstjänst. Utöver dessa ordinarie lektorer sysselsätter lärarhögskolorna många icke-ordinarie lektorer och anställda timlärare med lektorsundervisning. Detta innebär att varje lektor i genomsnitt undervisar mellan sex och sju lärarkandidater. Här föreslagna folkhögskollärlinje, som är något mer omfattande än övrig ämneslärarutbildning och där lärartätheten påverkas av att man trots att gruppen är liten söker åstadkomma i viss mån jämförbar omfattning differentierad undervisning har med elva anställda metodiklektorer kommit upp till en metodiklektor på 6—7 lärarkandidater. Utöver här som grundval beräknat antal timmar kommer de timmar som förutsätts bestridas med lektorer från övrig del av lärarhögskolan. Här rör det sig om uteslutande undervisning, auskultering och seminarieledning. Denna beräknas omfatta totalt ca 300 timmar.

Redan tidigare i utredningens förslag

har nämnts en särskild *utbildningsledare*. De administrativa och organisatoriska uppgifterna i samband med utbildningen till folkhögskollärare torde enligt utredningens uppfattning bli av den omfattningen att för detta ändamål krävs en särskild tjänst som utbildningsledare. Denne skall dessutom följa metodiklektorernas arbete, handledarutbildningen och hålla sig orienterad om de enskilda lärarkandidaternas utveckling under kursen. Han skall vidare svara för kontakten med skolöverstyrelsens folkbildningsbyrå och ha ett nära samarbete med den till denna byrå enligt utredningens förslag knutne fortbildningsledaren för folkhögskollärare.

9.5.1 Behörighet, anställningsvillkor m. m. för metodiklektorer och utbildningsledare vid folkhögskollärlinjen

Behörighetsvillkoren för metodiklektorstjänst vid folkhögskollärlinjen bör samordnas med villkoren för övriga metodiklektorstjänster. Den sökande bör ha dokumenterat goda ämneskunskaper inom något av de ämnen som är centrala inom resp. huvudområde. Den sökandes egen lärargärning och förutsättningar för att vara lärarutbildare skall vara avgörande då metodiklektor tillsätts. Detta betyder att lärdomsmeriterna endast är en del av vad som sammanlagt avgör den sökandes lämplighet. Det bör vidare vara ett självklart behörighetskrav att vederbörande har omfattande lärarerfarenhet just från folkhögskola. Utredningen föreslår att skolöverstyrelsen närmare preciserar dessa behörighetskrav och under uppbyggnadsskedet också tillsätter metodiklektorerna. Dess folkbildningsbyrå har hittills handlagt frågorna om lärarutbildning och fortbildning för folkhögskollärare och kan förutsättas ha samlat i detta sammanhang värdefull erfarenhet.

För den i föregående avsnitt nämnde utbildningsledaren bör samma principiella behörighetsvillkor gälla som för ämnesmetodiklektorerna. Hans uppgifter är av den arten att han själv i första hand bör vara behörig till en metodiklektorstjänst. Trots detta bör hans egen aktiva undervisning av lärarkandidater vara begränsad. Denna får inte hindra honom från hans samlande funktion. Vid tillsättande av utbildningsledare måste emellertid också beaktas de krav på administrativ och organisatorisk förmåga som kommer att ställas i tjänsten. Till sitt förfogande bör han enligt utredningens mening ha viss administrativ hjälp i form av byråsekreterare eller kanslist och därtill biträdespersonal. Omfattningen av denna administrativa hjälp bör närmare utredas då den definitiva placeringen av folkhögskollärlinjen fastställts. Behoven bör då bedömas mot bakgrunden av personalresurserna i allmänhet vid den lärarhögskola till vilken utbildningen slutgiltigt förlägges.

Beträffande metodiklektorernas anställningsvillkor föreslår utredningen följande. Som tidigare framgått bör — enligt utredningens uppfattning — för metodiklektor inte anges något visst antal undervisningstimmar. En metodiklektors direkta aktiva undervisning utgör nämligen eller bör åtminstone utgöra en förhållandevis liten del av tjänsten. Mer tid går åt till exempelvis auskultering. Resor kommer att fylla en annan del av tiden, liksom exempelvis individuell rådgivning. Det är därför enligt utredningens mening mest ändamålsenligt att vederbörande anställs enligt de arbetstidsvillkor som gäller för tjänstemän på motsvarande nivå. Det får sedan ankomma på utbildningsledaren att fördela arbetsuppgifterna mellan metodiklektorerna. Metodiklektorernas anställningsförhållanden

blir på detta sätt mer jämförbara med dem som redan nu gäller för lektorn i vuxenutbildningens metodik vid Stockholms lärarhögskola än med de förhållanden som gäller för metodiklektorer i allmänhet.

Ett annat skäl för den av utredningen föreslagna anordningen är svårigheterna att bereda metodiklektorerna på folkhögskollärlinjen lärartjänstgöring i folkhögskola.

Det är vidare nödvändigt att en metodiklektor, om han i fortsättningen skall kunna på rätt sätt förankra sina råd och synpunkter i undervisningsfrågor i den verkliga föreliggande folkhögskolesituationen, bereds tillfälle att med jämna mellanrum tjänstgöra på lärartjänst vid folkhögskola. Utredningen har först prövat möjligheten att föreskriva obligatorisk skyldighet till fyllnadstjänstgöring vid folkhögskola men funnit att den lösningen inte är genomförbar. Skolorna ligger ofta så pass långt från lärarhögskolorterna, att elva metodiklektorsers timlärartimmar svårigen kan placeras vid sådana skolor. Dessutom skulle lektorernas resor till övriga praktikskolor under period 8 medföra ständiga schemaproblem för de skolor där lektorn fullgör sin timtjänst. Utredningen föreslår därför i stället att han vart fjärde år skall tjänstgöra som lärare vid folkhögskola — den lärare han då byter med upp-
rätthåller under bytesåret lektoratet om vederbörande är behörig och lämplig därtill, eller också tjänstgör lektorn för lärare som är tjänstledig.

Lektorns undervisningsskyldighet bör under denna hans tjänstgöring vart fjärde år reduceras till hälften av en ordinarie lärares. Han får därigenom möjlighet att hålla kontakt med pågående utvecklingsprojekt och genomföra egna försök i metodik.

Detta arrangemang, som har påtagli-

ga fördelar för realismen i metodikundervisningen, kan innebära svårigheter för den enskilde lektorn om denne exempelvis av bostadsskäl inte vill lämna sin stationeringsort. Enligt utredningens uppfattning bör emellertid tillräckligt många möjliga lärartjänster finnas inom rimligt transportavstånd från lärarhögskolan för att förslaget skall kunna genomföras. Det underlättas av att lektorn endast skall bestrida hälften av undervisningsskyldigheten och sålunda i många fall kan bo kvar på bostadsorten och att inte varje metodiklektor kan förutsättas ha svårighet med att bosätta sig vid den folkhögskola där han skall göra sin tjänst. Viss omväxling i arbetsuppgiften i linje med vad som här föreslagits skulle antagligen av många dessutom ses med tillfredsställelse.

9.6. Betygsättning och behörighet

Utbildningsåret vid lärarhögskolan bör för den blivande folkhögskolläraren liksom för den blivande ämnesläraren innebära att han får ett betyg i undervisningsskicklighet. Detta betyg bör ha tre grader liksom inom ämneslärarutbildningen. Det bör sättas sent under utbildningen för att inte betygspressen i onödig omfattning skall kunna påverka det dagliga samspelet mellan betygsättare och lärarkandidat. Betyg sätts av lärarhögskolan, på grundval av yttranden från de metodiklektorer, som följt lärarkandidatens undervisning, och rektorerna vid de praktikskolor, som anlitas. Rektor bör därvid ha samrätt med den eller de handledare som följt lärarkandidaten. Då betygsförslag avges måste en mängd faktorer ha bedömts. Av yttersta betydelse är det sätt på vilket lärarkandidaten organiserat sin undervisning, »klimatet» i klas-

sen, sättet att själv meddela undervisning, sättet att utnyttja de studerandes tidigare erfarenheter etc. Skolöverstyrelsen bör på denna punkt utforma närmare anvisningar för betygsättning av lärarkandidater vid folkhögskollärlinjen. Denna närmare behandling av betygsfrågan inom skolöverstyrelsen bör också ha till uppgift att klara ut huruvida lärare skall ges möjlighet att höja betyget i undervisningsskicklighet genom en längre fram kommande provning i den mer riktiga undervisningssituation läraren då står i.

Det betyg från lärarhögskola, som ges åt lärarkandidat, som genomgått folkhögskollärlinje, bör enligt utredningens uppfattning ge honom behörighet till tjänst också inom andra skolformer på den nivå hans ämnesutbildning indikerar. Utbildningen till folkhögskollärare innehåller dels så många gemensamma moment med övrig ämneslärarutbildning och är dels så inriktad på att öka lärarkandidatens flexibilitet inför nya undervisningssituationer att en sådan mer allmän behörighet enligt utredningens mening är rimlig.

Utredningen bedömer det däremot inte vara lämpligt att den som genomgått en lärarhögskolas övriga ämneslärarutbildning utan vidare skall vara behörig för ordinarie tjänst vid folkhögskola. Utredningen anser det emellertid angeläget att skapa förutsättningar för en sådan övergång och föreslår därför att det med viss regelbundenhet skall ordnas en kurs om sex till åtta veckors längd avsedd för de lärare, som utöver akademisk examen har ämneslärarutbildning för ungdomsskola. I denna kurs skall deltagarna uppehålla sig vid de väsentligaste skillnaderna mellan att undervisa vuxna i folkhögskola och att vara lärare i ungdomsskola. Härvid skall betonas de förutsättningar för fri kursplanering, som

folkhögskolestadgan ger, och sådan planering tränas. Möjligheten till samplanering med eleverna, skoldemokratis annorlunda förutsättningar, elevgruppens varierande sammansättning, vägar att i undervisningen utnyttja vuxnas erfarenheter av skilda slag och folkhögskolans kontakter med övrigt folkbildningsarbete skall också behandlas.

Deltagaren bör ges tillfälle till viss direktkontakt med den nya undervisningssituation han förbereder sig för. Det bör ankomma på den längre fram i detta betänkande föreslagna fortbildningsledaren att i nära samråd med lärarhögskolans folkhögskollärlinje närmare utforma dessa kurser och låta dem återkomma med den täthet som anses nödvändig.

9.7. Val av lärarhögskola

Den centrala frågan när det gäller val av lärarhögskola till vilken folkhögskollärlinjen skall förläggas är denna:

Vilken lärarhögskola kan i sin närhet erbjuda största antalet lämpliga skolor för auskultering och övningslektioner?

Med anledning härav har utredningen undersökt antalet nåbara skolor, om utbildningen förläggs till Stockholms, Linköpings eller Göteborgs lärarhögskolor. Representanter för dessa tre möjliga lärarhögskolor (skolorter) har uttalat sitt intresse för att folkhögskollärlinjen skall knytas dit. Förteckningen över förläggningssalternativ visar möjligheterna att nå folkhögskolor på olika avstånd från respektive lärarhögskola. Det bör här noteras, att i detta fall endast registrerats de kvantitativa möjligheterna. Utredningen har inte ansett sig ha förutsättningar att på detta stadium gradera de olika folkhögskolornas

Förlägningsalternativ för folkhögskollärlinje

Ort	Avstånd		
	—5 mil	5—10 mil	10—12 mil
<i>Stockholm</i>	Birkagården, Sthlm S:t Erik, Sthlm L-O fhsk, Åkers-Runö Västerhaninge Sigtuna Jakobsberg Lillsved, Norra Värmdö Bosön, Lidingö Tollare, Klinten Kaggeholm, Ekerö Hagaberg, Södertälje Dalarö	Väddö Vårdingeskolan, Mölnbo Uppsala l, Wik Nordens fhsk, Bålsta Stensund, Vagnhärad, Gripsholm, Mariefred	Gripsholms fil, Eskilstuna Tärna
<i>Linköping</i>	Valla filial, Linköping Lunnevad, Vikingstad Marieborg, Norrköping Vadstena Liljeholmen, Rimforsa	Åsa, Sköldinge Sörängen, Nässjö Visingsö Gamleby Vimmerby Helliden, Tidaholm Skara stift, Hjo Kävesta, Sköllersta Kävesta fil, Örebro	Jära, Malmbäck Sö. Vätterbygden, Jönköping Axevalle, Axvall Mullsjö Fellingsbro Karlskoga
<i>Göteborg</i>	Billströmska, Sibräcka Nordiska fhsk, Kungälv Wendelsberg, Mölnlycke Stockslycke filial Alingsås Hjälmarred, Alingsås Viskadalen, Seglora Helsjön, Horred	Katrineberg, Vessigebro Löftadalen, Åsa stn Fristad Ljungskile Färgelanda Vara	Göteborgs o Bohus 1, Grebbe stad Värnamo

lämplighet som mottagare av auskultanter och värddar för övningslektionerna.

När det gäller skoltätheten är denna störst i Stockholmstrakten. Vid bedömning av kontaktmöjligheterna med skolorna i detta område måste emellertid trafiksituationen i Stockholm beaktas. Vidare bör påpekas, att de båda folkhögskolor som är belägna i Stockholm inte är internatskolor.

För en placering vid Stockholms lärarhögskola talar bl. a. följande omständigheter. Lärarutbildarna kan lätt få kontakt med skolöverstyrelsens folk-

bildningsbyrå, vid vilken fortbildningsledaren föreslås bli placerad. I Stockholm finns dessutom god tillgång till medverkande från övrigt folkbildningsarbete eftersom de flesta studieförbund har sina centrala kanslier i Stockholm, liksom också folkbildningsförbundet. Vid Stockholms lärarhögskola finns därtill redan nu anställd en lektor i vuxenundervisningens metodik.

Mot en placering i Stockholm talar kommunikationsproblem, svårigheter för metodiklektorer och lärarkandidater att få bostad, den omständigheten att folkbildningsarbetets utformning i

Stockholm inte är typisk och därför icke ger bra exempel samt att folkhögskollärlinjen får lokalsvårigheter och skapar ökade administrativa problem i den stora enhet Stockholms lärarhögskola håller på att växa ut till.

Linköpings fördelar ligger i främsta rummet i att en ny lärarhögskola håller på att växa upp och att därigenom rimligt utrymme lättare skulle kunna beredas en ny linje. Man kan också förutsätta ett visst intresse för en egen specialitet vid denna lärarhögskola. Staden har också långvariga traditioner som centrum för skolexperiment, inga kommunikationshinder försvårar kontakten med kringliggande användbara folkhögskolor, bostadsproblemen för metodiklektorer och lärarkandidater är något mindre än i Stockholm och folkbildningsarbetet mer motsvarande det lärarkandidaterna i fortsättningen får kontakt med. Övrigt folkbildningsarbete har i Linköping t. o. m. ovanligt god spridning. De folkhögskolor som ligger närmast staden visar en från utbildningssynpunkt värdefull variation i fråga om huvudmannaskap och inriktning.

Till nackdelarna med en placering i Linköping hör att kontakterna med Stockholm något försvåras av en ca två till två och en halv timmes tågres, att folkhögskoltätheten inte är lika stor som i stockholmstrakten och att t. v. endast en universitetsfilial är förlagd till Linköping.

Göteborg erbjuder i stort sett samma problem som Stockholm utan att kunna tillhandahålla de resurser, som där finns, vartill kommer att Göteborgsområdet har en betydligt lägre skoltäthet än Stockholmsregionen.

För utredningen har förlägningsalternativen varit Stockholm eller Linköping. Vid sina överväganden av dessa har utredningen kommit till uppfatt-

ningen att en folkhögskollärlinje blir lättast att etablera i Linköping och att denna ort tillsammans med folkhögskolorna i regionen kommer att erbjuda de bästa arbetsbetingelser som i dag kan ernås för en sådan linje. Utredningen föreslår därför att linjen förläggs till lärarhögskolan i Linköping.

9.8. Förslagens genomförande

Enligt utredningens uppfattning är det utomordentligt angeläget att här framförda förslag genomförs snabbt. Utredningen har sökt visa behovet av en till ett föränderligt samhälle anpassad skolför vuxna, en skolför som dock bygger på vissa för samma samhälle fundamentala principer. Samhället har också vid upprepade tillfällen visat sitt stora förtroende för denna skolför. Den statsbidragsreform som trädde i kraft 1.7.1967 och de nya reglerna för kompetensvärde av folkhögskolestudier är exempel på att man ansett att samhället behöver folkhögskolan.

Också här föreslages utbildning för folkhögskollärare bör ses mot denna bakgrund. Enligt utredningens uppfattning är det framtida förtroendet för skolformen i hög grad beroende av dess lärarkår och den utbildning denna får. Ökande krav ställs på alla lärare i en skolvärld, där omständigheterna tvingat fram en rullande planering. Folkhögskolans lärare skall själva ta ställning till och med utgångspunkt från föreliggande behovssituationer utforma sitt arbete.

Det är sålunda nödvändigt att en omfattande lärarutbildning — minst motsvarande den som ges övriga lärare på jämförbara nivåer — snarast organiseras. Enligt utredningens beräkning torde det trots angelägenhetsgraden inte

vara möjligt att påbörja utbildningen förrän 1.1.1969. Detta förutsätter ett beslut redan av vårriksdagen 1968. Icke som ett skäl men väl som ett intressant kuriosum kan erinras om att detta beslut om en mot uppgifterna svarande lärarutbildning då fattas under det år skolformen firar sitt 100-årsjubileum.

Eftersom verkställigheten av beslutet kan förutsättas medföra åtskilliga praktiska svårigheter, anser utredningen att utbildningen inte redan från början bör byggas ut helt. Det kommer att vara svårt att hinna organisera den handledarutbildning som blir nödvändig och att snabbt rekrytera gruppen metodiklektorer. Hela den komplicerade organisationsapparaten bör prövas ut i etapper.

Utredningen föreslår med anledning därav att intagningen till folkhögskollärlinjen vårterminen 1969 och höstterminen 1969 omfattar 20 lärarkandidater, vårterminen 1970 och höstterminen 1970 öppnas linjen för 25 elever och fr. o. m. vårterminen 1971 antas 35 elever i varje antagningsomgång. Dessa rekryteringsciffror påverkar det antal metodiklektorer som skall anställas. Enligt utredningens bedömande bör antalet vara följande: 1.1.1969 sju lektorer, 1.1.1970 tillkommer två nya lektorat och 1.1.1971 ytterligare två. Med lektorat avses här hela tjänster. Det kan som tidigare nämnts förutses, att det visar sig lämpligare för utbildningen att utnyttja vissa av dessa hela tjänster till att

i stället anställa s. k. kompletterande metodiklektorer. Utbildningsledaren skall ha rätt att bedöma detta efter samråd med skolöverstyrelsens folkbildningsbyrå. Här angivna siffror markerar den ram, inom vilken sådana avväganden bör kunna göras.

En gradvis höjning av antalet lärarkandidater påverkar också bl. a. behovet av skolor för auskultering och övningslektioner, praktikterminsskolor samt behovet av utbildning av handledare. De beräknade växande behoven framgår av tabellen nedan.

Den tidigare föreslagna utbildningsledaren bör träda i funktion 1.1.1969. Eftersom åtskilligt organisationsarbete redan då måste vara klart — kontakten med skolorna, överläggningarna med inom lärarhögskolan berörd personal, förberedelse för den första mer begränsade utbildningen av handledare för övningslektioner, den definitiva studiegången för vårterminen 1969 etc. — föreslår utredningen, att till skolöverstyrelsens folkbildningsbyrå under tiden 1.7.—31.12.1968 knyts en expert med uppdrag att genomföra denna förhandsplanering. Skolöverstyrelsen skall under samma tid anställa utbildningsledare och de första metodiklektorerna. Eleverna till den första utbildningskursen måste antas under denna hösttermin. Detta kommer att ytterligare öka arbetsbördan för byråns personal. Programmet kan omöjligt genomföras utan här föreslagen personalförstärkning.

Behovet av auskultering m m

Verksamhet	Antal			Bör vara färdigutbildad den
	fr o m 1.1.69	fr o m 1.1.70	fr o m 1.1.71	
Skolor för ausk o övnl.	c 4	c 5	c 7	—
Praktiktermnskolor.	8—12	10—15	15—20	—
Handledare för ausk o övnl.	10—15	12—18	17—25	1 febr resp år
Handledare för praktiktermin.	c 20	c 25	c 35	1 sept resp år

Utredningen föreslår vidare att ett program för fortbildning genomförs i sin helhet fr. o. m. 1.7.1969. En förutsättning för att förslagen på ett riktigt sätt skall kunna förverkligas torde enligt utredningens uppfattning vara att en särskild fortbildningsledare träder i funktion fr. o. m. 1.1.1969.

Här föreslages ettårig lärarutbildning skall enligt vad som tidigare framgått bli obligatorisk för behörighet till ordinarie lärartjänst vid folkhögskola. Hitillsvarande behörighetskrav har inte omfattat pedagogisk utbildning, varför övergångsbestämmelser fordras.

9.9. Övergångsbestämmelser

Det vore naturligtvis inte rimligt, om de lärare, som redan nu påbörjat anställning vid folkhögskola och haft anledning tro att gällande villkor för behörighet skulle bestå, plötsligt ställdes inför kravet på en kompletterande ettårig lärarutbildning. Nu gällande behörighetsregler bör således vara giltiga under viss övergångstid. Utredningen föreslår, att de villkor som finns angivna i folkhögskolestadgan i huvudsak skall gälla för de tjänster som tillträds t. o. m. 1.7.1971. Dessa övergångsbestämmelser skall avse endast den som anställts på heltid för tjänst inom folkhögskola före 30.6.1968 eller som anställs därefter och då har annan ettårig praktisk ämneslärarutbildning. Utredningen menar emellertid samtidigt att kunskap rörande folkhögskolans målsättning, traditioner och arbetsformer är så väsentlig att även den kategori lärare, för vilken övergångsbestämmelsen skall gälla, bör genomgå viss pedagogisk utbildning för sin tjänst inom folkhögskolan. Med anledning härav bör varje år under övergångstiden, d. v. s. under åren 1968/71, kurser an-

ordnas, som till sin uppläggning liknar nuvarande femveckorsutbildning. Hitillsvarande kurser har emellertid — genom att de förlagts till sommartid — haft betydande svårigheter när det gäller att genomföra auskulerings- och övningslektionsdelarna. Kurserna bör därför under den nu föreslagna övergångstiden läggas upp så, att de består av en teoretisk del om tre veckor under sommaren, organiserad praktiktid om två veckor under vintern och slutligen en sammanfattningsvecka följande försommar.

Antalet sådana kurser bör beräknas med utgångspunkt i de önskemål som kan föreligga från de icke ordinarie lärarnas sida. Av dessa torde vissa inte sikta på framtida ordinarie tjänst i folkhögskola och andra redan ha deltagit i femveckorsutbildningen.

Enligt utredningens bedömande torde det behövas två kurser av detta slag under vardera av de tre åren. Om varje sådan kurs omfattar 25 deltagare betyder detta att 150 möjligheter ställs till förfogande. Om behovet visar sig större bör ytterligare någon eller några kurser genomföras 1969/70 och 1970/71.

Med hänsyn till betydelsen för varje lärare av att ha förvärvat åtminstone någon pedagogisk utbildning föreslår utredningen, att för de ordinarie tjänster, vilka tillträds fr. o. m. 1.1.1969, skall som behörighetskrav gälla att sökande genomgått nu föreslagna sexveckorskurs eller tidigare anordnad femveckors Åsa-kurs. Frågan hur tid för genomgång av sexveckorskurs skall tillgodoses vid bedömande av behörighet till tjänst bör det ankomma på skolöverstyrelsen att närmare pröva.

9.10. Sammanfattning

Utredningen lägger i detta kapitel fram förslag till utbildningsorganisation för

en folkhögskollärlinje, förlagd till lärarhögskola. Utbildningen vid denna linje beräknas, som framgår av kapitel 8, bli ettårig.

Begreppet utbildningsorganisation har i detta kapitel fått vara en samlande rubrik för många delområden.

I kapitlet presenteras i tabellform ett förslag till studiegång. Häri anges huvudinnehållet i utbildningen — relaterat till innehållsöversikten i kapitel 8 — fördelat på sammanlagt tio perioder.

Med hänsyn till dels behovet av folkhögskollärare dels samhällets krav på fler personer med pedagogisk utbildning för undervisning bland vuxna föreslår utredningen att antalet lärarkandidater som intas på folkhögskollärlinjen skall vara 70 årligen.

Vidare diskuteras hur deltagare skall kunna utväljas om det uppstår ett överskott av sökande till folkhögskollärlinjen. Utredningen föreslår ett tvåstegsförfarande med ett första urval på grundval av handlingar och ett slutgiltigt avgörande efter personlig kontakt med dem som kvarstår efter den första bedömningen.

Utredningen anger vilka krav som bör ställas på skolor som skall ta emot lärarkandidater för övningslektioner och praktiktjänstgöring. Kraven avser intresse för pedagogiska frågor, materiella resurser, graden av samarbete med övrigt folkbildningsarbete och tillgång på lärare som är lämpliga för handledaruppgifter. Avståndet mellan lärar-

högskolan med folkhögskollärlinje och ifrågakommande praktikskola är också av betydelse.

Enligt utredningens bedömande behövs för folkhögskollärlinje 11 metodiklektorstjänster. För att kunna lösa de uppgifter som åvilar metodiklektorn bör denne inte vara anställd för att fullgöra endast ett visst antal undervisningstimmar. Det är också angeläget att metodiklektorerna bereds tillfälle att med jämna mellanrum tjänstgöra som lärare vid folkhögskola. För metodiklektorerna bör motsvarande behörighetsvillkor uppställas som för metodiklektorer vid ämneslärlinje.

Betyg bör sättas över lärarkandidaternas undervisningsskicklighet. Detta betyg bör också ge honom behörighet till tjänst på jämförbar nivå inom andra skolformer.

Utredningen föreslår att folkhögskollärlinjen placeras vid den nya lärarhögskolan i Linköping.

Utredningen bedömer det angeläget att förslaget till folkhögskollärläro-utbildning genomförs snabbt och föreslår att utbildningen börjar 1.1.1969 med ett intag våren 1969 av 20 lärarkandidater.

För att ge nu i tjänst varande icke ordinarie lärare viss pedagogisk utbildning föreslås övergångsvis anordnande av två sexveckorskurser årligen under åren 1968/71. Genomgången pedagogisk utbildning av detta eller tidigare ordnat slag — »Åsakursen» — föreslås bli behörighetsvillkor från 1.1.1969.

KAPITEL 10

Lärarfortbildning för folkhögskolan

10.1 Fortbildningsmöjligheterna inom skolväsendet i stort

Inledningsvis vill utredningen återge 1960 års lärarutbildningssakkunnigas synpunkter på lärarfortbildningens syfte. Härom säger de sakkunniga (SOU 1965: 29, s. 473 ff.) bl. a. följande. »Eftersom det samhälle läraren skall verka i och de uppgifter han skall fullgöra är föränderliga, blir en lärare aldrig färdigutbildad. Det är sant, att skolans uppgifter i många stycken förblir desamma, men det är också sant, att villkoren och formerna för arbetet kan radikalt förändras. Syftet med lärarfortbildningen blir därför att alltefter behoven fullfölja och förändra vad som faller inom grundutbildningen.

Uppfattningen att den fortsatta utbildningen är nödvändig grundar sig på förhållandet att varje lärare som ett naturligt led i sitt dagliga arbete behöver bygga vidare på grundutbildningen och fortlöpande sträva efter att förkovra sig. Denna strävan förutsätts avse samtliga i det föregående berörda utbildningsavsnitt, nämligen ämnesutbildning, pedagogik, metodik och praktik. Om den fortsatta utbildningen skall rubriceras som fortbildning eller vidareutbildning blir främst en fråga om omfattning och kursval. Oavsett vad den kallas bör den ha en självklar utgångspunkt i lärarens grundutbildning.»

Lärarutbildningssakkunniga ger ett antal exempel på vad som är att betrakta som fortbildning i vid mening. De

nämner bl. a. lektionsförberedelserna och det dagliga skolarbetet som också varande fortbildning liksom lyhördhet för den pedagogiska debatten och utnyttjande av fortbildningskonsulenternas verksamhet. Av vad de sakkunniga därutöver anför, vill utredningen här citera följande.

»*Studiedagar.* Begreppet studiedagar anger endast tid till förfogande för fortbildningsverksamhet. Studiedagarna har ofta under senare år använts som s. k. planeringsdagar vid läroårets början. I ett skede av allmän övergång till en ny skola har detta varit naturligt och värdefullt. I ett mera stabiliserat läge och med införandet av en ny lärarutbildning torde åtskilligt av denna planerande verksamhet, i främsta hand mera renodlat informativa moment, kunna överföras till reguljära konferenser.

Studiedagarna kräver grundlig förberedelse och god ledning. Innehållet måste vara »skolnära». En verksamhet med »rullande» ämnes-, årskurs- och studiekonferenser är här att eftersträva. Man kan i grupper samlas kring svåra avsnitt i arbetet. Vanliga fortbildningsfrågor är hjälpmedlen, deras framställning och användning. Läroboksanalyser, kursplanering, lokala undervisningsfrågor, exkursioner osv. är ständigt aktuella frågor. I samtliga fall måste man eftersträva ett engagemang för den enskilde deltagaren. Tillgång till medverkande med stor pedagogisk

erfarenhet och/eller kvalificerade ämnesmässiga meriter, t. ex. befattningshavare vid universitet eller lärarhögskola, är ofta erforderlig för genomförandet. Den till förfogande stående tiden kan disponeras i heldagar, halvdagar eller flera dagar i följd till en form av kursblock.

Kursverksamhet under terminstid. Varje lärare erbjuds i dag en rik provkarta av fortbildningsmöjligheter genom av länskolnämnder och/eller skolstyrelser arrangerade kurser, cirklar och arbetsgrupper. För förslag till detta slags kurser är arrangörerna ofta angelägna om råd och hjälp från lärarhögskolorna och deras personal. Kurserna omfattar vanligen 5—10 kvällar med sammanlagt 15—30 timmar.

Förslag och önskemål kan inventeras enkätvägen, vid konferenser av olika slag, genom skolledare, konsulenter och lärarorganisationer. Kursverksamheten kan kombineras med hel eller halv studiedag.

Feriekurser. Denna kursform betraktas som de traditionella fortbildningskurserna, »de pedagogiska sommarkurserna», tidigare oftast tillkomna på initiativ av enskilda lärare och lärarorganisationer. Kursverksamheten drivs nu med stöd av allmänna medel och enligt en central planering. Kursformen har visat sig vara attraktiv. Genom fortbildningsorganisationens utbyggnad syns en mera målinriktad och genomtänkt planering vad beträffar arbetsformer, innehåll och pedagogisk förnyelse även vara på väg. Normalt omfattar feriekursen en vecka, inrymmande omkring 30—36 timmar. Internatformen torde som regel vara att föredra. Dessa kurser har visat sig vara goda initierings- och stimuleringsmedel. De har fyllt en viktig uppgift som grogrund för nytänkande och metodiskt nyskapande.

Genom fortbildningsinstituten insam-

las kontinuerligt dokumentation från feriekurserna, som bearbetas och sovras för att ställas till lärarnas disposition som arbetsmaterial, tips och utkast. Denna verksamhet torde komma att få stor betydelse för en fortgående analys och bearbetning av utvecklingstendenser beträffande lärarnas intressen och behov. Här är ett fält där den pedagogiska forskningen bör kunna bli fortbildningen till stor hjälp och där det således finns skäl att samverka med lärarhögskolornas pedagogiska institutioner.

Handledning och pedagogisk rådgivning såväl individuellt som i grupp, är en viktig del av fortbildning. Den kan ske genom rektor, studierektor, fortbildningskonsulenter, huvudlärare och ämnesexperter.»

För att lärarna — främst de lärare som verkar inom det allmänna skolväsendet — skall få möjlighet till fortbildning satsar stat och kommun avsevärda belopp årligen, och en särskild organisation har byggts upp för att planera och genomföra en omfattande fortbildningsverksamhet. För den centrala översiktliga planeringen av fortbildningen finns inom skolöverstyrelsen en särskild byrå (L 3). I anslutning till lärarhögskolorna har byggts upp fortbildningsinstitut, som bl. a. genomför feriekurser. För den regionala fortbildningsverksamheten finns inom varje länskolnämnd en fortbildningsledare och ett antal fortbildningskonsulenter. Dessa svarar bl. a. för information i de olika skolorna i länet, för länsstudiedagar och för vissa kurser och studiecirklar under terminstid.

Till skolstyrelsernas förfogande står högst fem studiedagar per läsår. En del av dessa används, som lärarutbildnings-sakkunniga har nämnt, som planeringsdagar. Under läsåret 1966/67 har en del

av studiedagarna tagits i anspråk för fortbildningsverksamhet i form av studiecirklar, som arbetar med ett av skolöverstyrelsen framställt material rörande grundskolans metodik. Samtliga lärare på grundskolans låg- och mellanstadium skall nås med detta material under en treårsperiod. En fortsättning är planerad, i första hand för grundskolans högstadium. Verksamheten är givetvis helt inriktad på grundskolans problem.

Utöver den här nämnda fortbildningsverksamheten finns ytterligare inslag, varierande från län till län. I större eller mindre utsträckning kan t. ex. den verksamhet som bedrivs av skolinspektörerna vid länsskolnämnderna betecknas som lärarfortbildande. Gymnasieinspektörernas verksamhet inrymmer också den inslag av fortbildning.

Den fortbildningsverksamhet som här har beskrivits är i princip tillgänglig för alla lärarkategorier, men den är i främsta rummet avpassad för lärarna i grundskolan och i de gymnasiala skolformerna. I denna omfattande fortbildningsverksamhet finns därför ytterst lite av värde för t. ex. folkhögskolans lärare. Den centrala planering, som görs av skolöverstyrelsens byrå för lärarfortbildning, är i allt väsentligt inriktad på det allmänna skolväsendet. Feriekurserna är oftast stadielinriktade efter skolform. Endast de kurser som gäller något visst ämne — och främst då detas behandling på gymnasiestadiet — kan vara av intresse för folkhögskolans lärare. Den fortbildningsverksamhet som bedrivs av länsskolnämnderna berör inte alls folkhögskolan. Dess lärare kan i bästa fall få ut något av värde för sin verksamhet av länsstudiedagarna. Konsulentverksamheten nås de inte av. Inte heller de kommunala skolstyrelsernas studiedagar berör folkhögskolans problem.

För att också folkhögskolans lärare

skall ha möjlighet till viss fortbildning, har statsmakterna under senare år beviljat särskilda medel, avsedda för detta ändamål. Vad som därigenom har kunnat ordnas för folkhögskolans lärare framgår av den redogörelse utredningen lämnat i kapitel 3, s. 35 f. Sammanfattningsvis omfattar fortbildningsverksamheten följande. En femveckorskurs, den s. k. Asakursen, ordnas årligen. Den är en form av praktisk lärarutbildning och endast till en viss del fortbildning i egentlig mening.

Ett par feriekurser om ca tio dagar arrangeras årligen. Regionala studiedagar har någon gång per år kunnat ordnas i samarbete med Svenska folkhögskolans lärarförening. Antalet dagar var 1966/67 1—2 per distrikt. De konferenser som skolöverstyrelsen årligen arrangerar för folkhögskolans rektorer rymmer vissa inslag av fortbildning.

I jämförelse med de fortbildningsmöjligheter som står till buds för den allmänna skolans lärare är det som bjuds folkhögskolans lärare av obetydlig omfattning. Deras möjlighet att få tillgång till en feriekurs är liten. För det allmänna skolväsendet har skolöverstyrelsen satt upp målet att lärarna skall kunna delta i en feriekurs vart fjärde år. För folkhögskolans del är läget betydligt sämre. En lärare, som tjänstgör i ett för folkhögskolan centralt ämne, exempelvis samhällskunskap, historia eller svenska, kan med den omfattning feriekursverksamheten hittills har haft få tillfälle att delta i en sådan kurs högst vart tionde år. Många lärare torde aldrig nås av sådana kurser och inte heller av någon studiedagsverksamhet.

10.2 Behovet av fortbildningsmöjligheter för folkhögskolornas lärare

Folkhögskolans lärare har givetvis samma allmänna behov av fortbildning som

lärarna i andra skolformer. De behöver fortbilda sig inom sina ämnesområden men också genom organiserade insatser beredas tillfälle att följa utvecklingen inom områdena för pedagogik och metodik. De motiveringar för en kontinuerlig fortbildning som anförts av lärarutbildningssakkunniga gäller således också för folkhögskolans lärare.

Folkhögskolans lärare har dessutom vissa för denna lärarkategori speciella behov av fortbildning, vilka utredningen finner det angeläget att peka på. Dessa betingas i första hand av folkhögskolans organisation.

Folkhögskolläraren har ju inga centralt ens i stora drag fastställda kursplaner att hålla sig till. Han måste vara beredd att själv lägga upp nya kursplaner inom sitt ämnesområde allteftersom behov uppstår. Detta ställer stora krav på hans ämneskunskaper, på hans förmåga att följa utvecklingen inom sina ämnesområden och på hans förmåga till överblick. Därtill kommer att folkhögskolläraren har ett betydligt mer skiftande elevmaterial än lärare i andra skolformer. Han arbetar med vuxna elever med starkt varierande bakgrund, växlande kunskapsstandard och yrkeserfarenheter med därav föranledda olika behov av undervisning. Möjligheterna till och kraven på att samplanera med eleverna ökar ytterligare fordringarna på folkhögskolläraren.

Det är vidare inte bara inom folkhögskolan läraren har att göra sina insatser. Hans medverkan i folkbildningsverksamhet och vuxenutbildning utanför skolan ställer krav på honom att förnya sig också på dessa områden.

De resurser, som för närvarande ställs till förfogande för fortbildning av folkhögskolans lärare, är — som utredningen redan påpekat — relativt sett betydligt mindre än vad som disponeras

för fortbildning av lärare i andra skolformer. De är klart otillräckliga i nuvarande läge med dess krav på omställning och anpassning av folkhögskolans verksamhet till en helt ny arbetssituation.

Den grundläggande förutsättningen för att folkhögskolan skall kunna genomföra denna omställningsprocess någotsånär i takt med de snabba förändringarna inom utbildningsväsendet i övrigt är att erforderliga resurser för fortbildning ställs till förfogande. För vad det gäller är att folkhögskolan ännu snabbare än tidigare och över ett bredare register och på högre nivåer skall vara i stånd att svara mot uppkommande utbildningskrav. Vilka dessa i stort är — eller förutses bli — och hur de lämpligast skall mötas pedagogiskt och metodiskt kan inte i varje särskilt fall den enskilde läraren eller ens varje skola för sig bedöma. Utan en intensiv, centralt sammanhållen och ledd kontinuerlig och aktiv, dvs. lärarengagerande fortbildningsverksamhet torde talet om den inre förnyelsen komma att förbli fromma önskemål. Därmed inte sagt att allt eller ens det väsentliga i detta utvecklingsarbete skall komma från centralt håll, men utan centralt disponerade resurser för debattstimulerande konferenser, experiment och försök vore det för mycket begärt att folkhögskolan skulle kunna hålla takten med de delar av utbildningsväsendet, för vilka mycket stora resurser står till förfogande för sådana ändamål.

Fortbildningsverksamheten för folkhögskolan måste således — om av statsmakterna angivna mål skall stå kvar — utbyggas till en volym, som är mångdubbelt större än för närvarande. Eftersom de nuvarande beloppen för ändamålet är ringa innebär detta likväl obetydliga kostnadsökningar i förhål-

lande till de samlade fortbildningsinsatserna för skolans utveckling.

Innan utredningen går in på frågan om *formerna* för en utbyggd fortbildningsverksamhet skall den något dröja vid verksamheten sedd från central synpunkt.

Det har redan framhållits, att den nuvarande, omfattande fortbildningsverksamheten inte kan tillgodose folkhögskolans behov. Speciella anordningar fordras härför och det är utomordentligt viktigt att för folkhögskolans fortbildningsändamål dels fixeras rambelopp, dels att dessa får disponeras så, att de på det mest ändamålsenliga sättet fyller sitt syfte. Vad det första kravet beträffar finner utredningen det i och för sig inte vara nödvändigt att ett särskilt anslag anvisas, blott ett angivet belopp, av den storlek utredningen föreslår, garanteras för just fortbildning av *folkhögskolans* lärare. Det andra kravet rymmer två delkrav nämligen dels att stor rörlighet medges inom en angiven ram, dels att användningen av beloppet garanteras samma arbetsenhet inom skolöverstyrelsen som ansvarar för folkhögskolan och det fria och frivilliga folkbildningsarbetet, nämligen överstyrelsens folkbildningsbyrå.

Eftersom folkhögskolans verksamhet är nära förknippad med det fria och frivilliga folkbildningsarbetet och med folkrörelserna, är det angeläget att hänsyn kan tas till de växlande behoven på dessa områden vid planeringen och genomförandet av fortbildningen för folkhögskolans lärare. Detta talar för att ledningen av denna verksamhet knytes till folkbildningsbyrån. Att skilja ut den del av utvecklingsarbetet för folkhögskolan, som lärarfortbildningen utgör, från folkbildningsbyrån skulle vara synnerligen opraktiskt och olämpligt. Det alternativ här till som skulle kunna komma i fråga vore att lägga

ansvaret också för folkhögskolläraernas fortbildning på skolöverstyrelsens byrå för lärarfortbildning. Utredningen avvisar dock en sådan anordning samtidigt som den vill framhålla, att kontakt och samverkan mellan de båda nämnda byråerna förutsätts som självklar.

Fortbildningsverksamheten för folkhögskolans lärare kan och bör alltså samordnas med det utvecklingsarbete, som för folkhögskolans del redan har planerats och delvis initierats av skolöverstyrelsens folkbildningsbyrå liksom med utvecklingsarbetet på andra områden, där folkhögskolans resurser kan användas för vuxenundervisning.

Utredningen återkommer senare till frågan om personalbehovet när det gäller ledningen av fortbildningsverksamheten för folkhögskolans lärare.

10.3 Formerna för fortbildning av folkhögskolans lärare

Två huvudformer av fortbildning är i första hand aktuella för folkhögskolans lärare liksom för andra lärarkategorier: feriekurser och studiedagar. Dessutom bör kortare kurser kunna läggas in under pågående arbetsår. Feriekurser för folkhögskolans lärare har redan anordnats i viss utsträckning. Studiedagsverksamhet i reglerad form har hittills inte förekommit inom folkhögskolan.

10.3.1. Feriekurser

Utredningen föreslår, att feriekursverksamheten för folkhögskolans lärare byggs ut till en omfattning, motsvarande den som planeras för lärare i övrigt. Det innebär, att också folkhögskolans lärare skall ha möjlighet att delta i en feriekurs vart fjärde år.

Det är utomordentligt angeläget att denna kursverksamhet inte binds med bestämda krav från statsmakternas sida

beträffande typer av kurser, antalet kurser per år och kursernas längd. I vissa fall kan nämligen kursämnet vara sådant, att endast få dagar behövs för att täcka det väsentliga, medan det i andra fall kan krävas betydligt längre kurstid.

Den för fortbildningen ansvariga myndigheten måste ha möjlighet att variera kursernas längd och deltagarantal efter behov och lämplighet i de enskilda fallen. Kursernas inriktning måste kunna växla. Ibland bör ämnesinnehållet kunna dominera, i andra fall pedagogiska och metodiska aspekter. Några exempel på behovet av kurser och det resultat de kan leda till skall anges.

Riksdagsbeslutet om ökade insatser för vuxenutbildningen kommer bl. a. att medföra ett ökat utbud av radio- och TV-kurser samt av statliga insatser för att ge vuxna tillfälle till korrespondensstudier. Det skulle vara av väsentligt värde, om de som utnyttjar sådana kurser bereddes tillfälle att under en å två veckor få lärarledd undervisning vid folkhögskola och därvid fick hjälp med särskilda problem i studierna, både i fråga om kursinnehåll och arbetsformer. Därigenom skulle med stor sannolikhet studietiden kunna nedbringas och avbrott i studierna bli mindre vanliga. Lärarna skulle kunna ge eleverna en viss överblick över ämnet och anknyta till angränsande ämnen. Dessa annars individuellt studerande personer skulle härigenom kunna få en upplevelse av gemenskap i studierna och kunna dra nytta av internatet och andra tillgångar i folkhögskolemiljön. Utredningen har redan tidigare understrukit, att insatser av sådant slag efterhand kan och bör bli naturliga i folkhögskolornas verksamhet.

Utredningen har vid sin i det föregående gjorda bedömning av folkhögskolans verksamhetsformer, sedda i ett

längre perspektiv, angivit olika slag av kortare kurser, som torde komma att efterfrågas. Behoven av sådana kurser skiftar. Det är därför angeläget att skolöverstyrelsen får möjligheter att ordna fortbildningskurser i anslutning till åtminstone sådan kursverksamhet som förutses få en något större omfattning. Det är inte rationellt att varje folkhögskolas lärarkår — som nu är fallet — varje gång ett nytt behov anmäls tvingas att var för sig söka fram den nödvändiga informationen för att utarbeta nya kursplaner.

Ett annat slag av för folkhögskolan angelägen fortbildningsverksamhet är kurser för rektorer och blivande rektorer. De som leder eller kan komma att leda en folkhögskola behöver utbildning på olika för denna skolform speciella områden, av vilka här främst, i anslutning till det föregående, skall framhållas den utomordentligt angelägna kursplaneringen. Vidare bör behandlas sådana frågor som rektors roll som pedagogisk ledare och som arbetsledare för lärare och annan personal.

Rekryteringen till de olika fortbildningskurserna skall enligt utredningens mening kunna variera. Till somliga kurser bör kunna inbjudas också studieledare och/eller organisatörer från studieförbund och länsbildningsförbund. Detta är angeläget med hänsyn till samarbetet mellan folkhögskolan och övrig folkbildningsverksamhet. Detsamma gäller beträffande företrädare för andra folkrörelser, med vilka folkhögskolorna samverkar. I lämplig utsträckning bör också folkhögskollärare från andra nordiska länder få möjlighet att delta.

Vad som i det närmast föregående anförts är en argumentering för utredningens åsikt att medlen till kursverksamhet som ett inslag i fortbildningen för folkhögskolans lärare inte skall bin-

das för kurser av viss typ och längd. Statsmakterna bör alltså inte föreskriva, att ett visst antal kurser av visst slag skall ordnas per år. I stället bör medel beräknas för det antal *deltagardagar* som bedöms som skäligt för att kursverksamheten skall kunna få den totalomfattning, som behövs för att de tidigare nämnda kraven skall kunna uppfyllas.

För budgetåret 1967/68 står 35 000 kronor till förfogande för feriekurser för folkhögskolans lärare. Om kostnaderna per kurs pressas ytterst hårt — vilket alltid hittills skett — räcker ett belopp av denna storlek till en verksamhet, omfattande högst 500 *deltagardagar* under ett verksamhetsår.

När det gäller kostnaderna per deltagare och kurs är det rimligt att också för folkhögskolans lärare tillämpa de beräkningsgrunder som skolöverstyrelsens byrå L 3 tillämpar vid beräkning av kostnader för feriekurser för lärare i allmänhet. Enligt dessa beräkningar uppgår kostnaden per deltagare och dag till 130 kronor.

Utredningen uppskattar behovet av feriekursverksamhet för folkhögskolans lärare från och med budgetåret 1969/70 till 2 500 *deltagardagar* per verksamhetsår. Därigenom skulle en volym uppnås som motsvarar den inom skolväsendet i övrigt. Kostnaderna för en sålunda utökad verksamhet kan enligt nyss angivna beräkningsgrunder i nuvarande penningvärde uppskattas till 325 000 kr.

Då utredningen förutsätter, att dess förslag genomförs från den 1 januari 1969 och skäl ej finns att uppskjuta den angelägna utbyggnaden av feriekursverksamheten mer än vad som är oundgängligen nödvändigt, föreslår utredningen att 165 000 kr. anvisas för fortbildning av här ifrågavarande slag för budgetåret 1968/69.

10.3.2. Studiedagar

Enligt lärarutbildningssakkunnigas definition är studiedagar att betrakta som tid till förfogande för fortbildning. Denna tid kan användas på olika sätt. Förutom till fortbildning i egentlig mening har inom det allmänna skolväsendet av denna tid också viss del hittills utnyttjats till planering. Ibland är gränserna mellan dessa utnyttjandeformer flytande.

För det allmänna skolväsendets del syns utvecklingen emellertid ha gått åt det håll, som lärarutbildningssakkunniga betecknade som rimligt, även om en del av studiedagarna fortfarande används till planering.

Det är enligt utredningens mening angeläget att studiedagar som en form för fortbildning införs också för folkhögskolans lärare, även om det bjuder på vissa praktiska svårigheter med hänsyn till skolformens förhållandevis ringa omfattning och geografiska spridning. Utredningen är dock angelägen att understryka, att när den nu föreslår införande av studiedagar den därmed avser tid som skall användas till fortbildning i egentlig mening. Utredningen har alltså inte funnit det motiverat att planeringsarbete för folkhögskolan förekommer på studiedagar.

Det är, liksom i fråga om feriekursverksamheten, angeläget att det bereds möjligheter att ordna studiedagarna för folkhögskolans lärare på flera olika sätt. Skälet härtill är kanske mindre pedagogiskt än organisatoriskt motiverat. Utredningen anger här fyra alternativa former för anordnande av studiedag för folkhögskolans lärare och förutsätter, att skolöverstyrelsen skall äga medge anordnande i ytterligare form, om sådan visar sig lämplig.

a) *Studiedag ordnad av enstaka folkhögskola för den egna skolans lärare*
Studiedag av detta slag skall ge tid för

den enskilda folkhögskolans lärare att gemensamt tränga in i vissa aktuella pedagogiska och metodiska spörsmål. I regel skall det alltså inte vara fråga om fortbildning inom vissa ämnen eller ämnesområden utan i pedagogiska frågor av övergripande art. Ett på förhand utarbetat material för studiedagen bör då finnas tillgängligt. Det bör vara en angelägen uppgift för skolöverstyrelsen att utarbeta material för detta ändamål och utredningen förutsätter, att det skall ingå i överstyrelsens uppgifter att utarbeta och tillhandahålla sådant material.

b) Studiedag gemensam för ett antal varandra närliggande folkhögskolor

Också vid sådana studiedagar bör syftet vara detsamma som angetts under a) och ett på förhand utarbetat material användas. Det kan emellertid i detta fall också bli fråga om fortbildning inom något eller några av folkhögskolans huvudområden. Medverkan bör då förutsättas av exempelvis metodiklektorer vid lärarhögskolans linje för utbildning av folkhögskollärare eller annan expert.

c) Studiedag ordnad distriktsvis

En tredje lämplig organisationsform syns vara distriktsvis ordnade studiedagar, varvid lämpligen den distriktsindelning, som folkhögskolans lärarförening tillämpar, kan följas. Vid sådana studiedagar torde såväl ämnesmässiga som pedagogiska och metodiska spörsmål kunna behandlas.

I de hittills angivna fallen förutsätts initiativ till och genomförande av studiedag ligga på folkhögskolan eller folkhögskolorna själva. I betydande grad måste emellertid en fjärde typ av studiedagar förekomma, nämligen

d) Centralt ordnade studiedagar

I dessa fall måste verksamheten ledas av skolöverstyrelsen direkt eller indirekt och avse olika större grupper av lärare. Naturligtvis kan också i dessa fall distriktsvisa sammandragningar ske.

Beträffande antalet studiedagar för folkhögskolans lärare har utredningen, efter olika överväganden, stannat för att föreslå fem sådana dagar årligen. Skäl för detta antal är, att det överensstämmer med vad som nu gäller inom skolväsendet i övrigt. Mot detta talar, att utredningen inte funnit det motiverat med särskilda dagar för planering inom folkhögskolan, varför antalet skulle ha kunnat reduceras med två. När utredningen avstått från att föreslå en sådan reduktion är det med tanke på den omställningsprocess folkhögskolan står inför, vilken väl torde motivera samma studiedagsvolym som beräknats erforderlig för skolväsendet i övrigt.

Utredningen vill emellertid ånyo understryka, att om dess förslag på denna punkt genomförs, tiden skall utnyttjas för genomtänkt och effektivt fortbildningsarbete, i den mån den tas i anspråk.

Studiedagar enligt alternativen a) och b) förutsätter utredningen skola omfatta alla lärare samtidigt vid skolan, medan sådana dagar enligt de båda andra alternativen kan gälla endast vissa lärare.

Det bör ankomma på den enskilda folkhögskolans lärarråd att besluta om det antal studiedagar, som under arbetsåret skall utnyttjas enligt alternativen a) och b) för skolans lärare. I förekommande fall skall samråd ske med lärarråden vid närliggande skolor. I den mån man beslutar sig för att ordna studiedagar av detta slag skall skolans (skolornas) rektor(er) ansvara för

att verksamheten bedrivs i enlighet med anvisningar, som skolöverstyrelsen utfärdar.

Enligt utredningens bedömning bör normalt inte mer än två — och högst tre — studiedagar av detta slag ordnas årligen. Uppgift om dessa studiedagar och deras program bör enligt utredningens mening insändas till skolöverstyrelsen före studiedagen. Beträffande regionala studiedagar (alternativ c) och centralt ordnade sådana förutsätter utredningen att skolöverstyrelsen skall besluta.

Skolöverstyrelsen har de senaste åren disponerat ett anslag på 30 000 kronor per år till studiedagsverksamhet för folkhögskolans lärare. Överstyrelsen har ställt detta till förfogande åt distriktet av Svenska folkhögskolans lärarförening, vilka ordnat ett par studiedagar per år. En studiedagsverksamhet av det slag som utredningen föreslagit — och som den finner nödvändig som ett led i folkhögskolans utveckling — kräver större insatser. Man måste bl. a. räkna med kostnader för central framställning av material för vilket expertis måste anlitas. Experter krävs för medverkan under vissa studiedagar. Utredningen föreslår att ett årligt belopp av 75 000 kronor till studieverksamheten för folkhögskolans lärare ställs till skolöverstyrelsens förfogande. Folkbildningsbyrån bör svara för också denna verksamhet. För arbetsåret 1968/69 bör 35 000 kronor beräknas med hänsyn till att verksamheten förutsätts börja vårterminen 1969.

10.4 Ledning av fortbildningen för folkhögskolans lärare

Utredningen har redan föreslagit, att ledningen av fortbildningsverksamheten för folkhögskolans lärare skall utövas

av skolöverstyrelsen genom folkbildningsbyrån. Detta förslag förutsätter enligt utredningens bedömning en viss förstärkning på denna byrå, lämpligen med en skolkonsulenttjänst, vilkens innehavare närmast bör få ställning som fortbildningsledare för folkhögskolan. En sådan förstärkning är nödvändig, eftersom folkhögskolan inte har tillgång till och ej heller kan utnyttja den fortbildningsorganisation som betjänar det allmänna skolväsendet. För folkhögskolans del bör det tills vidare räcka med en fortbildningsledare för hela landet.

En eventuell förstärkning också på biträdesplanet torde böra prövas och bedömas av skolöverstyrelsen i samband med remissyttrande över utredningens förslag, då detta behov bör bedömas mot bakgrund av folkbildningsbyråns samlade personalresurser.

Som tidigare nämnts, förutsätts att en samverkan i fortbildningsfrågor skall ske mellan folkbildningsbyrån och byrå L 3 i skolöverstyrelsen. Folkbildningsbyrån bör vidare i dessa frågor nära samverka med den lärarhögskola, till vilken linjen för utbildning för folkhögskolans lärare är förlagd. Utredningen föreslår att det skall ingå som ett åliggande för metodiklektor vid sådan linje att medverka i fortbildningsverksamheten. Vidare bör samverkan ske med folkhögskolans lärarförenings pedagogiska råd. Särskilda former för denna samverkan behöver enligt utredningens mening inte föreskrivas.

10.5 Sammanfattning

I detta kapitel föreslår utredningen att folkhögskolans lärare får tillfälle till fortbildningsverksamhet i samma omfattning, som lärarna inom andra skolformer, samt att till fortbildning i form av kursverksamhet, i första hand ferie-

kurser, anslås ett årligt belopp av 325 000 kronor från och med arbetsåret 1969/70. För 1968/69 bör ett anslag på 165 000 kronor utgå. Kursverksamhetens omfattning är i utbyggt skick beräknad till 2 500 deltagardagar per år.

Utredningen föreslår vidare, att högst fem arbetsdagar per arbetsår får användas för fortbildning av folkhögskolans lärare genom studiedagar. Ett årligt anslag på 75 000 kronor bör ställas till skolöverstyrelsens förfogande för studiedagsverksamhet från och med ar-

betsåret 1969/70. Arbetsåret 1968/69 bör anslaget utgå med 35 000 kronor.

Slutligen föreslår utredningen, att ledningen av fortbildningsverksamheten för folkhögskolans lärare förläggs till skolöverstyrelsens folkbildningsbyrå, vilken bör förstärkas med en konsulent, som tjänstgör som fortbildningsledare för folkhögskolan. I fortbildningsverksamheten bör det åligga de metodiklektorer att medverka, vilka tjänstgör vid lärarhögskolas linje för utbildning av folkhögskollärare.

KAPITEL 11

Kostnader

Från kostnadssynpunkt kan utredningens förslag sammanfattas på följande sätt:

1) Från och med 1970/71 skall årligen 70 redan ämnesutbildade personer erhålla en ett-årig praktisk-pedagogisk utbildning, klart inriktad på folkhögskolans behov och lämpad även för annan vuxenundervisning. Utbildningen byggs upp etappvis med början vårterminen 1969.

2) Fortbildningsverksamheten för folkhögskolans lärare byggs ut med början våren 1969 med sikte på att den fr. o. m. 1969/70 skall omfatta 2 500 fortbildningsdagar, varjämte möjlighet till studiedagar till samma antal — fem — som inom skolväsendet i övrigt införes också för folkhögskolans lärare.

3) Övergångsvis anordnas två lärarutbildningskurser om sex veckor årligen under de tre budgetåren 1968/71, avsedda för 25 deltagare vardera.

Utredningen skall närmare behandla dessa tre punkter i tur och ordning.

Punkt 1). Vid överväganden av vilka anspråk på nya resurser för utbildning dessa förslag ställer, uppkommer först frågan huruvida ett utbud av utbildningsmöjligheter direkt för folkhögskollärartjänst kan tänkas rikta sig till eller påverka andra än sådana som *ändå* skulle erhålla praktisk lärarutbildning av det slag som redan finns. Denna fråga måste enligt utredningens mening principiellt sett besvaras med nej. I av statsmakterna gjorda bedöm-

ningar av platsbehovet för praktisk utbildning av ämneslärare har viss hänsyn redan tagits till folkhögskolans och annan vuxenutbildnings behov, ehuru någon för dessa områden särskilt avpassad utbildning ännu inte kommit till stånd. Med andra ord, personer med akademisk utbildning, som kommer att rekrytera folkhögskolans ämneslärarkår eller medverka i annan vuxenutbildning torde till övervägande del redan befinna sig i organisationen för praktisk lärarutbildning och — om åtgärder av nu föreslagen art uteblir — fortsätta att skaffa sig den från folkhögskolans synpunkt inadekvata praktiska lärarutbildning, som redan finns.

En i någon liten mån ökad tillströmning till praktisk lärarutbildning kan dock ett genomförande av utredningens förslag medföra, genom att också personer, som avlagt annan examen än filosofisk ämbetsexamen eller undantagsvis ingen examen alls, skulle beredas tillträde till utbildningen. Effekten av denna del av förslaget kan man emellertid bara gissa sig till. Uppskattningsvis kan antas att 15 personer årligen eller ca 20 procent av utbildningskontingenten kommer att utgöras av personer med sådan förutbildning. Totala antalet ämneslärarkandidater, som årligen skall genomgå praktisk lärarutbildning, förutsätts uppgå till icke oväsentligt över 2 000. Då detta skrivs hösten 1967 synes dessutom ännu i princip gälla, att alla som är därtill behöriga och

föreligga en mycket stark tendens att betrakta *undervisningsskyldighet* — för metodiklektor vid lärarhögskola 396 eller 450 timmar — såsom liktydig med *tjänstgöringsskyldighet*, vilket för utredningen framstår som en från kostnads- och effektivitetssynpunkt diskutabel utveckling och i varje fall inte kan tillämpas beträffande den av utredningen här föreslagna utbildningen. Det framgår av utredningens förslag om utbildningens innehåll att lektorerna vid folkhögskollärlinje förutsätts fullgöra åtskilliga moment, som inte är att hänföra till undervisning i vanlig mening och vidare att de förutsätts medverka i lärarfortbildning och i den vidare pedagogiska utvecklingen av folkhögskolan och annan vuxenutbildning. Detta är viktigt att också hålla i minnet vid bedömningen av relationen 70 (årligen utbildade) och 11 (antalet lektorer). Lektorerna skall alltså även utgöra det första särskilda resurstillskottet för folkhögskolan, när det gäller lärarfortbildning och pedagogiskt utvecklingsarbete.

För auskultationer och handledning beräknar utredningen med utgångspunkt i gällande normer för ämneslärarytbildningen en årlig merkostnad för 15 tillkommande lärarkandidater av 80 000 kr. Kostnadsökningen för resor och traktamenten i samband med utbildningen beräknar utredningen till 50 000 kr per budgetår.

Kostnaderna per budgetår för åtgärder enligt punkten 1) kan vid *full utbyggnad* således beräknas till maximalt $372\,000 + 12\,000 + 80\,000 + 50\,000 = 514\,000$ kr. Dessa kostnader är till hela sitt belopp en ökning i förhållande till innevarande budgetår (1967/68).

Beträffande merkostnaderna under utbildningens startår (1968/69) kan följande anföras. Utredningen har i organisationskapitlet förutsatt, att utbild-

ningen börjar vårterminen 1969 samt beräknat lektorsbehovet vid det tillfället till sju, varjämte naturligtvis förutsatts att utbildningsledare skall finnas. Utredningen föreslår, att 185 000 kr., dvs. ungefär hälften av det nyss angivna beloppet för sex lektorslöner m. m. (372 000 kr.), inräknas i avlöningsanslaget för lärarhögskolan i Linköping för budgetåret 1968/69 samt vidare *dels* att sju lektorer, av vilka en skall vara utbildningsledare, skall börja sin verksamhet vid lärarhögskolans folkhögskollärlinje den 1 januari 1969, *dels* att expertmedel till ett belopp av ca 25 000 kr. skall stå till förfogande från den 1 juli 1968 för organiserandet av utbildningen genom särskild sakkunnig.

Våren 1969 bör en 14 dagars kurs för handledare under lärarkandidaternas praktiktermin anordnas för ca 20 deltagare. Kostnaderna för denna, beräknade enligt gängse normer, uppgår till ca 40 000 kr. Merkostnaderna för handledning första terminen kan beräknas till 10 000 kr. samt för resor och traktamenten till 20 000 kr. För budgetåret 1968/69 kan kostnaderna under punkten 1) således beräknas till högst $(185\,000 + 25\,000 + 40\,000 + 10\,000 + 20\,000 =) 280\,000$ kr.

Punkt 2). Kostnaderna för en utbyggd fortbildningsverksamhet har utredningen i huvudsak tidigare redovisat i samband med sina förslag härom (kapitel 10). Sammanfattningsvis skulle de vid full utbyggnad uppgå till följande, nämligen för feriekursverksamheten 325 000 kr., för studiedagsverksamheten 75 000 kr., för en skolkonsulenttjänst på skolöverstyrelsens folkbildningsbyrå (fortbildningsledare för folkhögskolan och övrig vuxenundervisning) ca 60 000 kr. samt för framställning av fortbildningsmaterial uppskattningsvis 6 000 kr. eller tillhopa $(325\,000 + 75\,000 + 60\,000 + 6\,000 =) 466\,000$ kr. Av detta belopp

förutsätter utredningen att 400 000 kr., dvs. kostnaderna för de båda förstnämnda ändamålen, skall specialdestineras att bestridas ur fortbildningsanslaget.

Beträffande tjänsten som skolkonsulent/fortbildningsledare vill utredningen framhålla, att därest den inrättas, de i olika sammanhang framförda önskemålen om en tjänst som biträdande folkhögskolinspektör enligt utredningens bedömande tillsvidare skulle vara tillgodosedda.

Fortbildningsledaren bör, som utredningen tidigare framhållit, börja sin verksamhet den 1 januari 1969.

Budgetåret 1967/68 är i riksstaten uppfört ett reservationsanslag under rubriken Utbildning av lärare vid folkhögskolor till ett belopp av 225 000 kr., vilket av skolöverstyrelsen i petita för budgetåret 1968/69 föreslagits uppräknat med 20 000 kr. Uppräkningen torde endast vara avsedd att täcka uppkommande merkostnader på grund av kostnadsutvecklingen. Skolöverstyrelsen förutsätter i sina petita, att folkhögskolans lärarutredning skall ha slutfört sitt arbete inom sådan tid, att resultatet kan beaktas vid prövningen av anslagsbehovet för ändamål som skall bekostas ur nyssnämnda anslag.

För nu löpande budgetår (1967/68) skall beloppet 225 000 kr. disponeras på följande sätt, vilket överensstämmer med användningen under senare år: 1) 35 000 kr. till egentliga fortbildningskurser, 2) ca 120 000 kr. till en längre lärarutbildande kurs rörande folkhögskolans tradition, målsättning och arbetsformer (»Åsa-kursen»), 3) 35 000 kr. till distrikten av Svenska folkhögskolans lärarförening för anordnande av studiedagar, 4) 27 000 kr. för anordnande av rektorskonferenser samt 5) 6 000 kr. till resestipendier åt folkhögskolans lärare.

Vid beslut om genomförande av utredningens förslag om utökade fortbildningsmöjligheter för folkhögskolans lärare från 1 januari 1969 skulle följande, berörande nyssnämnda riksstatsanslag för budgetåret 1968/69, ske. Antalet deltagardagar inom egentlig fortbildning (feriekursverksamhet) utökas till 1 250, dvs. hälften av det av utredningen för helt budgetår föreslagna antalet, vilket beräknas kosta 165 000 kr. enligt tillämpade normer inom fortbildningsverksamheten i stort. Beloppet svarar mot halva den i utredningen för full utbyggnad beräknade kostnaden. Resurserna för studiedagar andra budgethalvåret 1968/69 bör utgöra ca 37 000 kr., vilket tillsammans med den tidigare beräknade kostnaden för första budgethalvåret utgör en samlad summa av 55 000 kr. För anordnande av rektorskonferenser och för resestipendier bör för budgetåret 1968/69 ställas till förfogande av skolöverstyrelsen äskade ca 30 000 respektive 6 000 kr. För dessa båda ändamål bör medel även fortsättningsvis beräknas till här angivna belopp. Medel till rektorskonferenser kan lämpligen beräknas under fortbildningsanslaget.

De här angivna beloppen utgör tillsammans $(165\,000 + 55\,000 + 30\,000 + 6\,000 =)$ 256 000 kr. Häri har då inte beräknats kostnader för kurs motsvarande den s.k. Åsa-kursen, vilka för innevarande budgetår beräknats till ca 120 000 kr. Häremot svarande kostnader är enligt utredningens inledningsvis redovisade systematik hänförliga till punkten 3) och skall behandlas i det följande. Dessförinnan skall bara sammanfattningsvis anges, att fortbildningskostnaderna för budgetåret 1968/69 enligt utredningens förslag, inklusive kostnaderna för fortbildningsledare och för framställning av visst fortbildningsmaterial, skulle uppgå till 289 000 kr., vil-

ket med borträknande av kostnaden för Åsa-kursen innebär en ökning i förhållande till innevarande budgetår med 289 000 — (225 000—120 000) = 184 000 kr.

Utredningen vill här slutligen kraftigt understryka vikten av att de medel som ställs till skolöverstyrelsens förfogande för fortbildningsändamål inte på förhand binds på något detaljerat sätt utan ställs till förfogande för anordnande av — vad beträffar budgetåret 1968/69 — fortbildning omfattande ca 1 250 deltagardagar, studiedagar till ett antal av högst fem, högst fyra rektorskonferenser samt för resestipendier 6 000 kr.

Punkt 3). Det är av skäl, som utredningen tidigare redovisat, nödvändigt att övergångsvis bibehålla en motsvarighet till den lärarutbildning, som under många år meddelats vid den s. k. Åsa-kursen. Utredningen har föreslagit att sådan utbildning skall ges vid två kurser — något modifierade i förhållande till de hittillsvarande — under budgetåret 1968/69 för 25 deltagare vid varje. Kostnaderna för dessa beräknar utredningen till i avrundat tal 370 000 kr. Kostnadsökningen i förhållande till tidigare angiven kostnad för en »Åsa-

kurs» föranledes av dels allmänna kostnadsstegringar, dels ökning av kurstiden med en vecka dels och slutligen av ökning av deltagarantalet med 25 procent.

Utgiftsökningen för *budgetåret 1968/69* uppgår enligt här lämnade redovisning till 185 000 + 25 000 + 40 000 + 10 000 + 20 000 + 289 000 + 370 000 — 225 000 = 714 000 kr.

Av detta belopp faller 410 000 kr. på övergångsanordningar med en varaktighet av tre budgetår och 25 000 kr. på tillfälligt insatt experthjälp. Bortfallet av dessa kostnader uppvägs av ökade kostnader i och med att den fulla utbildningskapaciteten uppnås. Den *varaktiga kostnadsökningen* i förhållande till budgetåret 1967/68 utgör enligt här redovisade beräkningar ca 790 000 kr., vilket belopp erhålles vid summering av de under punkterna 1) och 2) beräknade kostnadsökningarna minskade med för budgetåret 1967/68 uppfört belopp under anslaget Utbildning av lärare vid folkhögskolor, dock med avdrag för de beräknade beloppen för rektorskonferenser och resestipendier. För dessa båda ändamål bör medel beräknas med 30 000 respektive 6 000 kr.

KAPITEL 12

Sammanfattning

Inledningsvis konstaterar utredningen, att åtskilliga uttalanden under senare år gjorts om folkhögskolan och dess framtid. Uttalandena är allmänt hållna och präglade av en betydande optimism. Utredningen delar den optimistiska synen på folkhögskolan och dess framtida uppgifter men finner uttalandena vara för allmänt hållna för att kunna ligga till grund för ett förslag om lärarutbildning för folkhögskolan. För att kunna lägga fram ett sådant förslag har utredningen först sökt definiera skolformen och skapa sig en uppfattning om vilka uppgifter folkhögskolan kommer att ägna sig åt i framtiden.

I *kapitel 1* har utredningen definierat *folkhögskolan* som skolform genom att ange följande fem karakteristika för den:

a) friheten, b) internatformen, c) vuxna elever, d) folkrörelse- och folkbildningsanknytningen, e) målsättningen.

Utredningen är starkt övertygad om betydelsen av att kunna vidmakthålla en skolform som svarar mot dessa kriterier.

I *kapitel 2* redovisar utredningen folkhögskolans utbildningsmål, organisation samt undervisning och övriga verksamhet.

I *kapitel 3* har utredningen beskrivit *folkhögskolans elever* med avseende på bl. a. ålder och yrkesplaner.

Den största gruppen elever är mellan 18 och 24 år. De manliga eleverna är genomsnittligt äldre. Andelen elever

över 21 år tenderar öka. Vidare har också redovisats vissa data om lärarna, t. ex. utbildning och anställningsförhållanden.

De ordinarie *lärarna* utgör knappt 54 % av samtliga heltidsanställda lärare. Andelen är lägre än inom andra skolformer.

Ämneslärarnas vanligaste utbildning är fil. mag.- eller fil. kand.-examen. Den enda praktiska lärarutbildning som förekommer för folkhögskolan är en årligen anordnad femveckors fortbildningskurs.

I *kapitel 4* gör utredningen ett försök att sammanfatta *folkhögskolans hittillsvarande* roll.

Folkhögskolan har varit av värde för den demokratiska utvecklingen. Ett stort antal riksdagsmän, landstingsmän och kommunalmän har fått sin utbildning i folkhögskola. Också för andra medlemmar i politiska partier har folkhögskolan betytt mycket. Genom anknytningen till folkrörelser och folkbildningsverksamhet har folkhögskolan kunnat ge sina elever impulser att delta i sådan verksamhet. Folkrörelsernas insatser för demokratins genombrott och utveckling i vårt land har varit beroende av kunniga medlemmar. Många av dessa har fått sin utbildning i folkhögskola.

Folkhögskolan har för många ungdomar inneburit en ny start för studier. Flertalet elever kommer numera för att få en grund för fortsatt utbildning.

I *kapitel 5* sammanfattar utredningen

tidigare uttalanden om folkhögskolans ställning i ett reformerat skolsystem. Det gäller främst uttalanden i utredningar och propositioner. Den förlängda skolplikten och ökningen av antalet ungdomar, som fortsätter sin utbildning omedelbart efter den obligatoriska skolan, medför att folkhögskolan kommer att få avstå från större delen av den verksamhet som bestått av att ge grund för fortsatt utbildning. Den kommer att få ägna sig mer åt huvuduppgiften att ge allmän medborgerlig bildning. Den förnyelse som krävs bör komma inifrån folkhögskolan själv.

I *kapitel 6* redovisas utredningens bedömning av folkhögskolans *ställning och framtida uppgifter*.

Utredningen framhåller, att elevtillströmningen till folkhögskolan fortfarande är stor och att antalet sökande betydligt överstiger antalet tillgängliga elevplatser. Elevrekrytering av nuvarande slag för allmänna kurser av nuvarande art och på nuvarande nivå bedömer utredningen emellertid inte bli möjlig mer än ytterligare ett tiotal år. Utredningen understryker därför vikten av att folkhögskolan utvecklas vidare och ger exempel på de mångskiftande utbildningsbehov den bedömer komma att uppstå och som utredningen anser att folkhögskolan bör möta.

Hela fältet för folkhögskolornas framtida verksamhet kan inte nu kartläggas, eftersom samhällsutvecklingen kan väntas medföra att nya uppgifter efterhand uppstår för dessa skolor. Utredningen räknar dock med att folkhögskolans uppgift i stort sett kommer att koncentreras till följande fem huvudområden: *samhällsorientering* (i vilken internationella frågor ingår), *naturvetenskaplig orientering, träning av kommunikationsfärdigheter, undervisning i estetiska ämnen, ledarutbildning för det fria och frivilliga folkbildningsarbetet, för*

folkrörelserna och ungdomsverksamheten.

Utöver längre allmänt orienterande kurser räknar utredningen med att folkhögskolan i ökad utsträckning kommer att kunna svara för mer direkt kompetensinriktad utbildning inom vissa områden. Utredningen ger exempel på detta. Folkhögskolan bör vidare på olika sätt kunna komplettera annan vuxenutbildning och kunna bli centrum för vuxenutbildning av speciellt slag, t. ex. genom att anordna kurser för kommunala förtroendemän, för deltagare i internationellt arbete och för äldre.

Utbyggnaden av speciallinjer förutsetts kunna fortsätta, främst inom det estetiska ämnesområdet och området för ledarutbildning för det fria folkbildningsarbetet, folkrörelserna och ungdomsverksamheten.

Utredningen pekar slutligen på vissa problem rörande planering, organisation och information om skolornas kursverksamhet, som måste lösas i samband med folkhögskolans fortsatta utveckling.

I *avdelning II* föreslår utredningen former för lärarutbildning och lärarfortbildning för folkhögskolan. Inledningsvis konstateras att folkhögskollärarnas ämnesutbildning måste knyta an till den utbildning, som ges vid universiteten och därvid omfatta de för folkhögskolan lämpligaste ämneskombinationerna. Ämnesutbildningen måste kompletteras med en praktisk lärarutbildning, som starkt inriktas på folkhögskolans speciella verksamhet. Lärarfortbildningen måste väsentligt utbyggas.

I *kapitel 7* behandlar utredningen frågan om *lärarnas ämnesutbildning* och föreslår, att för tjänst som ämneslärare i folkhögskola normalt skall krävas akademisk utbildning av samma längd och kvalitet som fordras för tjänst

som adjunkt i gymnasium. I ämneslära-rens akademiska examen skall ingå sådana, av utredningen i särskild förteckning angivna ämnen som gör honom skickad att undervisa inom något eller några av de huvudområden, inom vilka folkhögskolan förutsätts komma att arbeta. Krav ställs dock icke på vissa, angivna ämneskombinationer.

Skolöverstyrelsen föreslås få möjlighet att i särskilda fall godkänna annan väg än den akademiska för meritering till tjänst som ämneslärare.

Utredningen har också behandlat frågan om *inrättande av lektorstjänster* vid folkhögskolorna.

Förslag framläggs om inrättande av tio lektorstjänster inom folkhögskolan år 1969/70 samt om successivt inrättande av tio sådana tjänster årligen.

Innehavare av lektorstjänst i folkhögskola förutsätts skola tjänstgöra som huvudlärare inom sitt ämnesområde med möjlighet och/eller skyldighet att fullgöra uppgifter också i annan folkhögskola eller i vuxenutbildning utanför folkhögskolan.

Kompetenskraven för lektorstjänst i folkhögskola skall vara a) ämnesutbildning av det slag som krävs för ämneslärtjänst i folkhögskola, b) högre akademisk examen av motsvarande slag som krävs för lektorstjänst i gymnasium i ämne som är av vikt i folkhögskolan, c) praktisk-pedagogisk lärarutbildning för folkhögskolan.

Skolöverstyrelsen skall tilldela folkhögskolorna lektorstjänster efter ansökan och i samband därmed utfärda de bestämmelser för varje enskild tjänst som befinns påkallade. Tjänsterna skall tillsvidare tillsättas av skolöverstyrelsen efter förslag av skolans styrelse.

I kapitel 8 läggs fram förslag till *innehåll i en ettårig praktisk-pedagogisk utbildning* för folkhögskollärare. I sin organisatoriska form anknyter den till

motsvarande utbildning för ämneslärare i allmänhet. Den föreslås också förlagd till lärarhögskola.

Utredningen ger en sammanfattande bild av den arbetssituation som möter en folkhögskollärare. Därvid betonas inledningsvis framför allt skiljaktigheter i förhållande till läraruppgiften i ungdomsskolan. Situationen befinnes för folkhögskolläraren i så många avseenden vara annorlunda — framför allt genom att eleverna är vuxna och följaktligen bär på i undervisningssituationen värdefull erfarenhet — än för läraren i ungdomsskolan att utredningen förslår, att folkhögskollärarytbildningen bildar en särskild linje vid en av lärarhögskolorna. Viss del av utbildningen kan då bli gemensam för de blivande folkhögskollärarna och andra ämneslärare.

Det innehåll utredningen funnit böra ingå i den framtida lärarutbildningen framgår av en särskild tabellariskt uppställd innehållsöversikt. Utbildningen föreslås indelad i fyra huvudavdelningar: pedagogik, metodik, folkhögskolan och övrigt folkbildningsarbete samt praktik. Den avslutas med en sammanfattningsvecka.

Till vissa av momenten har fogats utförliga kommentarer. Dessa bestyrker behovet av en folkhögskollärlinje samtidigt som de kan tjäna som underlag för en detaljerad utformning av utbildningen.

Slutligen framhålls, att utbildningen av folkhögskollärare måste bli lika omställbar som man förutsätter att folkhögskolan själv skall vara.

I kapitel 9 lägger utredningen fram förslag till *utbildningsorganisation för en folkhögskollärlinje*, förlagd till lärarhögskola. Utbildningen vid denna linje beräknas, som framgår av kapitel 8, bli ettårig.

I kapitlet presenteras i tabellform

ett förslag till studiegång. Här i anges huvudinnehållet i utbildningen — relaterat till innehållsöversikten i kapitel 8 — fördelat på sammanlagt tio perioder.

Med hänsyn till dels behovet av folkhögskollärare dels samhällets krav på fler personer med pedagogisk utbildning för undervisning bland vuxna föreslår utredningen att antalet lärarkandidater som intas på folkhögskollärlinjen skall vara 70 årligen.

Vidare diskuteras hur deltagare skall kunna utväljas om det uppstår ett överskott av sökande till folkhögskollärlinjen. Utredningen föreslår ett tvåstegsförfarande med ett första urval på grundval av handlingar och ett slutgiltigt avgörande efter personlig kontakt med dem som kvarstår efter den första bedömningen.

Utredningen anger vilka krav som bör ställas på skolor som skall ta emot lärarkandidater för övningslektioner och praktiktjänstgöring. Kraven avser intresse för pedagogiska frågor, materiella resurser, graden av samarbete med övrigt folkbildningsarbete och tillgång på lärare som är lämpliga för handledaruppgifter. Avståndet mellan lärarhögskolan med folkhögskollärlinje och ifrågakommande praktikskola är också av betydelse.

Enligt utredningens bedömande behövs för folkhögskollärlinje 11 metodiklektorstjänster. För att kunna lösa de uppgifter som åvilar metodiklektorn bör denne inte vara anställd för att fullgöra endast ett visst antal undervisningstimmar. Det är också angeläget att metodiklektorerna bereds tillfälle att med jämna mellanrum tjänstgöra som lärare vid folkhögskola. För metodiklektorerna bör motsvarande be-

hörighetsvillkor uppställas som för metodiklektorer vid ämneslärlinje.

Betyg bör sättas över lärarkandidaternas undervisningsskicklighet. Detta betyg bör också ge honom behörighet till tjänst på jämförbar nivå inom andra skolformer.

Utredningen föreslår att folkhögskollärlinjen placeras vid den nya lärarhögskolan i Linköping.

Utredningen bedömer det angeläget att förslaget till folkhögskollärläro-utbildning genomförs snabbt och föreslår att utbildningen börjar 1.1.1969 med ett intag våren 1969 av 20 lärarkandidater.

För att ge nu i tjänst varande icke ordinarie lärare viss pedagogisk utbildning föreslås övergångsvis anordnande av två sexveckorskurser årligen under åren 1968/71. Genomgången pedagogisk utbildning av detta eller tidigare ordnat slag — »Åsakursen» — föreslås bli behörighetsvillkor från 1.1.1969.

I *kapitel 10* behandlar utredningen frågan om *lärarfortbildning för folkhögskolan*. Utredningen föreslår att fortbildningsverksamheten för folkhögskolans lärare byggs ut till samma omfattning som för lärarna inom andra skolformer. För fortbildning i form av kursverksamhet, i första hand feriekurser, beräknas omfattningen till 2 500 deltagardagar per år.

Utredningen föreslår vidare, att högst fem arbetsdagar per arbetsår får användas för fortbildning av folkhögskolans lärare genom studiedagar.

I *kapitel 11* redovisas *kostnaderna* för genomförandet av utredningens förslag. Vid fullt utbyggd kapacitet beräknas kostnadsökningen — i jämförelse med budgetåret 1967/68 — till cirka 790 000 kr. För budgetåret 1968/69 beräknas ökningen till 714 000 kr.

BILAGA 1

Folkhögskolorna i Sverige läsåret 1967/68

Start år	Skola	Adress	Län	Huvudman
1868	Hvilan	Åkarp	M	Garantiföreningen för folkhögskolan Hvilan
1868	Lunnevad	Vikingsstad	E	Östergötlands läns landsting
1868	Önnestad	Önnestad	L	Önnestads folkhögskolas garantiförening
1869	Blekinge läns folkhögskola	Bräkne-Hoby	K	Blekinge läns landsting
1872	Åsa	Sköldinge	D	Södermanlands läns landsting
1873	Axevalla	Axvall	R	Skaraborgs läns landsting
1873	Fridhem	Svalöv	M	Nordvästra Skånes folkhögskoleförbund
1873	Katrineberg	Vessigebo	N	Hallands läns landsting
1873	Kävesta	Sköllersta	T	Örebro läns landsting
1873	Ålsta	Frånsta	Y	Västernorrlands läns landsting
1874	Molkom	Molkom	S	Värmlands läns landsting
1875	Grebbestad	Grebbestad	O	Göteborgs och Bohus läns landsting
1875	Högalid	Smedby	H	Kalmar läns södra landsting
1876	Billströmska	Sibräcka	O	Göteborgs och Bohus läns landsting och Stiftelsen Billströmska folkhögskolan
1876	Gamleby	Gamleby	H	Norra Kalmar läns landsting
1876	Grimslöv	Grimslöv	G	Kronobergs läns landsting
1876	Hemse	Hemse	I	Gotlands läns landsting
1876	Sörängen	Nässjö	F	Jönköpings läns landsting
1876	Tärna	Tärna	U	Västmanlands läns landsting
1876	Wik	Balingsta	C	Uppsala läns landsting
1877	Fornby	Tunabro	W	Kopparbergs läns landsting
1879	Fristad	Fristad	P	Älvsborgs läns landsting
1879	Väddö	Väddö	B	Stockholms läns landsting
1886	Bollnäs	Bollnäs	X	Gävleborgs läns landsting
1887	Värnamo	Värnamo	F	Jönköpings läns landsting
1888	Skurup	Skurup	M	Vemmenhögs m fl häraders folkhögskoleförening
1896	Hola	Prästmon	Y	Västernorrlands läns landsting
1896	Sunderby	S. Sunderbyn	BD	Stiftelsen Sunderby folkhögskola
1899	Tornedalen	Övertorneå	BD	Stiftelsen Tornedalens folkhögskola
1901	Birka	Ås	Z	Jämtlands läns landsting
1902	Eslöv	Eslöv	M	Eslövs folkhögskolas garantiförening
1905	Färgelanda	Färgelanda	P	Älvsborgs läns landsting
1905	Ingesund	Arvika	S	Värmlands läns landsting
1905	Västerbottens	Vindeln	AC	Västerbottens läns landsting
1906	Brunnsvik	Ludvika	W	Föreningen Brunnsviks folkhögskola (arbetarrörelsen)
1906	Ölands	Öl. Skogsby	H	Kalmar läns södra landsting
1907	Mora	Mora	W	Kopparbergs läns landsting

Start år	Skola	Adress	Län	Huvudman
1907	Sydöstra Skånes	Tomelilla	L	Kristianstads läns landsting
1908	Forsa	Forsa	X	Gävleborgs läns landsting
1908	Malung	Malung	W	Kopparbergs läns landsting
1908	Wendelsberg	Mölnlycke	O	NTO (nykterhetsrörelsen)
1909	Västerberg	Storvik	X	Gävleborgs läns landsting
1910	Hampnäs	Sjålevad	Y	Västernorrlands läns landsting
1913	Nordvästra Skånes	Munka-Ljungby	L	Kristianstads läns landsting
1914	Östra Grevie	Ö Grevie	M	Östra Grevie folkhögskoleförening u p a
1915	Fellingsbro	Fellingsbro	T	Örebro läns landsting
1915	Västerhaninge	Västerhaninge	B	Stockholms läns landsting
1916	Sigtuna	Sigtuna	B	Sigtunastiftelsen (svenska kyrkan)
1916	Vara	Vara	R	Skaraborgs läns landsting
1918	Birkagården	Stockholm	A	Stiftelsen Birkagården + ABF
1919	Jakobsberg	Jakobsberg	B	Föreningen Jakobsbergs folkhögskola (KF)
1921	Sjövik	Folkärna, Krylbo	W	Svenska baptisternas folkhögskoleförening
1923	Folkliga Musikskolan	Arvika	S	Värmlands läns landsting
1926	Viskadalen	Seglora	P	Föreningen Västra Sveriges arbetares folkhögskola
1927	Karlskoga	Karlskoga	T	Skolföreningen Karlskoga folkhögskola (Svenska Missionsförbundet)
1931	Ljungskile	Ljungskile	O	Stiftelsen Väst kustens ungdomsskola (KFUM och KFUK m fl)
1933	Gripsholm	Mariefred	D	Södermanlands läns landsting
1934	S:t Eriks	Stockholm	A	Borgarskolesällskapet
1935	Marieborg	Norrköping	E	Föreningen Marieborgs folkhögskola (arbetarrörelsen)
1937	Lillsved	Lillsved	B	Svenska gymnastikförbundet
1941	Kalix	Kalix	BD	Andelsföreningen Norrbottens ungdomsgård (Sv. Missionsförb.)
1942	Kaggeholm	Ekerö	B	Stiftelsen Kaggeholms folkhögskola (pingströrelsen)
1944	Edelvik	Burträsk	AC	Stiftelsen Edelvik (Sv. kyrkan)
1944	S:t Sigfrid	Växjö	G	S:t Sigfrids stiftelse (svenska kyrkan)
1944	Sundsgårdens	Råå	M	Föreningen Södra Sveriges kristliga ungdomsskola (Evangeliska Fosterlandsstiftelsen)
1945	Hålland	Hålland	Z	Föreningen Jämtbygdens folkhögskola (Evangeliska Fosterlandsstiftelsen)
1945	Härnösand	Härnösand	Y	Skolföreningen Härnösands folkhögskola (Svenska Missionsförbundet)
1945	Mellansel	Mellansel	Y	Nedre Norrlands kristliga ungdomsskoleförening
1945	Södra Vätterbygdens	Jönköping	F	Andelsföreningen Södra Vätterbygdens folkhögskola
1946	Vadstena	Vadstena	E	Linköpings stifts folkhögskolestiftelse
1947	Jära	Malmbäck	F	Föreningen Jära folkhögskola (arbetarrörelsen)
1947	Nordiska	Kungälv	O	Föreningen Nordiska folkhögskolan i Kungälv
1947	Samernas	Jokkmokk	BD	Svenska Missionssällskapet Kyrkan och Samerna, Stockholm

Start år	Skola	Adress	Län	Huvudman
1949	Medlefors	Skelletteå	AC	Föreningen Norrlands arbetares folkhögskola (arbetarrörelsen)
1949	Mullsjö	Mullsjö	R	Stiftelsen Mullsjö folkhögskola (Alliansmissionen)
1950	Markaryd	Markaryd	G	Stiftelsen Markaryds folkhögskola (Svenska Pappersbruksförbundet)
1950	Stensund	Vagnhärad	D	Stiftelsen Frisksportargården (nykterhetsrörelsen)
1952	Framnäs	Öjebyn	BD	Stiftelsen Framnäs folkhögskola (arbetarrörelsen)
1952	Geijerskolan	Ransäter	S	Stiftelsen Geijerskolan i Ransäter (svenska kyrkan)
1952	Pitedalen	Älvsbyn	BD	Stiftelsen Pitedalens folkhögskola (svenska kyrkan)
1952	Vimmerby	Vimmerby	H	Kalmar läns norra landsting
1953	Helliden	Tidaholm	R	Blåbandsrörelsens folkhögskoleförening (nykterhetsrörelsen)
1953	Helsjön	Horred	O	Västsvenska stiftelsen för kyrklig folkhögskola
1953	Leksand	Leksand	W	Föreningen Hantverkets folkhögskola
1953	Liljeholmen	Rimforsa	E	Örebro Missionsförening
1953	Tollare	Klinten	B	Godtemplarorden i Sverige (nykterhetsrörelsen)
1954	Bäckedal	Sveg	Z	Jämtlands läns landsting
1954	Malmfälten	Kiruna	BD	Stiftelsen Malmfältens folkhögskola
1955	Strömbäck	Stöckeby	AC	Strömbäcks folkhögskoleförening (Evangeliska Fosterlandsstiftelsen)
1955	Visingsö	Visingsö	F	Stiftelsen Braheskolan (Samverkande Bildningsförbunden)
1955	Vårdingeskolan	Mölnbo	D	Stockholms stadsmission (svenska kyrkan)
1957	Hagaberg	Södertälje 7	B	Hagabergs kristliga folkhögskoleförening (Evangeliska Fosterlandsstiftelsen)
1957	Hjälmaröd	Alingsås	P	Hjälmaröds folkhögskoleförening (Svenska Missionsförbundet)
1957	Ädelfors	Alseda	F	Föreningen Ädelfors (arbetarrörelsen)
1958	Dalarö	Dalarö	B	Frälsningsarmén
1958	Nordens	Biskops-Arnö (Bålsta)	C	Stiftelsen för Föreningen Nordens institut
1958	Oskarshamn	Oskarshamn	H	Stiftelsen Oskarshamns folkhögskola (svenska kyrkan)
1958	Skara stifts folkhögskola	Hjo	R	Stiftelsen Skara stifts folkhögskola
1959	Storuman	Storuman	AC	Västerbottens läns landsting
1960	Löftadalen	Åsa station	N	Hallands läns landsting
1960	Skinnskatteberg	Skinnskatteberg	U	Västmanlands läns landsting
1961	Jämshög	Jämshög	K	Lunds stifts folkhögskolestiftelse
1962	Klarälvdalen	Stöllet	S	Värmlands läns landsting
1962	Landsorganisationens folkhögskola	Åkers-Runö	B	Landsorganisationen i Sverige
1964	Kjesäter	Vingåker	D	Svenska Scoutförbundets stiftelse för Kjesäter

Filialfolkhögskolor 1967/68

Startår	Skola	Adress	Län	Moderskola
1959	Glimåkra	Glimåkra	L	Sundsgården
1959	Ungdomsskolan Kalix	Kalix	BD	Kalix
1959	Kävesta filial- skola i Örebro	Örebro	T	Kävesta
1959	Stockslycke	Alingsås	P	Fristad
1961	Anundsjöbygdens ungdomsskola	Bredbyn	Y	Mellansel
1961	Bosöns idrotts- folkhögskola	Lidingö	B	Lillsved
1961	Kapellsbergs musikskola	Härnösand	Y	Framnäs
1961	Valla	Linköping	E	Stensund
1962	Eskilstuna	Eskilstuna	D	Gripsholm
1962	Gamleby	Gamleby	H	Gamleby
1963	Hovmantorp	Hovmantorp	G	Grimslöv
1964	Gävle	Gävle	X	Västerberg

BILAGA 2

Förteckning över tabeller i betänkandet

Tabell 1. Folkhögskolor efter huvudmannaskap	16
2. Kurslängd vinterkursen 1966/67	17
3. Anslutna ämneskurser	19
4. Fristående ämneskurser 1965/66	19
5. Kursstorlek vid fristående ämneskurser 1965/66	19
6. Antal folkhögskolor fördelade efter elevantal vid vinterkurser . . .	20
7. Elever vid folkhögskolornas vinter- och sommarkurser	21
8. Elever vid folkhögskolornas vinterkurser	22
9. Elever vid folkhögskolornas sommarkurser	22
10. Elever vid folkhögskolornas ämneskurser	22
11. Antal elever efter ålder vid folkhögskolorna hösten 1963	29
12. Skolgång före inträde i folkhögskolornas första årskurs	30
13. Antal lärare vid folkhögskolorna och anställningens art	33
14. Rektors och ämneslärares utbildning	34

NORDISK UDREDNINGSSERIE (NU) 1967

1. Nordiskt institut för samhällsplanering.
2. Nordiskt samarbete inom forskningens och den högre undervisningens område.
3. Mellanriksväg Kiruna—Nordnorge.
4. Internordisk verkställighet med anledning av beslut rörande vårdnad om barn m. m.
5. Nordisk Institut for videreuddannelse i havekunst og landskabsplanlægning.
6. Dansk, norsk og svensk presses indhold af nordisk stof
7. Nordisk radio- och TV-konferens på Biskops Arnö.
8. Nordiska bestämmelser för skeppsapotek.

STATENS

OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1967

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen)

Justitiedepartementet

Allmänna arvsfonden. [2]
Utsökningsrätt VI. [3]
Ny domkretsindelning för underrätterna. [4]
Partiell författningsreform. [26]
Förtidsröstning och gemensamma tvådagarsval. [27]
Tryckfrihet och upphovsrätt. [28]
Firmaskydd. [35]

Försvarsdepartementet

Tjänsteställning inom krigsmakten. Esselte. [15]

Socialdepartementet

Barnstugor. Barnavårdsmannaskap. Barnolycksfall. [8]
Medicinalstyrelsens narkomanvårdskommitté. 1. Narkotikaproblemet. Del I. [25] 2. Narkotikaproblemet. Del II. [41]
1964 års nykterhetsvårdsundersökning. 1. Nykterhetsvårdens läge. Del I. [36] 2. Nykterhetsvårdens läge. Del II. Bilagor. [37]
Samhällets barntillsyn, barnstugor och familjedaghem. [39]

Kommunikationsdepartementet

Länsförvaltningsutredningen. 1. Den statliga länsförvaltningen. I. [20] 2. Den statliga länsförvaltningen. II. Bilagor. [21]
Skatteförvaltningen. [22]
Länsindelningsutredningen. [23]
Transportkostnaderna i Gotlandstrafiken. [29]
Kanaltrafikutredningen. 1. Väterns och Vätterns förbindelse med västerhavet. [32] 2. Väterns och Vätterns förbindelse med västerhavet. Bilagor. [33]

Finansdepartementet

Statlig publicering. [5]
Finansiella långtidsperspektiv. [6]

Statskontorets programbudgetutredning. 1. Programbudgetering. Del I. [11] 2. Programbudgetering. Del II — Studier och försök. [12] 3. Programbudgetering. Del III — En sammanfattning. [13]
Lag om Skatterätt. [24]
Kompensation i vissa fall för bensinskatt som utgår vid användande av motorsåg och snöskoter. [34]

Ecklesiastikdepartementet

Rikskonserter. [9]
Linköpings högskola. Del I. [10]
Skolans arbetstider. [14]
1958 års utredning kyrka—stat: VII. Folkbokföringen. [16] VIII. De teologiska fakulteterna. [17] IX. Kyrklig organisation och förvaltning. [45] X. Kyrklig egendom. Skattefrågor. Prästerskapets privilegier. [46]
1962 års ungdomsutredning. Statens stöd till ungdomsverksamhet V. [19]
Filmens inflytande på sin publik. [31]
Lärarytelse för folkhögskolan. [47]

Jordbruksdepartementet

Den framtida jordbrukspolitik. [7]
Skoglig yrkesutbildning. II. [38]
1964 års naturresursutredning. 1. Utsädesbetningens effekter. [42] 2. Miljövårdsforskning. Del I. Forskningsområdet. [43] Utkommer senare. 3. Miljövårdsforskning. Del II. Organisation och resurser. [44] Utkommer senare.

Inrikesdepartementet

Kommunal bostadsförmedling. [1]
Invandringen. [18]
Höga eller låga hus? [30]
Företagareföreningarnas framtida organisation och verksamhet. [40]

